

T.C

STANBUL ÜNİVERSİTESİ

ADL TIP ENSTİTÜSÜ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Havva ALTUNÇUL

TÜRK YE'DE ADL VETERİNER HEKİMLİK KAVRAMI

FEN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURCU KOÇ

VETERİNER HEKİM

STANBUL 2013

İstanbul, 04 Ocak 2013

**İ.Ü.ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
FEN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 36.maddesi uyarınca Enstitünüz Fen Bilimleri Anabilim Dalı'nın yüksek lisans öğrencisi Burcu KOÇ'un,

"Türkiye'de Adli Veteriner Hekimlik Kavramı"

Adli tezi jürimizce tetkik edilmiş ve kendisine tez savunması yaptırılmıştır.

Yukarıda adı geçen tezin ve tez savunmasının kabul edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof.Dr.Alev AKDOĞAN KAYMAZ
Jüri Başkanı

Prof.Dr.Salim GENÇİZ
Üye

Doç.Dr.Gökhan ERSOY
Üye

Yard.Doç.Dr.Hayva ALTUNÇUL
Danışmanı

Yard.Doç.Dr.Altan ARMUTAK
Üye

TE EKKÜR

Yüksek Lisans öğrenimim ve tez çalışmam süresince göstermiş olduğunuz ilgi ve yardımlarından dolayı danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Havva ALTUNÇUL'a en içten teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Anket aracılığı ile veri toplamama yardımcı olan tüm baro ve veteriner hekimler odası mensuplarına,

Hayatıma girdiğinden itibaren büyük bir özveriyle beni destekleyen, her zaman her alanında güçlüklerle görüşümün olmamasına olanaklı kılan ve tez çalışmam süresince gerek anket hazırlama gerekse istatistiksel analiz çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen Tamay ÖNAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Burcu Koç

Ç İNDEK İLER

KISALTMALAR.....	ix
TABLO L İSTES	xiii
1.G İR VE AMAÇ.....	1
2.GENEL B İLG İ	3
2.1.Adli Bilimler ve Adli Veteriner Hekimlik Kavramı.....	3
2.1.1.Adli Veteriner Hekimlik.....	3
2.2.Adli Veteriner Hekimli ğ in Tarihsel Geli ğ imi.....	5
2.3.Dünyada ve Ülkemizde Yapılan Çalı Ÿ malar.....	7
2.4.Hayvan Haklarına Genel Bakı	12
2.4.1.Hak Sahipli ğ i Teorileri ve Hayvan Hakları Kavramı.....	12
2.4.2.Hayvan Hakları - Hayvan Refahı ve Gönenc Kavramları.....	13
2.4.3.Dünyada Hayvan Hakları Geli ğ imi.....	14
2.4.4.Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi.....	19
2.4.5. Deney Hayvanları ile İlgili Geli meler.....	21
2.4.6.Yaban Hayatı ile İlgili Yasal Düzenlemeler.....	24
2.4.7.Ülkemizde Hayvan Hakları Geli ğ imi.....	25
2.4.8.Ülkemizde Hayvan Deneyleri ile İlgili Yasal Düzenlemeler.....	28
2.4.9.Ülkemizde Yaban Hayatı ile İlgili Yasal Düzenlemeler.....	31

2.4.10.Ülkemizde Hayvan Hakları ihlalleri.....	33
2.5.Hayvan istismarı ve Kişiler Arası İddetli kisi.....	45
2.6.Hayvana Eziyetin Önlenmesine İlişkin Çalışmalar.....	47
2.7.Hayvan Hakları ve Veteriner Hekimlerin Sorumlulukları.....	50
3.GEREÇ ve YÖNTEM.....	53
4.BULGULAR.....	55
4.1.Demografik Karakterler.....	56
4.1.1.Yaş.....	56
4.1.2.Cinsiyet.....	57
4.1.3.Eğitim Düzeyi.....	57
4.1.4.Yaşanılan şehir.....	57
4.1.5.Meslek.....	58
4.1.6.Ailenin Aylık Toplam Gelir Düzeyi.....	59
4.1.7.Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Gelir Dağılımları.....	60
4.1.8.Çiftlik Hayvanı Yetiştirme/Pet Hayvanı Besleme.....	60
4.1.9.Çiftlik Hayvanı Yetiştirme/Pet Hayvanı Besleme Değerlerinin Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı.....	61
4.2.Demografik Karakterlere Ait Tutum Değerlendirmesi.....	61
4.2.1.Yaş Gruplarına Göre.....	61
4.2.2.Cinsiyete Göre.....	62

4.2.3.E itim Düzeyine Göre.....	62
4.2.4.Ya anılan Bölgeye Göre.....	63
4.2.5.Meslek Gruplarına Göre.....	65
4.2.6.Gelir Düzeyine Göre.....	68
4.2.7.Çiftlik Hayvanı Yeti tirme/Pet Hayvanı Besleme Durumuna Göre.....	69
4.3.Hayvan Hakları Kavramına Yönelik Genel Görü ler.....	70
4.3.1.“Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır”.....	70
4.3.2.“Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır” yargısına katılımın hayvan besleme de i kenine göre da ılımı.....	71
4.3.3.“Hayvan hakları ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip oldu umu dü ünüyorum”.....	71
4.3.4.“Hayvana iddet uygulayan ki ilerın hayvana iddet uygulamayan ki ilere oranla insanlara iddet uygulama olasılı ı daha yüksektir”.....	72
4.3.5.“Hayvana kötü muamele psikolojik bir bozuklu un belirtisi olabilir”.....	73
4.3.6.“Kanunen hayvan öldürmek ve insan öldürmek arasında hiçbir fark olmamalıdır”.....	74
4.3.7.Hayvanların ya am hakkına kar ı i lenen suçlarda hapis cezası uygulanması.....	75

- 4.3.8.“Dinin hayvan haklarını koruyucu ve hayvana kötü muameleyi önleyici etkisi oldu unu dü ünüyorum” 76
- 4.3.9.“Hayvanların hayvanat bahçeleri ve sirklerde insanları e lendirmek amaçlı kullanılmalarını bencilce ve insanlık dı ı buluyorum” 77
- 4.3.10. “Bo a güre i, kurt avlama, balina avlama bazı ülkelerin geleneklerindedir. spanya, ngiltere, Japonya gibi ülkelerin hayvan hakları adına bu geleneklerinden vazgeçmeleri gerekmektedir” 78
- 4.3.11.“Kesilmek üzere ithalatı yapılan canlı hayvan sevkiyatında, hayvan refahı ve sa lı ının uluslararası kanunlarla düzenlenmesi gereklidir” 79
- 4.3.12.“Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri % 10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim..... 80
- 4.3.13.“Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri % 10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısının gelir düzeylerine göre da ılımı..... 81
- 4.3.14.“Akademik çalı malarda kullanılan laboratuar hayvanları refahının sa landı ını dü ünüyorum” 82
- 4.3.15.“Üniversitelerde bulunan deney hayvanları etik kurulu çalı malarını hayvan refahının sa lanması açısından yeterli buluyorum”. 83

4.3.16.“ İlkö retim e itim müfredatına hayvan hakları e itimi dahil edilmelidir”	84
4.3.17.“Adli veteriner hekimlik kavramı ve veya adli veteriner hekimin görevi hakkında bilgi sahibiyim”	85
4.3.18.“Adli veteriner hekimlik dersinin içeri i, veteriner hekimin mezuniyet sonrası kar ıla tı ı adli olgularda konuyla ilgili mesle inin gereksinimlerini kar ılayabilecek düzeydedir	86
4.4.Hayvana Kötü Muamelenin Nedenleri ve Önlenmesi.....	87
4.4.1.Hayvan Hakları Konusunda Bilgi Edinme.....	88
4.4.2.Hayvan hakları konusunda bilgi edinilen kaynakların ya a göre da ılımı....	88
4.4.3.Hayvan Haklarının Korunmasına li kin Kar ıla ılan Problem.....	89
4.4.4.Hayvan Haklarını Koruma Sorumlulu u.....	90
4.4.5.Hayvana Kötü Muamelenin Nedeni.....	90
4.4.6. İgili 5199 Sayılı Kanunun Bilinirli i.....	91
4.4.7. İddete Maruz Kalmı Sahipsiz Bir Hayvana Müdahalede Ba vuru Mercii..	92
4.4.8.Hayvana İddet Uygulama.....	93
4.4.9.Hayvana Eziyet Edilen Bir Durumla Kar ıla ma.....	93
4.4.10.Hayvana Eziyet Edilen Durumla Kar ıla ıldı ında Gösterilen Tutum.....	94
4.4.11.Helâl Sertifikalı Ürün Tercihi.....	95
4.4.12.Helâl Sertifikalı Ürün Tercih Etme Nedeni.....	95

4.5.Hayvana Kötü Muamelenin Nedenleri ve Önlenmesi Bölümüne	
Ait Tutum De erlendirmesi.....	96
4.5.1.Hayvan Hakları Konusunda Bilgi Edinilen Kayna a Göre.....	95
4.5.2.Hayvan Haklarının Korunmasına li kin Kar ıla ılan Probleme Göre.....	97
4.5.3.Hayvan Hakları Koruma Sorumlulu una Göre.....	99
4.5.4.Hayvana Kötü Muamelenin Nedenine Göre.....	100
4.5.5. İgili 5199 Sayılı Kanunun Bilinirli ine Göre.....	102
4.5.6. İddete Maruz Kalmı Sahipsiz Bir Hayvana Müdahalede Ba vuru	
Merciine Göre.....	103
4.5.7.Hayvana İddet Uygulama Durumuna Göre.....	104
4.5.8.Hayvana Eziyet Edilen Bir Durumla Kar ıla ma Durumuna Göre.....	105
4.5.9.Hayvana Eziyet Edilen Durumla Kar ıla ıldı ında Gösterilen	
Tutuma Göre.....	106
4.5.10.Helâl Sertifikalı Ürün Tercihine Göre.....	106
4.5.11.Helâl Sertifikalı Ürün Tercih Etme Nedenine Göre.....	107
4.6.Veteriner Hekim ve Veteriner Fakültesi Ö rencilerinin Veteriner	
Adli Tıp Dersi çeri ine Yönelik Görü lerine Göre Da ılımı.....	108
4.6.1.“Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle bilirki i veteriner hekimin	
görev ve sorumlulukları konusunda bilgilendi imi dü ünüyorum”.....	108

4.6.2.“Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle adli rapor yazımı konusunda bilgilendiğimi düşünüyorum”.....	109
4.6.3.“Adli veteriner hekimlik dersinin hayvanların ölüm nedenlerinin ortaya konulması konusunda bilgimi arttırdığını düşünüyorum”.....	110
4.6.4.“Doğal hayatın korunmasına yönelik düzenlenmiş olan uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözleşmeler hakkında bilgi sahibiyim”.....	110
4.6.5.“Ormancılık meslek yüksekokulunda verilmekte olan avcılık ve yaban hayatı programının veteriner fakültelerinde de verilmesi gerektiğini düşünüyorum”.....	111
5.TARTIŞMA ve SONUÇ.....	113
6.ÖZET.....	127
7.SUMMARY.....	128
8.KAYNAKLAR.....	130
9.EKLER.....	146
Ek 1.....	146
ÖZGEÇMİŞ.....	156

KISALTMALAR

ACES	Act on Conservation of Wild Fauna and Flora (Yabani Fauna ve Flora Koruma Kanunu)
ASPCA	American Society for The Prevention of Cruelty to Animals (Amerikan Hayvanlara Eziyetin Önlenmesi Toplulu u)
AWA	Animal Welfare Act (Hayvan Refahı Kanunu)
BGD	Barınak Gönüllüleri Derne i
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna (Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme)
DNA	Deoksiribonükleik asit
ESA	Endangered Species Act (Tehlike Altındaki Türler Kanunu)
ESCA	Endangered Species Conservation Act (Nesli Tehlikede Olan Türleri Koruma Kanunu)
ESPA	Endangered Species Preservation Act (Nesli Tehlikede Olan Türleri Koruma Kanunu)

ETS	European Treaty Series (Avrupa Konseyi Avrupa Anlaşma Serisi)
FAADA	Foundation for the Adoption, Sponsorship and Defense of Animals (Hayvanları Sahiplendirme, Sponsorluk ve Koruma Birliği)
HAYTAP	Hayvan Hakları Federasyon
HSUS	The Humane Society of the United States (Birleşik Devletler Etkat Derneği)
IACUC	Institutional Animal Care and Use Committee (Kurumsal Hayvan Bakımı ve Kullanımı Komitesi)
Interpol	International Criminal Police Organization (Uluslararası Polis Teşkilatı)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik)
IVFSA	International Veterinary Forensic Sciences Association (Uluslararası Veteriner Adli Bilimler Birliği)
LD50	Lethal dose, %50 (Ortalama öldürücü doz)

NIH	National Institutes of Health (Ulusal Sa lık Kurumu)
NOAH	The National Office of Animal Health (Ulusal Hayvan Sa lı ı Ofisi)
PETA	People for the Ethical Treatment of Animals (Hayvanlara Etik Muamele için Mücadele Edenler Birli i)
PMI	Post-mortem Interval (Ölüm Sonrası Geçen Zaman)
SHKD	Sahipsiz Hayvanları Koruma Derne i
SPCA	The Society for The Prevention of Cruelty to Animals (Hayvanlara Eziyetin Önlenmesi Toplulu u)
SWFS	Society for Wildlife Forensic Science (Yaban Hayatı Adli Bilimler Birli i)
UFAW	Universities Federation for Animal Welfare (Hayvan Refahı Üniversiteler Federasyonu)
UNDCP	United Nations International Drug Control Program (Birle mi Milletler Uyu turucu Kontrol Programı)

UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural
Organization

(Birle mi Milletler E itim Bilim ve K llt r Örgütü)

USFWS National Fish and Wildlife Forensics Laboratory

(Ulusal Balık ve Yaban Hayatı Adli Bilimler
Laboratuarı)

WWF World Wild Fund for Nature

(Dünya Do ayı Koruma Vakfı)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı.

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyetlerinin meslek gruplarına göre dağılımı.

Tablo 3. Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımı.

Tablo 4. Katılımcıların yaşadıkları şehirlere göre dağılımı.

Tablo 5. Katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımı.

Tablo 6. Katılımcıların gelir gruplarına göre dağılımı.

Tablo 7. Katılımcıların yaş gruplarına göre gelir dağılımları

Tablo 8. Katılımcıların çiftlik hayvanı yetiştirme/pet hayvanı besleme derinliklerine göre dağılımı.

Tablo 9. Katılımcıların gelir düzeylerinin çiftlik hayvanı yetiştirme/pet hayvanı besleme derinliklerine göre dağılımı.

Tablo 10. Katılımcıların yaş gruplarına göre tutum değerlendirilmesi.

Tablo 11. Katılımcıların cinsiyet dağılımına göre tutum değerlendirilmesi.

Tablo 12. Katılımcıların eğitim düzeyine göre tutum değerlendirilmesi.

Tablo 13. Katılımcıların tutum ortalamalarının eğitim düzeyleri arasındaki farklılığı gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Tablo 14. Katılımcıların yaşadıkları bölgeye göre tutum değerlendirilmesi.

Tablo 15. Katılımcıların tutum ortalamalarının yaşadıkları bölgeler arasındaki farklılığı gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Tablo 16. Katılımcıların meslek gruplarına göre tutum değerlendirilmesi.

Tablo 17. Katılımcıların tutum ortalamalarının meslek grupları arasındaki farklılıklarını gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Tablo 18. Katılımcıların gelir düzeylerine göre tutum değerlendirilmesi.

Tablo 19. Katılımcıların çiftlik hayvanı yetiştirme /pet hayvanı besleme durumuna göre tutum değerlendirilmesi.

Tablo 20. “Hayvanlarında ya da am hakları vardır ve herkes bu haklara saygı duymalıdır” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

Tablo 21. “Hayvanlarında ya da am hakları vardır ve herkes bu haklara saygı duymalıdır” yargısına katılımın hayvan besleme de ikenine göre dağılımı.

Tablo 22. “Hayvan hakları ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum” yargısına katılımının mesleklere göre dağılımı.

Tablo 23. “Hayvana şiddet uygulayan kişilerin hayvana şiddet uygulamayan kişilere oranla insanlara şiddet uygulama olasılığı daha yüksektir” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

Tablo 24. “Hayvana kötü muamele psikolojik bir bozukluğun belirtisi olabilir” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

Tablo 25. “Kanunen hayvan öldürmek ve insan öldürmek arasında hiçbir fark olmamalıdır” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

Tablo 26. Hayvanların ya da am hakkına karşı işlenen suçlarda hapis cezası uygulanması ile ilgili görüşlerin meslek gruplarına göre dağılımı.

Tablo 27. “Dinin hayvan haklarını koruyucu ve hayvana kötü muameleyi önleyici etkisi olduğuna düşünüyorum” yargısına katılımın genel dağılımı.

Tablo 28. “Hayvanların hayvanat bahçeleri ve sirklerde insanları eğlendirmek amaçlı kullanılmalarını bencilce ve insanlık dışı buluyorum” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

Tablo 29. “Bo a göre i, kurt avlama, balina avlama bazı ülkelerin geleneklerindedir. spanya, ngiltere, Japonya gibi ülkelerin hayvan hakları adına bu geleneklerinden vazgeçmeleri gerekmektedir” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

Tablo 30. “Kesilmek üzere ithalatı yapılan canlı hayvan sevkiyatında, hayvan refahı ve sa lı ının uluslararası kanunlarla düzenlenmesi gereklidir” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

Tablo 31. “Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

Tablo 32. Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısına katılımın gelir düzeylerine göre da ılımı.

Tablo 33. “Akademik çalı malarda kullanılan laboratuvar hayvanlarının refahının sa landı ını dü ünüyorum” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

Tablo 34. “Üniversitelerde bulunan deney hayvanları etik kurulu çalı malarını hayvan refahının sa lanması açısından yeterli buluyorum” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

Tablo 35. “ lkö retim e itim müfredatına hayvan hakları e itimi dahil edilmelidir” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

Tablo 36. “Adli veteriner hekimlik kavramı ve/veya adli veteriner hekimin görevi hakkında bilgi sahibiyim” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

Tablo 37. “Adli veteriner hekimlik dersinin içeri i, veteriner hekimin mezuniyet sonrası kar ıla tı ı adli olgularda konuyla ilgili mesle inin gereksinimlerini kar ılayabilecek düzeydedir” yargısına katılımın mezuniyet öncesi ve sonrasına göre da ılımı.

Tablo 38. Katılımcıların hayvan hakları konusunda bilgi edinilen kaynaklara göre da ılımı.

Tablo 39. Hayvan hakları konusunda bilgi edinilen kaynakların ya gruplarına göre da ılımı.

Tablo 40. Katılımcıların hayvan haklarının korunmasına ili kin kar ıla ılan problem hakkında görü lerine göre da ılımı.

Tablo 41. Katılımcıların hayvan haklarını koruma sorumlulu u hakkında görü lerine yönelik da ılımı.

Tablo 42. Katılımcıların hayvana kötü muamelenin nedenlerine ili kin görü lerine yönelik da ılımı.

Tablo 43. Katılımcıların 5199 sayılı kanunun kapsamına ili kin görü lerine göre da ılımı.

Tablo 44. Katılımcıların iddete maruz kalmı sahihsiz hayvana müdahalede ba vuru mercii de i kenine göre da ılımı.

Tablo 45. Katılımcıların hayvana iddet uygulama de i kenine göre da ılımı.

Tablo 46. Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla ma de i kenine göre da ılımı.

Tablo 47. Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla ıldı ında gösterilen tutum de i kenine göre da ılımı.

Tablo 48. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercihine yönelik görü lerine göre da ılımı.

Tablo 49. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercih etme nedenlerine göre da ılımı.

Tablo 50. Katılımcıların hayvan hakları konusunda bilgi edindikleri kayna a göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 51. Katılımcıların hayvan haklarının korunmasında kar ıla ılan probleme göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 52. Katılımcıların tutum ortalamalarının hayvan haklarının korunmasına ili kin kar ıla ılan problemler arasındaki farklılı ını gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Tablo 53. Katılımcıların hayvan haklarını koruma sorumluluğuna göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 54. Katılımcıların hayvana kötü muamelenin nedenine göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 55. Katılımcıların tutum ortalamalarının hayvana kötü muamelenin nedenleri arasındaki farklılıklarını gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Tablo 56. Katılımcıların 5199 sayılı kanun biliniyorluğuna göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 57. Katılımcıların iddete maruz kalmı sahihsiz bir hayvana müdahalede bulunurca ı merciiye göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 58. Katılımcıların hayvana iddet uygulama de ikenine göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 59. Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla karşıla ma durumuna göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 60. Katılımcıların hayvana eziyet edilen durumla karşıla tı ında gösterdi i tutuma göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 61. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercihine göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 62. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercih etme nedenine göre tutum de erlendirmesi.

Tablo 63. “Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle bilirki i veteriner hekimin görev ve sorumlulukları konusunda bilgilendi imi dü ünüyorum” yargısına katılım düzeyi.

Tablo 64. “Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle adli rapor yazımı konusunda bilgilendi imi dü ünüyorum” yargısına katılım düzeyi.

Tablo 65. “Adli veteriner hekimlik dersinin hayvanların ölüm nedenlerinin ortaya konulması konusunda bilgimi arttırdı ını dü ünüyorum” yargısına katılım düzeyi.

Tablo 66. “Do al hayatın korunmasına yönelik düzenlenmi olan uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözle meler hakkında bilgi sahibiyim” yargısına katılım düzeyi.

Tablo 67. “Ormancılık meslek yüksekokulunda verilmekte olan avcılık ve yaban hayatı programının veteriner fakültelerinde de verilmesi gerekti ini dü ünüyorum” yargısına katılım düzeyi.

1. G R ve AMAÇ

Veteriner hekimli i insanlık tarihinin en eski mesleklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ça da anlamda veteriner hekim; hayvan hastalıklarının sa altımından, hayvanların ıslah ve üretiminden, hayvan ve hayvansal ürünlerin üretiminden tüketime kadar olan a amalarındaki i levlerinden sorumlu ve yetkili meslek adamı olarak tanımlanmaktadır (Özgür A. 1997) .

Veteriner hekimlik mesle i dünyada ilk ortaya çıktı ı yıllarda sadece hayvan hastalıklarının tanı ve tedavisi ile u ra maya ba lamı fakat dünyanın her geçen gün de i en artlarına ba lı olarak faaliyet alanları gittikçe geni lemi , bugün hayvan hastalıklarının yanı sıra halk sa lı ı ve insan sa lı ının sorunlarının çözümünde insan hekimleriyle birlikte tek sa lık konsepti altında bir takım faaliyetlerde bulunan tıbbın önemli bir disiplini haline gelmi tir (Serpen A. 2011)

Dünyada ve ülkemizde yeni ekillenmeye ba layan adli veteriner hekimlik kavramı da tüm bu geli me süreci çerçevesinde hayvanların hayatımızda daha fazla yer almaya ba laması, hayvan gönenci, hayvan hakları konularının haketti i önemini kazanması, toplumun çevre koruma bilincindeki artı ile farklı bir boyutta ele alınmaya ba lanmı tır (Cooper J. E., Cooper M. E. 1998).

Adli bilimler, adli tıptan kriminolojiye, adli psikiyatriden adli antropolojiye, tıbbi biyoloji, belge incelemesi, mühendislik ve daha birçok alanı kapsayan çok geni ve multidisipliner bir bilim dalıdır (Birincio lu ., Özkara E. 2010). Adli veteriner hekimlik de adli bilimlerin suçu aydınlatmaya yönelik alt disiplinlerden biri haline gelmi tir.

Günümüzde adli veteriner hekimlik, veteriner hekimlik uzmanlık alanlarının yanında, olay yeri inceleme teknikleri, adli genetik, çe itli iz ve kalıntıların incelenmesine ve olay hakkında bilgi edinilmesine izin veren teknikler üzerinde e itim gerektiren bir bilim dalı halini almı tır (Chansue N. 2010). Bu ba lamda adli veteriner hekimin görevi kısaca, ceza davaları, sigorta davaları, illegal hayvan hareketi, hayvan istismarı ve gönenci davaları, malpraktis davaları, hayvanların insana ve mala zarar verdi i davalar, çevre davaları ile hayvanlar arası köken ve akrabalık tayini davaları gibi hayvanların yer aldı ı çok çe itli potansiyel adli vak’alarda toksikoloji, moleküler

biyoloji, entomoloji gibi çe itli bilim dalları ile i birli i yaparak, hayvanlarla ilgili davaların çözümünde destek hizmet sunmak olarak tanımlanabilmektedir (Bengis R. 2010).

Bu çalı mada; mesle i itibariyle hayvan haklarına yönelik hukuksal bazı yükümlülükleri olan veteriner hekimlerin, veteriner fakültesi ö rencilerinin ve Hayvanları Koruma Kanunu'nun uygulayıcıları olan adalet sistemi içerisinde yer alan di er grupların (hâkim, savcı, avukat, polis, zabıta) ülkemizdeki temel hayvan hakları ve uygulamaları, adli veteriner hekimlik kavramı ve adli veteriner hekimin görevleri konusundaki bilgi düzeylerinin ve bakı açılarının ara tırılması, ayrıca veteriner hekim ve veteriner fakültesi ö rencilerine uygulanan adli veteriner hekimlik dersi içeri ine yönelik sorulara alınan cevaplarla, dersin gerek akademik açıdan gerekse çalı ma hayatında kar ıla ılan yasal olaylara yakla ımda sa ladı ı fayda ya da eksiklikler hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır.

2. GENEL B LG LER

2.1. Adli Bilimler ve Adli Veteriner Hekimlik Kavramı

Adli bilimler; tıp, fen ve sosyal bilimler alanındaki bilgilerin adaletin hizmetine sunulması ile ilgilenen dalların tümüdür. Bu alan içerisinde, adli tıp uzmanından toksikolo a, biyologdan hukukçuya, polis akademisi mezunlarından mühendislere, bilgisayar programcılarından psikologlara kadar geni bir yelpazede meslek grubundan çalı anlar yer almaktadır (Hancı . H. 2004; Merck M. D. 2007; Brown J. 2009).

2.1.1. Adli Veteriner Hekimlik

Kurban ve/veya üphelinin insan oldu u adli olgularda her biri kendi alanında uzmanla mı birçok farklı ki i görev almaktayken, hayvana kötü muamele, eziyet olgularında ise olay yerini incelemek, ölüm nedenini ara tırmak, delilleri toplamak, belgelemek, yorumlamak ve mahkemede bilirki i olarak görü bildirmek adli veteriner hekimin görevlerindedir. Bazı olgularda uzmanların danı manlı ına ba vurulabilse de hayvan bedeni dekompozisyonunun insandan farklı geli mesi sebebiyle özellikle ölüm zamanı ve sebebi tespitinin yapılması, uygun delillerin toplanması amacıyla sadece adli veteriner hekimlerin olay yerinde bulunması teknik olarak yeterli olabilmektedir (Brown J. 2009).

Herhangi bir hayvana eziyet ya da hayvan istismarı davası kovu turmasında veteriner hekimin görevi a a ıda belirtilenlerden bir ya da bir kaçı olabilmektedir;

- Kurban konumundaki hayvanın bazı olgularda bireysel ancak genellikle tür bazında kimliklendirilmesine destek sa lamak.
- Herhangi bir hastalı ın, yaralanmanın ya da ölümün önlenmesi amacıyla öngörülere dayanılarak verilen kararlar hakkında mahkemede fikir bildirmek.
- Ölüm sebebini, yara tipini, ölüm öncesi ya da ölüm sonrası meydana gelmi olan uzuv kopmalarını ve hayvana yapılan kötü muameleyi tespit etmek (asıllama, yanma, vb.). Tüm bu tespitler nekropsi ve laboratuvar analizlerinin yanında, yaralanmanın meydana geldi i yerde olay yeri incelenerekte yapılabilmektedir.

- Ölüm ve yaralanma sebebinin insan ya da yırtıcı hayvan benzeri diğer türlerden kaynaklandığını tespit etmek.
- Yaralanmayı belirli bir üphe üzerinde yoğunlaştıracak delilleri tespit etmek.
- Bilinç kaybı hızı ve/veya kurbanın can çekişme şiddeti ile ilgili görüş bildirmek. Her hangi bir hatalı tedavinin veya suçun cinayet sınıfına girmesi için gereken, “i kence” olarak tanımlanması gerektiği durumlarda görüş bildirmek önem arz etmektedir (Lockwood R. 2005).

İlk bakımda sadece hayvan haklarını korumaya yönelik bir alan olduğu düşünülen adli veteriner hekimlik özellikle ülkelerin biyolojik çeşitliliğini sağlayan yabancı hayvan türlerinin korunmasında ve yasadışı hayvan ticaretinin önlenmesinde yadsınamayacak bir role sahiptir. Bu kirli ticareti önlemek hayvan haklarını korumak, biyolojik çeşitliliğimizin devamlılığını sağlamanın yanında illegal kazancı da önleyecektir.

Nesli Tehlike Altında Olan Yabancı Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme'nin (CITES-Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna) taraf ülkelerce imzalanması ile yabancı fauna ve floranın yok olma tehlikesi altında olan, tehdit altında olan ve koruma altındaki türler listesinde bulunan bitki ve hayvanların ithalat ve ihracatında bir takım kanunların uygulanması teşvik edilmiştir. Söz konusu türlere ait ürünlerin veya parçalarının kaçakçılığının tespit edilmesi ve mahkemeye delil olarak sunulabilmesi için türe özgü kimliklendirmenin yapılabilmesi gereklidir. Bu gereklilik, uluslararası çapta “yaban hayatı adli bilimi”nin doğmasına ve adli veteriner hekimlik görev kapsamına alınmasına sebep olmuştur (Goddard K. 2005). Hasta ya da yaralı yabancı bir hayvana yardım eden veteriner hekim aynı zamanda bu hayvanın illegal bir hareketin kurbanı ya da kanıtı olabileceğini göz önünde bulundurmalıdır. Yaban hayatını korumaya yönelik kanunlar konunun uzmanı olmayan avukat ve veteriner hekimler tarafından yeterince bilinmediğinden ve mahkemelerde sıklıkla bu tür davalarla karşılaşılacağından dolayı adli veteriner hekim görüşlerini sağlam delillere, kanun ve yönetmeliklere dayandırarak ifade etmelidir (Cooper J. E., Cooper M. E. 1998). Bu nedenle, adli veteriner hekim hayvanların dahil olduğu adli olgularda görüş bildirirken, bilirkiçi ya da danışman olarak bulunurken, öncelikle yapmakta olduğu işin temelini oluşturan kanunlar hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Olayı aydınlatmaya yönelik kanıt niteliğinde olan

materyalleri tespit ederek uygun ekilde muhafaza etmeli ve kanun önünde belgeleyebilmelidir (Stroud R. K. 1998).

Dünyada ilk kez 2008 yılında merkezi Amerika’da olan Uluslararası Veteriner Adli Bilimciler Derne i (IVFSA-International Veterinary Forensic Sciences Association) kurularak bu alanda çalı mak isteyen ö renciler, akademisyenler ve belirli bir e itim düzeyine sahip gönüllüler bir çatı altında toplanmı tır. İgili topluluk görevini kısaca a a ıdaki gibi özetlemi tir:

- Adli bilimler alanında mevcut yürürlükte olan ve yeni çıkan tekniklerin geli tirilerek hayvan sa lı ı, refahı ve güvenli inin artırılmasını sa lamak. Hayvan ihmali, kötü muamele, dövü ya da ölüm olgularında gereken olay yeri inceleme i lemlerinin yürütülmesi,
- Hayvanların dahil oldu u kriminal suçlar ve medeni hukuk davalarında yasal kovu turma esnasında adli bilimlerde kullanılan tekniklerin kullanılması,
- Hayvan hakları savunucularını, olay yeri inceleme ekiplerini, kolluk kuvvetlerini, veteriner, patolog, hâkim, avukatları adli bilimlerde uygulanan teknikler ve hayvanın kurban konumunda oldu u dövü , ihmal, ölüm durumlarında olay yeri inceleme i lemleri hakkında e itmek,
- Bir hayvanın olay yerinde varlı ı ya da yoklu u ile ba lantılı olarak toplanan fiziksel delillerin, yorumlanmasına olanak veren bilimsel tekniklerin varlı ı hakkında kolluk kuvvetleri ve hukukçuları e itmektir (<http://www.ivfisa.org/about.htm> 2012).

2.2. Adli Veteriner Hekimli in Tarihsel Geli imi

Veteriner hekimler uzun zamandır özellikle at ve çiftlik hayvanları alım satımı, hayvan refahı, gıda hijyeni gibi hukuki davalarda önemli rol oynamaktadır. Veteriner hekimlik mesle i adli bilimlerdeki ilerlemelere do rudan katkıda bulunmu fakat yapılanlar genellikle direkt ya da dolaylı olarak hayvanlarla ilintili potansiyel davaları ara tırmaya merak duyan bireylerin çalı malarıyla sınırlı kalmı tır (Cooper J. E., Cooper M. E. 2008).

Son 10-15 yıldır bu durum büyük ölçüde de i mi ve veteriner hekimlerin adli olaylarda daha aktif rol alması gereklili i geni çapta kabul görmü tür. Bu duruma yol açan faktörleri kısaca özetlemek gerekirse,

- Hayvan sahiplerinin, hayvanın ölümü, hastalanması, yaralanması gibi durumlarda tazminat isteme ya da yasal yollara ba vurma e ilimin artması,
- Toplumun hayvan refahına olan ilgisinde artı ,
- Yaban hayatı suçlarını önlemeye yönelik ulusal ve uluslararası giri imler (Yasa dı ı alım-satım, öldürme ya da koruma altındaki hayvan ve bitkiler ile türevlerinin yasa dı ı nakli),
- Çevre, halk sa lı ı ve güvenli i mevzuatı ile bazı risk faktörlerinin özellikle hayvanlarda ve ürünlerinde (süt, et) bulunmasıyla ilgili olarak bir takım düzenlemelerin yapılmasıdır (Cooper J. E., Cooper M. E. 2008, Cooper J. E., Cooper M. E. 1998).

Adli veteriner hekimli in dünya genelinde ki tarihsel geli imine bakıldı nda ise 30 yılı a kın bir geçmi e sahip oldu u görülmektedir. 1975 yılı öncesinde yaban hayatı ya da genel deyimle hayvanlar ile ilgili delillerin adli bilimler alanında de erlendirilmesi ço unlukla, olay yerinde bulunan kopmu kıllar ve kan izlerinden ya da civar bölgelerde avlanan türlere ait kan, et, kıl örneklerinden, deneysel olarak tür, aile, cins tayini yapılmasından ibaretti. Yapılan kimliklendirme çalı maları genellikle sınırlı bilginin edinilebildi i immundifüzyon testleri ve mikroskopik kar ıla tırmalardan olu maktaydı. Sonuçlar üpheli, olay yeri ve kurban arasında ba lantı kurmaktan çok üphelinin dı lanmasında (örnek; üphelinin pantolonunda bulunan kan izinin insan kanı olmadı ının tespiti) kullanılmaktaydı. Bu gibi çalı maları yapan laboratuvarların birço unda personel ve fon yetersizli i ile beraber, özellikle örneklerin kar ıla tırılaca ı kapsamlı koleksiyonlarının mevcut olmaması gibi bir takım sorunlar ya anmaktaydı (Goddard K. 2005).

1 Temmuz 1975 yılında CITES Sözle mesinin imzalanmasının ardından yabancı fauna ve floranın yok olma tehlikesi altında olan, tehdit altında olan ve koruma altındaki türler listesinde bulunan yakla ık 30,000 bitki ve hayvan türünün uluslararası ticareti bir takım sertifika ve izinlere ba lanarak düzenlenmi tir (Abenspergun-Traun M. 2009).

Söz konusu türlere ait ürünlerin veya parçaların kaçakçılığının sebep olduğu adli olaylarda, mahkemeye delil olarak sunmak üzere, türe özgü kimliklendirmenin yapılmasına gerek duyulmuştur. Böylece, uluslararası çapta yaban hayatı adli bilimi de muhtemeldir (Goddard K. 2005).

1986 tarihinde, bu ihtiyaca yönelik olarak, Amerika Birleşik Devletleri tarafından Ulusal Balık ve Yaban Hayatı Adli Laboratuvarı (USFWS-National Fish and Wildlife Forensics Laboratory) kurulmuştur. Söz konusu laboratuvarın görevi, güvenilir yaban hayatı adli protokolleri geliştirmek ve yaban hayatı koruma güçlerine eyalet, federal ve uluslararası seviyede adli destek sağlamak olmuştur (www.lab.fws.gov/about.php 2012). Fransa Lyon'da, 1993 yılında yapılan Uluslararası Polis Teşkilatı (Interpol- International Criminal Police Organization) Çevre Suçları Grubu (Environmental Crimes Group) toplantısında, ilgili laboratuvarın, Uluslararası Polis Teşkilatı (Interpol- International Criminal Police Organization) ve CITES Sözleşmesi uygulamalarını destekleyici hizmet sunması kararlaştırılmıştır. Laboratuvar, bilim adamları, CITES ve Interpol organizasyonunda bulunan güvenlik güçleri ile işbirliği halinde yaban hayatına ait parçalar ve ürünlerin kimliklendirilmesinde devamlı, güvenilir metotlar geliştirmek üzere çalışmaktadır. Aynı zamanda ceza davalarında şüpheli, kurban ve olay yeri arasında bağlantı kurmak üzere çalışmalar yapmaktadır (Goddard K. 2005). Ocak 2011 itibarıyla dünya genelinde birçok Amerika ve Kanada'da bulunan 52 adet laboratuvar yaban hayatına karşı işlenen suçlarla ilgili çalışmaları Yaban Hayatı Adli Bilimler Birliği'ne (SWFS) bağlı olarak sürdürmektedir. (<http://www.wildlifeforensicscience.org/mission/member-labs/>).

2.3. Dünyada ve Ülkemizde Yapılan Çalışmalar

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber bilimin tüm alanlarında olduğu gibi adli veteriner hekimlik alanında da önemli gelişmeler kaydedilmektedir. Adli veteriner hekimliğinin işbirliği içinde çalıştığı birçok bilim dalı da bu doğrultuda gelişmesini sürdürmekte ve hayvanları ilgilendiren birçok olay aydınlatılabilmektedir. Bu bilim dallarından biri olan ve dünyada modern anlamda 19. yüzyılın sonlarında Fransa'da temelleri atılan adli entomoloji (Benecke M. 2001) alanında son yıllarda hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Olay yerinden ya da cesetten böceklere ait çeşitli larva

örneklerinin toplanıp laboratuarda incelenmesi sonucunda larvaların gelişim durumundan post-mortem süre saptanabildiği gibi (Kondakçı G. O. 2009), ölünün yerinin de izi tirilip de izi tirilmediğinin tespiti, ölüme neden olan toksik maddenin tanımlanması larvalar yardımıyla yapılabilmektedir (Açıkgöz N. H. 2010).

Akarların kullanıldığı adli soru turmalara güzel bir örnek Samuel (1988) tarafından açıklanmış olan geyik hırsızlığı olayıdır. Dondurularak saklanmış ve ihraç edilmiş geyik üzerinde yapılan incelemede bir kıllık kene türü olan *Dermacentor albipictus* bulunmuştur. Bu akarın tespiti geyiğin sanık tarafından belirtildiğinin aksine yasal sezonunun dışında avlandığının kanıtı olarak mahkemeye sunulmuş ve sanığın itirafı ile olay açığa kavuşturulmuştur (Turner B. 2009).

Son yıllarda DNA tabanlı moleküler tekniklerden faydalanılarak yaban hayatına karşı izlenmiş çok sayıda suç aydınlatılmaktadır. Hayvana ait DNA kullanılarak aydınlatılan vak'ılardan bir kaçısına aşağıdaki gibidir,

- talya ulusal parkında kaçak avcı tarafından tuza düşürülen yaban domuzu kapanla yakalandıktan sonra ölmesi için bıçaklanmış ve karanlık çöktüğü yerde taşınmak üzere ormanda saklanmıştı. Avcı, gece avını almak için geldiğinde ölü halde bulunan yaban domuzu ile birlikte çevre koruma görevlileri tarafından yakalanmış fakat hayvanı kendi avlamadığını, ölü bulduğunu söylemiştir. Yaban domuzu yapılan otopside sağ tarafındaki bıçak izi ve kanama eklerinden canlı iken bıçaklandığı tespit edilmiştir. Üpheli avcının evinde bulunan bıçakta her ne kadar çok iyi temizlenmiş olsa dahi-bıçak ile sap arası kısımda biriken kuru kan lekelerinden DNA analizi yapılarak yaban domuzu DNA'sı ile karşılaştırılmış ve bıçaktaki kan izlerinin domuza ait olduğu tespit edilmiştir. Sonuç itibarıyla, kaçak avcı gereken cezayı almıştır (Lorenzini R. 2005).
- talya'ya bağlı Sardinya Adası'nda yabayan bir koyun yetiştiricisi, Do al Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik (IUCN-International Union for Conservation of Nature) kırmızı listede yer alan ve Bern Sözleşmesi ile nesli koruma altına alınmış olan Muflon koyunu avlayarak derisi, iç organları gibi türünün tespitini sağlayacak kısımlarını çıkardıktan sonra aracına yüklemiştir. Çevre koruma görevlileri tarafından yol güzergâhı üzerinde yapılan incelemede

araç durdurulmuş ve sürücü koltuğu altına saklanmış karkas tespit edilmiştir. Avcı kendi koyunlarından birinin öldüğünü beyan etse de görevliler ahşın koyunlarının bulunduğu alana giderek taneler ve yapraklar üzerinde kan ile karışmış halde toprak parçaları tespit etmişlerdir. Karkas ve kanlı toprak, analiz için laboratuara gönderildiğinde otopside hayvan üzerinde kurulan yaraları tespit edilmiş ve yapılan moleküler incelemeler sonucunda hayvanın muflon koyunu olduğu belirtilmiştir, topraktan alınan kan örneklerinin karkastan alınan örneklerle eşleştiği görülmüştür. Kaçak avlanma, elde edilen deliller sayesinde mahkemeye yansımıştır (Lorenzini R. ve ark. 2011).

- Kaçak yaban hayatı ticaretine ilişkin bir diler olayı Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaşanmıştır. Kaplanlar tüm dünyada Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik (IUCN-International Union for Conservation of Nature) tarafından nesli yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan hayvanlar sınıfında ve CITES Ek-1 listesinde yer almaktadır. Bir sirk yakınında kaplan eti satışı yaptığı belirlenen ahşın yakalanarak etlere el konulmuş fakat kendisi etin sırtı eti olduğunu iddia etmiştir. Et ya da karkas parçalarının CITES Sözleşmesi kapsamında bulunan bir hayvana ait olduğunu tesbiti Çin kanunlarındaki mevcut yaptırım açısından büyük önem arz etmektedir. Öyle ki, söz konusu CITES Sözleşmesinde adı geçen hayvanın ölü haldeki karkası dahi eyalet yetkililerine derhal teslim edilerek imha edilmeli ve satılmamalıdır. Aksi halde, alıcı ve satıcılara 1-7 yıl hapis cezası verilmektedir. El konulan et örneği, söz konusu sirkte bulunan kafesten alınan kıl örneği, karılla tırmak üzere diler bir hayvanat bahçesinden alınan kaplan kılı ve sırtından yapılan moleküler incelemeler ve karılla tırmalar sonucunda etin kaplan eti olduğunu anlaşılmıştır (Wan Q., Fang S. 2003).

Yaban hayatı türlerinin insanlar için değerli birer tüketim malzemesi olması, onların korunabilmesi için birtakım kanuni yaptırımları da beraberinde getirmiştir. Yaban hayatı suçlarının araştırılmasına yönelik çok sayıda teknik yöntem bulunmasının yanında, mevcut bilimsel metodolojinin yaban hayatı suçları incelemelerine adapte edilmesine gereksinim duyulmaktadır. Bu durum, adli çalışmalarda genel olarak karılla ilan yaban türlerine ait veri tabanı, doku bankaları oluşturulması ile yaban hayatı ile ilgili sorulara özgü prosedürler geliştirmek, hâkim, avukat ve savcılar, bu bilimsel

analiz metotlarının insanlarda oldu u gibi hayvanlarda da uygulanabilir oldu una inandırmak suretiyle a ılabilecektir (Stroud. R. K. 1998).

Bu amaçla ülkemizde, ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmeler gere i yaban hayatının koruma altına alınması ve yönetim planı ve tür koruma eylem planları olu turulması amacıyla yapılacak bilimsel çalı malarda kullanılabilmesi için mevcut biyoçe itlili i içeren genetik bilgilerin saklanaca ı DNA bankalarının olu turulması gereklidir. Ayrıca sayıları hızla azalan yaban hayvanlarından elde edilecek materyallerle hücre bankalarının kurulması, proje kapsamına dâhil türler için yaban hayatı kriminal çalı malarına yönelik test/tanı metotları/kitleri olu turulmalıdır. Bu amaçla Selçuk Üniversitesi, TÜB TAK Marmara Ara tırmaları Merkezi, Orman ve Su leri Bakanlığı i birli i ile 15 Ekim 2011 tarihinde ulusal biyoçe itlili in ve gen kaynaklarının korunması hedefleri do rultusunda büyük memeli türlerinin ara tırılması, korunması ve yönetimi projesi ba latılmı tır (Devlet Su leri Vakfı, 2011). Do a Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlü ü tarafından 2010 yılında ba latılan benzer bir çalı mada Türkiye kumsallarında yuva yapan deniz kaplumba alarının, yuvalama alanlarında tek tip marka kullanılarak etiketlenmektedir. Bu ekinde etiketlenen türlerin dünyanın her hangi bir bölgesinde bulunması durumunda ülkemize bildirilebilmesi amaçlanmaktadır (http://www2.milliparklar.gov.tr/DKMP/AnaSayfa/dogaKorumaHaber/10-02-14/Deniz_Kaplumba%c4%9falar%c4%b1_Markalama_%c4%b0%c5%9flemleri.aspx?sflang=tr) . Daha önce 2002 yılında stanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü ve Trakya Üniversitesi i birli i ile yapılmı olan çalı mada nesli tükenme tehlikesi altında olan *Caretta Carettalar*, üreme alanları olan 89 farklı lokasyondan toplanan yumu ak doku örneklerinin moleküler yöntemlerle incelenmesi sonucu kimliklendirilmi , di er su kaplumba aları arasında genetik olarak ayırımı yapılabilmis tir (Uysal S. ve ark. 2007).

Tüm bunlara ek olarak, adli veteriner hekimlik alanının adli bilimler içerisinde geli mesi ile adli olayların aydınlatılmasında hayvanlardan yararlanılan yöntemlerde giderek artmaktadır. Bomba köpeklerinin yanı sıra canlı insan ve ceset arama köpekleri, narkotik detektör köpekleri, patlayıcı detektör köpekleri, asayi -devriye köpekleri, iz/takip köpekleri ve banknot köpekleri yeti tirilmektedir (Özcan . . ve ark. 2007, www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=80&KKey=153). Hassas koku alma duyusuna sahip köpeklerin adli olgularda kullanımına ili kin avantajları gözler önünde seren bir

çok çalı ma mevcuttur. Üç farklı kadavra köpe inin, erken ölüm döneminde (PMI 3) açığı çıkan kokuları tespitinde duyarlılık, kesinlik ve özgüllü ü ölçmeye yönelik yapılan çalı ma neticesinde %75-100 duyarlılık (sensitivite), %91-100 özgüllük (spesifite), %90 – 100 pozitif tahmini de er, %90 – 100 negatif tahmini de er, % 92-100 kesinli e sahip sonuçlar elde edilmiştir. Sensitivite, spesifite, pozitif tahmini de er, negatif tahmini de er ve kesinlik biyoistatistik çalı malarında sıklıkla kullanılmaktadır. Bahsedilen çalı mada duyarlılık (sensitivite), köpeklerin kontamine olmu örnekleri koklayarak kontamine olanları bulabilme, özgüllük (spesifite) ise kontamine olmamı örnekleri koklayarak kontamine olmayanları bulabilme yetenekleridir. Pozitif tahmini de er, köpeklerin kontamine oldu unu tespit etti i örnekler içerisinde gerçekten kontamine olanların oranı, negatif tahmini de er ise köpeklerin kontamine olmadı nı tespit ettikleri örnekler içerisinde gerçekten kontamine olmayanların oranıdır. Kesinlik ise aynı artlarda tekrarlanan ölçümlerin aynı sonucu verme derecesidir. Bu çalı ma, geli mi koku alma duyusuna sahip olan köpeklerin olay yeri incelemesinde önemli bir rol oynadı ı kanıtlar niteliktedir (Oesterhelweg L. ve ark. 2008). Avrupa'da polis köpekleri, ilk olarak 1899 yılında Belçika Polis Kuvvetleri tarafından kullanılmı tır (Özcan . . ve ark. 2009). ABD'de 1907 yılında ba layan ilk polis köpe i e itimleri 1990'lı yılların ba larında yakla ık 7,000 e itimli polis köpe inin elde edilmesine olanak sa lamı tır (Dorriety J. K. 2005). Ülkemizde Emniyet Genel Müdürlü ü bünyesinde polis köpeklerinin kullanımı 1990'lı yıllarda farklı birimlerde ba latılmı tır. Daha sonra profesyonel, etkin ve kaliteli bir ekilde görev köpe i hizmetlerinin yürütülebilmesi amacıyla kurumsal olarak ilk defa 20 Kasım 1997 yılında Birle mi Milletler Uyu turucu Kontrol Programı (UNDCP- United Nations International Drug Control Program), Avrupa Komisyonu ve Türk Polis Te kilatı'nı Güçlendirme Vakfı katkıları ile Emniyet Genel Müdürlü ü, E itim Daire Ba kanlı ı bünyesinde Köpek E itim Merkezi ube Müdürlü ü kurulmu tur (Özcan . . ve ark. 2009) ve günümüzde de farklı alanlarda görev köpe i e itimlerine devam edilmektedir.

2.4. Hayvan Haklarına Genel Bakı

2.4.1. Hak Sahipli i Teorileri ve Hayvan Hakları Kavramı

Medeni hukuka ait eserlerin pek ço u hakkın esasını açıklarken irade teorisi (Willensdogma), menfaat teorisi (Interessendogma) ve karma teoriye de inerek i e ba larlar (Emini M. E. 2004). Her üç teorinde kısa içeri ini açıklamak hayvan haklarında dahil olmak üzere, hak sahipli inin niteli ini belirlemek açısından önem arz etmektedir.

rade kuramının kurucusu olan Savigny'ye göre hak ehliyeti ile iradede bulunabilme yetene i e de erdir. Ki i hukuken ba kasına kendi iradesini kabul ettirebildi i, onu bu iradeye göre hareket etmeye zorlayabildi i taktirde hak sahibidir (Berksoy . 2007).

Menfaat kuramı ba lamında ise hukuken korunan ki isel menfaate hak denilmektedir (akacı B. K. 2011). lerleyen yıllarda tüm bu dü üncelerin etkisi ile irade ve menfaat teorilerinin karı ımını ifade eden karma teori ortaya çıkmı tır. Karma teorinin temsilcilerinden olan Demogue'a göre "Hakkın amacı menfaatlerin tatmini ve haz oldu una göre, duygusal yetileri olan tüm canlı varlıklar-bilinçleri geçici veya sürekli olarak kayıp da olsa hakkın sahibi olmaya elveri lidir. Küçükler, tedavi edilebilir veya edilemez akıl hastaları hak sahibi olabilir, çünkü hissedebilirler. Hatta; aynen bizler gibi yürek parçalayıcı ya da hayranlık uyandırıcı fiziksel tepkilere sahip olan hayvanlar bile hak sahibidirler (Berksoy . 2007).

Burada belirtilen hak kavramı hayvan ve insanların e it haklara sahip olması anlamında de il her canlının ihtiyacına e it derecede saygı gösterilmesinin gere idir. Varlıklara haklar tanınmasının temel ölçütü onların duyarlı olup olmamalarıdır. Duyarlı olmak geni anlamda acı, üzüntü, korku, sevinç, mutluluk gibi duyguları ya ayabilmek demektir (Ya ar A., Yerlikaya H. 2004).

"Hayvan hakları" denildi inde, insan gibi hak edinebilmesi ve miras edinimi gibi konular ifade edilmemektedir. Daha çok sürdürülebilir bir ekosistem için ya amın homeostatik dengesinin korunmasında hayvanların sa lıklı bir ekilde ya amını

sürdürebilmesinin sağlanması akla gelmelidir çünkü Bentham'ın dediği gibi “Sorun konu abilmeleri ya da düşünemebilmeleri değil acı hissedip hissetmedikleridir”. Dünyanın en gelişmiş yaratıcı insan olduğuna göre insan yetkinin getirdiği hak ve sorumluluk ile diğer hayvanları korumak zorundadır (İlgar R. 2007).

2.4.2. Hayvan Hakları - Hayvan Refahı ve Gönenc Kavramları

Hayvan hakları dediği zaman yalnızca evcil ve bazı hayvanlar değil av hayvanlarından, evcil ve yaban hayvanlara, deney hayvanlarından besli hayvanlarına kadar geniş bir açı içerisinde yeryüzündeki tüm hayvanların yaşama ve varolma hakkından bahsedilmektedir (İlgar R. 2007).

Günümüzde hayvan hakları, hayvan refahı ve hayvan gönenci gibi ifadeler sıklıkla kullanılmakla beraber bu kavramlar birbirinden ayrılan ve benzeyen yönler içermektedirler.

Hayvan Hakları: Hayvanların her türlü kullanımına, araç ve mal olarak istismarına karşı olan radikal hayvan hakları savunucularından mevcut sömürü ve kullanım biçimlerini sınırlandıran ılımlı görüş sahiplerine kadar tüm hayvan hakları hareketi yelpazesinin ortak noktasıdır. Bu görüşün savunucuları, insanın kendini bir tür olarak diğer canlı türlerinden üstün saymasını sorunun kaynağı olarak görmektedirler. Hayvan hakları savunucuları, “Türçülük” diye adlandırılan bu yaklaşımın sadece hayvanların değil, tüm canlı-cansız doğanın insanlar tarafından sonuna kadar sömürülmesine hatta kaçınılmaz bir yokoluşa sürüklenmesine yol açan tutumun ana kaynağı olduğunu konusunda hemfikirdirler (Abanoz N. 2008). Ümitsiz, hayvanların haklarıyla insanların her durumda örtümez. Hayvan hakları hareketi, hayvanlara kendi hayatları açısından hiçbir anlam taşımayacak hakların tanınmasını savunmaz, sadece çıkarlarının gözetilmesini savunur. Örneğin; acıya maruz kalmamak bir köpeğin ilk akla gelen çıkarıdır ve bizlerin bir köpeğin gereksiz acı çekmeme hakkına saygı göstermemiz gerekmektedir (Özgür A. 2010).

Hayvan Refahı: Hayvan refahı, hayvanların sağlık ve hastalıkları, davranışları ve sürü yönetimi gibi kalitatif ve kantitatif faktörlerin birleşimini ifade eden kompleks bir

kavramdır (Fitzpatrick J ve ark. 2006). Hayvan refahı kavramı üç önemli soruyu içermektedir;

1. Hayvanlar doğal fonksiyonlarını yeterince yerine getirebiliyorlar mı?
2. Hayvanlar kendilerini rahat hissedebiliyorlar mı?
3. Hayvanlar kolayca ya da adıkları çevreye adapte olabiliyorlar mı?

Hayvanların refah içerisinde olup olmadıklarını anlamak için bu üç soruya yanıt vermek gerekmektedir (Akbay A. H. 2010).

Hayvan refahı ve hayvan hakları kavramları, ortak dü ünsel temelleri olan iki ayrı meseledir. İki, hayvanların gereksinimlerini anlamak için nesnel ara tırma yöntemlerinden yararlanan bir bilim dalı iken, ikincisi, hayvanlara, acı çekmelerini önleyecek birtakım haklar tanınmasını savunan felsefi ilkedden yola çıkılan bir harekettir (Antalyalı A. A. 2007).

Hayvan Gönenci: İngilizce’de “animal welfare” kavramında kullanılan welfare kelimesinin bazı sözlüklerdeki karşılığının “sa lık ve afiyet, refah ve mutluluk, iyilikle ilgili koşullar, artların iyi gitmesi hali” olduğu bilinmektedir. Burada geçen “refah” kelimesi Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde Arapça olup karşılığı “bolluk, varlık ve rahatlık içinde iyi ya ama, gönenc” şeklinde açıklanmaktadır. Aynı kaynakta gönenc kelimesinin Türkçe olduğu, “bolluk, rahatlık ve varlık içinde ya ama, refah” anlamlarında kullanıldığı belirtilmektedir. Kavramsal analizde “welfare” kelimesinin özünde yer alan “iyilik, iyi olma hali” anlamını “gönenc” kelimesinde “varlık içinde iyi ya ama” anlamıyla tam olarak bulmaktadır (Yazar. A., Yerlikaya H. 2004). Bu bağlamda gönenc kısaca, fiziksel, akli iyilik ve sağlıklılık olarak ifade edilebilir (Zmirli. S. 2009).

2.4.3. Dünyada Hayvan Hakları Gelişimi

İnsan doğada var olduğu günden itibaren yaşam mücadelesi verirken, kendisinden başka canlılarında yaşamının farkına varması, bu kaçınılmaz birlikteliğe göre çeşitli tavırlar geliştirmiştir. Maaşara insanı, ilkel toplum, göçebe toplumu, tarım

toplumu, sanayi toplumu, bilgi toplumu, ileti m ça ı toplumu gibi de i me ve geli me dizgesi, insan-hayvan ili kilerine ve yakla ımına farklı tavırlar getirmi tir (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Daha çok insanların çıkarlarına dayanan insan-hayvan ili kisi, ilk ça lara kadar uzanmasına ra men, hayvan hakları ve refahının önemi son yıllarda daha çok dillendirilmeye ba lanmı tır (Abanoz N. 2008).

Son 30 yıldır biyologlar hayvanlarda bilincin ya da pozitif ve negatif afektif (psi ik) durumların varlı ını kabul eden konsept ile ilgilenmektedirler. Yapılan detaylı ara tırmalar neticesinde hayvanlarda bilincin, farkındalı ın varlı ını kabul eden görü lerin yüzyıllardır varoldu u görülmü tür. Rönesans dönemi Leonardo da Vinci, Erasmus, Thomas More, Montaigne, Shakespeare, Francis Bacon gibi sanatçıların eserlerinde insanların, hayvanlara bilinçli, duygusal varlıklar gibi muamele ettikleri betimlenmi tir. (Duncan I. J. H. 2006)

Leonardo Da Vinci'nin "Not defteri" kitabında ifade etti i gibi:

"Hayvanlar aleminin kralı – (insanlar kendilerine böyle) diyorlar- ben olsam onların en büyü ü olan size, canavarların kralı derdim: Çünkü onlara yardım ediyorsunuz, kar ılı nda mideniz için size çocuklarını versinler diye; o mideden tüm hayvanlara bir mezar yarattınız" (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Ancak, Aristo, Thomas Aquinus, Rene Descartes ve Immanuel Kant gibi bir takım filozoflar bu görü ün tam aksini savunmu tur (Duncan I. J.H. 2006).

Uzun yıllar insanların hayvanlar hakkındaki dü ünceleri dini inançların ve Yunanlı filozofların etkisi altında kalmı , hayvan türleri ve insan arasında temel bir farkın varlı ına inanılmı tır. İnsanlar do anın hakimi oldukları dü üncesiyle hayvanlar üzerinde istedikleri uygulamayı yapmı tır. Ortaça 'da Aristo, bütün hayvanların insanlar için yaratıldı ını, Immanuel Kant ise hayvanların kendi iradesi olmadı ını ve dolayısıyla insanların yararına çalı an varlıklar oldu u dü üncesini savunmu tur (Ya ar A., Yerlikaya H. 2004). Descartes hayvanların birer makine olduklarını ileri sürmü tür. Ona göre hayvan canlı bir ekilde kesilirken yükselen çı lıkları bir çalar saatin

vuru larından fazla bir anlam içermemektedir. Descartes birçok hayvanda canlı olarak hayvan deneyi yapmı tır (Çobano lu N., Aydo du . B. 2009).

18.yüzyıla hakim olan aydınlanma felsefesinde etkisi (Do an V. 2006) ile skoç filozof David Hume ve sosyal reformcu Bentham hayvanların bilinçli varlıklar oldu unu savunan görü ler ortaya atmı tır (Duncan I. J. H. 2006).

19.yüzyıl ba larında bilimsel çevrelerce hayvanlarda bilincin varlı mı destekleyen görü ler ortaya atılmı tır. Youatt isimli bir ngiliz veteriner hekim hayvanların hislere, bilince ve aynı zamanda cesaret, sadakat ve dostluk gibi ahlaki niteliklere de sahip olduklarını belirtmi tir. 1855 yılında Spencer tarafından hislerin ö renilebilir oldu u görü ü ortaya atılmı tır. Hislerin hayvanın çevresel de i imlere kolaylıkla adapte olabilmesi için, ya anan olaylar ve hafızanın etkisi altında geli ti ini belirtmi tir. Aynı ekilde Darwin tarafından da hisler, do al seçilimin neden oldu u baskılama sonucu ortaya çıkan adaptasyon olarak nitelendirilmi tir (Duncan I. J. H. 2006). lerleyen yıllarda insan ve hayvanların duygularını ifade edi biçimleri arasındaki benzerlikleri yazdı ı nsan ve Hayvanlarda Duyguların fadesi (The Expression of the Emotions in Man and Animals) kitabı ile hayvanlar ile insanlar arasındaki farkın mahiyet farkı de il derece farkı oldu unu savunmu tur.

Modern anlamda hayvan hakları hareketinin köklerini olu turan özellikle evcil hayvanlara yapılan zulmü ve kötü kabul edilebilecek uygulamaları önlemek amacıyla ilk dernek 1824 yılında ngiltere’de The Society for The Prevention of Cruelty to Animals (SPCA) adıyla kurulmu tur. ngiliz soylu sınıfının ba lattı ı hayvanları koruma hareketi, daha sonra bütün Avrupa ve Amerika Birle ik Devletleri’ne yayılarak, özellikle aydın çevrelerde kendisine savunucular bulmu tur (Ferry L. 2000). 19.yüzyıl ngiltere’inde ilk anti-viviseksiyonist (canlı hayvan için zararlı olan testler, deneyler ve e itim çalı malarına kar ı gelenler) hareket ba latılmı tır (Ba a aç Gül R. T. 2007), ngiltere’nin ardından Avrupa ve Amerika’da anti-viviseksiyonist hareketler yo unla arak bunu sırasıyla 1875’te Society for The Protection of Animal from Vivisection, 1879’da German League Against Scientific Animal Torture, 1883’te American Anti-vivisection Society gibi dernekler izlemi tir (Poyraz Ö. 2000).

Geli en yüzyılla beraber hayvan hakları felsefe çevrelerinde kendine yer edinmi ve bilimsel bir hareket haline dönü mü tür. 24 Kasım 1933 yılında Almanya'da yürürlü e konulan yasa ile tarihte ilk kez hayvanların insanlara göre de il, sadece ve sadece kendisi için ve de do al bir varlık olarak korunması öngörölmü tür (Ya ar A., Yerlikaya H. 2004).

II. Dünya Sava ı sonrasında hayvanların deneylerde kullanımındaki artı , 1960'lı yıllarda en üst seviyeye ula mı ve bu durum hayvanları koruma konusunda bir refleksin olu masına neden olmu tur (Ba a aç Gül R. T. 2007). Birçok batılı toplumda sava dönemi sonrasında ekonomideki istikrarlı gidi ve buna ba lı toplum refahının artması ve uygar toplum düzeninin yerle meye ba laması ile hayvan hakları konusunda duyarlılık artı ı ortaya çıkmı tır (Seamer J. H. 1998). 1960 lı yılların sonlarında hayvan refahı üzerine yapılan bilimsel ara tırma sayısında artı meydana gelmi ve ilk defa Ruth Harrison'un 1964 yılında ngiltere'de yayınlanan Makinele mi Hayvanlar (Animal Machines) adlı kitabı sava sonrasında çiftlik hayvanlarına uygulanan yo un üretim yöntemlerini ele tirerek hayvanlarında gereksinimleri oldu undan bahsederek, ngiliz Hükümetinin harekete geçmesini sa lamı tır. ngiliz Hükümeti tarafından çiftlik hayvanları refahı ile ilgili incelemeler yapmak üzere Brambell Komitesi'ni kurmu tur. Komite 1965 yılında Brambell Raporu'nu yayınlamı tır. Bu raporda, hayvan refahının hayvanın fiziksel ve zihinsel durumunu, ya adı ı çevrede rahatsızlık duymadan ve hayvanın duygularını kapsayacak ekilde tanımlanması gerekti ini vurgulamı tır. Brambell Komitesi rahatsızlık kapsamına giren konuların listesini yapmı ve bunları acı, korku, sinirlilik olarak tanımlamı tır. Komitenin belirledi i ve hayvan refahının temelini olu turan "Be Temel Özgürlük" hayvanların buldukları alan içerisinde dönme, tüylerini temizleme, aya a kalkma, yatma ve bacaklarını uzatma özgürlü üne sahip olmaları gerekti ini belirtmektedir (Newbury S. ve ark 2010, Antalya A. A. 2007). Günümüzde be özgürlük kavramı, açlık ve susuzluktan; fiziksel ve ısı sıkıntısından; acı, yaralanma ve hastalıktan; normal davranı larını ortaya koymada; korku ve endi eden özgürlük olarak de erlendirilmi tir (zmirli S. 2009). Bunun yanında Avrupa Toplulu u ülkelerince çiftliklerde ya ayan Kesim Hayvanlarının Korunmasına li kin Avrupa Antla ması 10 Mayıs 1979 tarihinde üye ülkelerce imzalanmı tır (entürk B. 2006). Ardından hayvan hakları konusunda yayınlarla süreç desteklenmi tir. Peter Singer'in Hayvan Özgürle mesi (Animal Liberation) kitabı 1975 yılında yayınlanmı ve

hayvan hakları konusunda döneme damgasını vuran kitap olmuştur (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Hayvan refahı konusuna ilişkin ilk yasal dayanak AB'nin kuruluşu ile ilgili 1957 tarihli Roma Antlaşmasıdır. Ancak çeşitli dönemlerde gelişen ihtiyaca cevap vermek amacıyla mevzuatı güncellenmiş ve 2 Ekim 1997'de imzalanarak 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile ilk kez hayvanlar duygulu varlıklar olarak kabul edilmiş ve hayvan refahına ilişkin yasal hükümler konulmuştur (Antalyalı A. A. 2007). Antlaşma itibarıyla at yarışları, taziye yarışları, boğa güreşi, sirk hayvanlarının refahı gibi konularda üye ülkelere ulusal düzenlemeler yapma hakkı tanınmıştır (Entürk B. 2006). Diğer yandan bugün yüzlerce üye ile temsil edilmekte olan hayvan hakları hareketinin hukuki düzenlemeleri 21-23 Eylül 1977 tarihinde Londra'da imzalanan ve Paris'te Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tarafından hazırlanmış ve 15 Ekim 1978 tarihinde Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi ilan edilmiştir. Bu bildiri ile tüm hayvanların var olma, saygı görme, insanca gözetilme, bakılma, korunma, türüne özgü doğal çevrelerinde, özgürlük içinde ve doğal ömür uzunlukları süresince yaşamaya hakları ile çalışan hayvanların güçlerini artırıcı yönde beslenme ve dinlenme haklarına sahip oldukları tüm dünyaya duyurulmuştur (Bağcıoğlu R. T. 2007). Bundan başka Avrupa Topluluğu üyesi devletler 13 Kasım 1987'de Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini imzalamışlardır. Yalnızca bir yapıt olma özelliğinden kurtulmaya başlayan hayvan hakları, 1971 yılında kurulan Greenpeace ve 1980 yılında kurulan Hayvanları Sahiplendirme, Sponsorluk ve Koruma Birliği (PETA-People for the Ethical Treatment of Animals), 1986 yılında İngiltere'de Ulusal Hayvan Sağlığı Ofisi (NOAH-The National Office of Animal Health) ve 2004 yılında İspanya'da Hayvanlara Etik Muamele için Mücadele Edenler Birliği (FAADA-Foundation for the Adoption, Sponsorship and Defense of Animals) isimli dernek ve sivil toplum organizasyonlarının çabaları ile devam etmektedir (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

2.4.4. Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi

15 Ekim 1978'de Paris UNESCO evinde ilan edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi, hayvanların haklarını yasal olarak güvence altına alması yönüyle büyük bir önem arz etmektedir. Bu bildiri de aşağıda belirtilen hususlar yer almaktadır.

Madde 1- Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğar ve aynı var olmak hakkına sahiptir.

Madde 2-1. Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir.

2. Bir tür hayvan olan insan, diğer hayvanları yok edemez, bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez, bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir.

3. Bütün hayvanların insanlarca gözetilme, bakılma ve korunma hakları vardır.

Madde 3-1. Hiçbir hayvana kötü davranılmaz, acımasız ve zalimce işlem yapılamaz.

2. Bir hayvan öldürülmesi zorunlu olursa; bu bir anda, acı çekirtmeden ve korkutmadan yapılmalıdır.

Madde 4-1. Yabani türden olan bütün hayvanlar, kendi özel ve doğal çevrelerinde, karada, havada veya suda yaşamaya ve üreme hakkına sahiptir.

2. Eritim amacı ile olsa bile, özgürlükten yoksun kılmanın her çeşidi bu hakka aykırıdır.

Madde 5-1. Geleneksel olarak insanların çevresinde yaşayan bütün hayvanlar uyumlu biçimde türüne özgü yaşam koşulları ve özgürlük içinde yaşamaya ve üreme hakkına sahiptir.

2. İnsanların kendi çıkarları için bu uyumda ya da bu koşullarda yapacakları her türlü değişiklik bu haklara aykırıdır.

Madde 6-1. İnsanların yanlarına aldıkları bütün hayvanlar, doğal ömür uzunluklarına uygun sürece yaşamaya hakkına sahiptir.

2. Bir hayvanı terk etmek acımasızca ve insanlık dışı bir davranıştır.

Madde 7- Bütün çalı an hayvanlar i süresinin yo unlu unun sınırlandırılması, onarıcı ve güçlerini artırıcı beslenme ve dinlenme hakkına sahiptir.

Madde 8- Hayvanlarda fiziksel ya da psikolojik bir acı çektiren deneyler yapmak, hayvan haklarına aykırıdır. Tıbbi, bilimsel, ticari ve ba ka biçimlerdeki her türlü deneyler için de böyledir.

Madde 9-Hayvan beslemek için yeti tirilmi se; bakılmalı, barındırılmalı, ta ınmalı, ölümü de korkutmadan ve acı çektirmeden yapılmalıdır.

Madde10-1.Hayvanlardan insanın e lencesi olsun diye yararlanılmaz.

2.Hayvanların seyrettirilmesi ve hayvanlardan yararlanılan gösteriler hayvan onuruna aykırıdır.

Madde11.Zorunluluk olmaksızın bir hayvanın öldürülmesi demek olan her davranı , bir "biocide" yani ya ama kar ı suçtur.

Madde 12-1.Çok sayıda yabancı hayvanın öldürülmesi demek olan her davranı bir "genocide" yani türe kar ı suçtur.

2.Do al çevrenin kirletilmesi ve yıkılıp yok edilmesinin sonu "genocide", soykırıma varır.

Madde 13-1.Hayvanın ölüsüne de saygı göstermek gerekir.

2.Hayvan haklarına saldırıyı göstermek amacı gütseler bile hayvanların öldürüldü ü iddet sahneleri sinema ve televizyonlarda yasaklanmalıdır.

Madde 14-1.Hayvanları savunma ve koruma kurulu ları, hükümet düzeyinde temsil olunmalıdır.

2.Hayvan hakları da insan hakları gibi yasa ile korunmalıdır.
(<http://web.inonu.edu.tr/~dehum/hhb.htm>).

2.4.5. Deney Hayvanları ile İlgili Gelişmeler

Hayvanların insan modeli olarak kullanımı, tıp bilimleri ile paralel olarak gelişmiştir. Hayvan deneylerine ait ilk bilgiler M.Ö. 4. ve 5. yüzyıllarda biyolojinin kurucusu olarak nitelendirilen Aristo'nun yazılarında bulunmaktadır. Aristo diseksiyon yaparak ilk kez hayvanlar arasındaki farklılıkları tespit etmiştir. Canlı hayvanlarda ilk kez deney gerçekleştiren Erasistratus (M.Ö. 304-250), domuzlarda trakenin bir hava borusu ve akciğerlerin pnömatik bir organ olduğunu bu şekilde keşfetmiştir. Roma'da yaşayan Galen'in maymun, domuz ve köpeklerde yaptığı deneyler sonraki yüzyıllarda dahi tıpta kullanılmıştır (Kolatan H. E. 2008).

Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla beraber deneysel çalışmalar bin yıldan daha uzun bir süre yasaklanmış ve bundan ötürü Rönesans dönemine kadar herhangi bir hayvan deneyi yapılamamıştır. 15. yüzyıldan itibaren öncelikle anatomi ve ardından fizyolojik olaylar hayvanlar üzerinde yapılan deneyler yoluyla anlaşılma çabaları vardır (Yazar A., Yerlikaya H. 2004).

Descartes'in hayvanların birer makine olduğunu ifade ederek tamamen akıldan yoksun olduklarını savunduğu görüşü kapsamında (Altınörs S. A. 2010), 1789 yılında Bentham hayvanların acıyı hissedecek kapasitelerinin olmadığını görüşünü reddetmiştir. Bentham'ın görüşlerini daha da keskinleştiren Henry Salt, insanların hakları olduğu gibi hayvanlarında hakları olduğunu dile getirmiştir (Yazar A., Yerlikaya H. 2004).

Hayvanların deneylerde kullanılmasını destekleyenler, insan sağlığı için zorunlu olduğunda, başka seçenek olmadığında ve ara tırmacılar hayvanların yaşadığı acıyı ve rahatsızlığı asgariye indirecek şekilde davrandıklarında hayvanların bu amaçla kullanımının ahlâken kabul edilebilir olduğunu iddia ederler (Francione G. L. 2008). Bugün hayvanlar başta tıbbi deneyler olmak üzere psikolojik deneyler, gıda maddeleri testlerinde, silahlarda, tütünde, ilaçlarda, kozmetik sanayiinde hem temel maddeleri ve kokuları elde etmede, hem de laboratuarda deney hayvanı olarak, toksik madde testlerinde (LD50) kullanılmaktadır (Çobanoğlu N., Aydoğdu B. 2009).

Hayvanların deneylerde kullanılmasına karşı olarak ilk anti-viviseksiyonist kurulu (canlı hayvan için zararlı olan testler, deneyler ve eğitim çalışmalarına karşı)

gelenler) 1875’de The Victoria Street Society adı altında İngiltere’de kurulmuştur. İngiltere’nin ardından 1883 tarihinde Amerika’da ilk anti-viviseksiyonist dernek kurulmuştur ve yıllar içerisinde bu tür organizasyon ve derneklerin sayıları artmıştır (Yaşar A., Yerlikaya H. 2004).

Aynı şekilde deney hayvanlarının korunmasıyla ilgili ilk yasa yine İngiltere’de 1876 yılında Hayvanlara Karşı İddetin Önlenmesi Yasası (Cruelty to Animals Act) adı altında yürürlüğe konulmuştur. Bu sözleşme gereği canlı hayvanlara sadece Eyalet Sekreterliğinin kontrolü ile anestezi altında ve yalnızca yararlı bilim için deney yapılacağı belirtilmiştir (Kirk R. G.W. 2008).

Amerika Birleşik Devletleri’nde ise araştırmalarda kullanılan hayvanları korumaya yönelik 1966’da yürürlüğe giren ilk federal yasa Hayvan Refahı Kanunu (AWA- Animal Welfare Act)’dır. İlgili yasa poikilotermik, omurgasız ve özellikle yabani hayvanları içermesi serbest hayvan türleri içermemesi (Mulcahy D. M. 2003) nedeniyle, 1985 tarihinde Laboratuvar Hayvanları İçin Yeterli Standartlar (Improved Standard for The Laboratory Animals Act) adıyla yeniden düzenlenmiştir ve Hayvan Deneyleri Etik Kurulu (IACUC- Institutional Animal Care and Use Committee) kurulmuştur ve yapılması planlanan bilimsel araştırmaları incelemek, hayvan deneylerine ilişkin protokolleri hazırlamak gibi görevler üstlenmiştir. Sağlık Araştırma Kanunu (Health Research Extension Act) 1985 yılında yayınlanmıştır. Bu kanun ile Ulusal Sağlık Enstitüsü’nden (NIH- National Institutes of Health) maddi destek alan araştırma kurumlarının hayvan deneyleri etik kurulu kurarak, laboratuvar hayvanı kullanım kitapları hazırlaması zorunluluğu getirilmiştir (Yaşar A., Yerlikaya H. 2004).

İngiltere’de bilimsel ve eğitimel alanda kullanılan hayvanların refahını korumaya ve geliştirmeye yönelik olarak, 1926 yılında Charles Hume tarafından Londra Üniversitesi Hayvan Gönenci Derneği (University of London Animal Welfare) kurulmuştur ve daha sonra bu dernek 1936 yılında Üniversiteler Hayvan Gönenci Federasyonu (UFAW-Universities Federation for Animal Welfare) haline dönüşmüştür (<http://www.ufaw.org.uk/history.php>).

1931 yılında Amerika’da “National Anti -Vivisection Society”nin kurulmasının ardından iki bilim adamı Russel ve Burch, yerine koyma-azaltma-uygun koşulları

sa lama (Replacement-Reduction-Refinement) olarak tanımlanan 3R Kuramını ortaya atmı tır. Bu iki bilim adamı nsani Deney Tekniklerinin İlkeleri (The Principles of Humane Experimental Technique) adlı eseri yayınlamı lardır. İlgili kuramı olu turan “3R” ve anlamı u ekilde belirtilmektedir;

Replacement (yerine koyma): Deneysel çalı malarda, canlı organizma yerine in vitro teknikler gibi alternatif yöntemlerin kullanılmasıdır.

Reduction (azaltma): Deneysel çalı malarda sa lıklı sonuçların elde edilmesi için mümkün olan en az sayıda hayvanın kullanılmasıdır.

Refinement (iyile tirme):Deneysel çalı malarda, hayvanlara uygulanacak i lemler sırasında hayvanın a rı ve stresinin en aza indirilmesi, yeti tirilen hayvanların biyolojik ihtiyaçlarının neler oldu u ö renilerek bunlara uygun barındırma ve çevresel artların sa lanmasıdır (Kolatan H. E. 2008).

Tarihsel süreçte Avrupa Birli i parlamentosunda, ara tırmalarda hayvan kullanımına ili kin ilk yasal düzenleme iki yönerge ile gerçekleştirilmi tir. Bunlardan birincisi 1985 yılında 26 Avrupa Birli i üye ülkesi tarafından imzalanan ETS 123 sayılı Deneysel ve Di er Bilimsel Amaçlarla Kullanılacak Omurgalı Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Konvansiyonu (Convention for The Protection for the vertebrate animals used for experiments and other scientific purposes-ETS123). (www.coe.int/documentlibrary/default.asp?urlwcd=https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=699921).

1998 yılında Avrupa Birli i Konseyi tarafından kabul edilmi olan ikinci yönerge (Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes-ETS170) ile üye ülkelerden bu yönergeyi kendi yasalarına eklemeleri ve gereklerini yerine getirmeleri istemi tir. Ülkeler kendileri için önem arz eden konularda bu kuralları daha sıkı hale getirmekte serbest bırakılmı tır (<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=487159>).

Avrupa Birli i Konseyi 11 Mayıs 2010 tarihinden itibaren, hayvan deneyleri üzerinde daha kısıtlayıcı kurallar getiren taslak direktifi açıklamı tır. Bu ba lamda;

bilimsel olarak tatbik edilebilen başka bir yöntem bulundu u takdirde hayvan deneyi yapılmaması, deney sonuçlarını tehlikeye atmadan deneylerde kullanılan hayvan sayısının minimuma indirilmesi, hayvanlara çektirilen acının minimuma indirilmesi ekinde üç temel ilke belirlenmi ve bu ilkeler 11'inde insan olmayan primatların (empanze, goril, orangutan) deneylerde kullanımı yasaklanmı tır. Ancak üye devletler 2 istisna durum nedeniyle bu cinslerin deneylerinin gerçekleştirilmesine izin verebilece ini kabul etmi tir Söz konusu istisnai durumlardan birincisi; deneyin bu türlerin devamlılı ı açısından gerekli olması di eri ise; insanlarla ilgili olarak beklenmedik ve hayatı tehdit eden bir hastalık veya buna benzer a ır bir durumun söz konusu olmasıdır. Ayrıca do adan alınan hayvanların yine bazı istisnalar dı ında deneylerde kullanılmayaca ı belirtilerek istisnaların ne oldu u konusuna de inilmemi tir.

(www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/agricult/114370.pdf)

2.4.6. Yaban Hayatı ile ilgili Yasal Düzenlemeler

Dünyada yaşanan bilimsel ve teknolojik geli melerin bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımı nedeni ile ortaya çıkan olumsuzlukların, do ada neden oldu u çökü ü durdurmak amacıyla yapılan çalı malardan biri olan do ayı koruma dü ünçesi, son zamanlarda tüm dünyada hızla yayılmaktadır (Abbitt R. J. F. ve ark. 2000). Bu amaçla yapılan çalı maların önemli bir kısmını yaban hayatını olu turan türlerin korunması olu turmaktadır.

Dünyada yaban hayatta bulunan türleri korumaya yönelik olarak ilk çalı malar ABD'de ortaya çıkmı tır. 1966 yılında ESPA (Endangered Species Preservation Act) adı altında nesli tehlikede olan türleri tespit etmek ve korumak amacıyla ilk örgütlenme ba latılmı tır. Yapılan bir takım yeni düzenlemenin ardından 1969 yılında kurulu un adı ESCA (Endangered Species Conservation Act) olarak de i tirilmi tir. Ardından 1973 yılında getirilen son düzenlemelerle ESA (Endangered Species Act) adını almı tır. Nesli tehlikede olan türlerin korunması ile ilgili olarak 1973 yılında yeni bir düzenleme yapılarak eyalet kanunlarından çıkıp federal kanunlar çerçevesinde yürütülmeye ba lanmı ve ilk kez nesli tehlike altında olan türlerin nakli ve ticaretine ili kin yasaklar getirilmi tir (Goble D. D. Ve ark. 1999). Aynı yıl ABD'de, u anda 175 üyesi bulunan

CITES Sözleşmesi 80 ülke tarafından imzalanarak (www.cites.org/eng/disc/what.php), 30,000 den fazla bitki ve hayvan türü koruma altına alınarak uluslararası ticareti karlılığı izin ve sertifikalandırma sistemi ile yapılmaya başlanmıştır.

Günümüzde biyolojik bakımdan zengin ve aynı zamanda yavaş olarak yabani hayvan kaçakçılığının yayıldığı ülkelerden biri olan Japonya, kalkınmak için sanayilemeye önem verirken çevre korunmasını ikinci plana atmıştır. Çevre ile ilgili ilk mevzuatı 1895 yılında çıkarılan Avlanma Kanunu olmuştur. Ardından 1980 yılında CITES Sözleşmesini imzalamıştır. Japonya’da yaban hayatı koruma ruhunu teşvik amacıyla 1947 yılında Japonya Kuşları Koruma Derneği (Japan Society for Preservation of Birds), yaban hayatı ve canlıların yaşam yerlerini korumak amacıyla 1971 yılında Dünya Doğal Yaşam Koruma Vakfı (WWF-World Wild Fund for Nature) - Japonya kuruluşudur. Uluslararası çapta 1980 yılında Ramsar ve CITES Sözleşmesi imzalanmıştır. Amerikan ESA yapılmasına benzer bir düzenleme ile ACES (Act on Conservation of Wild Fauna and Flora) hareketi başlatılmış ve tükenme tehdidi altındaki türlerin korunmasını hedefleyen çalışmalarına devam edilmiştir (Takahashi M. A. 2009). Japon hükümeti 1994 yılında temel çevre planında sadece kanunlar ile değil çevre koruma bilincinin halka yayılması ve okullarda yayılması ile sürdürülebilir olduğu kanaatine vararak, insanları bu alanda eğitmeyi amaçlamıştır (Sancar K. N. 2005).

2.4.7. Ülkemizde Hayvan Hakları Gelişimi

Türkler tarih boyunca hayvanlarla iç içe yaşamış ve onlara tarih sürecinde oldukça önemli ayrıcalıklar tanıyan, onlara değer veren bir millet olmuştur (Yarar A., Yerlikaya H. 2004). Asya Türklerinin destanlarında dahi hayvanların önemli bir yere sahip olduğu, “12 Hayvanlı Türk Takvimine” hayvan adlarının verildiği bilinmektedir (Armutak A. 2002).

Tarihsel süreçte Türklerin hayvan hakları konusundaki duyarlılıkları Osmanlı ülkesini gezen birçok yabancıların seyahatnamesine konu olmuş ve bu kaynaklarda Türklerin hayvan sever üstün insanlık vasıflarından büyük bir hayranlıkla söz edildiği görülmüştür (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Osmanlı Devleti'nde II. Bayezid dönemi, 1502 tarihinde hazırlanan Bursa, Edirne ve İstanbul Hırsab Kanunlarında, 1630 tarihinde hazırlanmış olan “Kanunname-i Osmani” ve 1680 yılında hazırlanmış bir kanunnamede hayvanların korunmasına yönelik kanunlara yer verilmiştir. Bu kanunlar çerçevesinde yük hayvanlarının çalı ma saatleri kısıtlanmış , hayvanları aç, susuz çalı tırmak, a rını yük yüklemek yasaklanmış tır (Mente Gürler A., Osmana ao lu . 2009).

Ancak 19.yüzyılın son çeyre inde artan ehircilik anlayışı nedeniyle özellikle sokak hayvanlarına karşı bakış açısı değişimi ve toplumsal değerler giderek hayvanlardan uzaklaşmıştır. 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Mevritiyet'in ilan edilmesinin ardından Batılılaşma çabalarının neden olduğu baskılar ve mevcut çok sayıda sokak köpeğinin kuduz salgını açısından tehdit oluşturması nedeniyle ilk toplu itlaf politikası uygulanmıştır. Yaklaşık 80 bin köpek itlaf edilmek üzere Sivri Ada'ya nakledilmiş ve burada İstanbul halkı tarafından bir kısmı kurtarılmıştır. Ne yazık ki geri kalan kısım Ada'ya yerleşen Fransız birisi adamı tarafından Marsilya'ya deri, kemik tozu, köpek yağı ihracatında kullanılmıştır (Melikolu B. 2009). Söz konusu itlaf sonrasında 1912 yılında İngiltere Büyükelçisinin eşi Lady Lowther'in çalı maları sonucu, ilk resmi hayvanları koruma derneğisi olan “ İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyet'i” kurulmuştur. Bu kurulu hayvanlara yapılan haksızlıkları önlemek, onları kötü yaşam koşullarından kurtarmak ve halk arasında hayırseverlik, hayvana karşı iyilik duygularını yaymayı amaç edinmiştir. İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyet'inin kurulu undan iki yıl sonra Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'na girmesi ve bu nedenle dernek kapatılmıştır. İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyet'i Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında sonra “Türkiye Hayvanları Koruma Derneğisi” olarak yeniden yapılandırılmıştır (Mente Gürler A. ve ark. 2011).

Hayvanlara kötü muamele edilmesine karşı ilk yaptırımlar 1 Mart 1926 tarihinde 765 sayılı TCK'nın 521.ve 577. maddeleri ile gündeme gelmiştir (Ya ar A., Yerlikaya H. 2004). İlgili kanun maddeleri şu şekilde belirtilmiştir;

Madde 521: “Her kim bilamucip başkasına ait olan bir hayvanı öldürür veya işe yaramayacak hale koyarsa sahibinin şikayeti üzerine dört aya kadar hapis ve onsekiz bin liraya kadar a rır para cezayı nakdiye mahkum olur.”

Madde 577: “Bir kimse hayvanlara karşı insafsızca hareket eder veya lüzumsuz yere yaralar veyahut a ikâr surette haddinden fazla yorulacak derecede zorlarsa binsekizyüz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur.”

(www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/401.html).

Daha sonraki yıllarda Ankara’da Celal Bayar’ın öncülüünde Hayvanları Koruma Derneği (1955), İstanbul’da Do al Hayatı Koruma Derneği (1975), Hayvanların Ya am Haklarını Koruma Derneği (1988), Do al Hayatı Koruma Vakfı (1996), Çevre ve Sokak Hayvanları Derneği gibi birçok dernek kurulmuştur (Ya ar A., Yerlikaya H. 2004). İlk hayvanları koruma derneğinin 1912 yılında kurulmasının ardından 2011 yılına kadar geçen 99 senede benzer amaçlı derneklerin sayısı 155’e ulaşmıştır (Mente Gürler A. ve ark. 2011). Günümüzde hayvan hakları konusunda etkin olarak çalışan sivil toplum kuruluşları HAYTAP (Hayvan Hakları Federasyonu), BGD (Barınak Gönüllüleri Derneği), SHKD (Sahipsiz Hayvanları Koruma Derneği) ile toplumsal bilinçlendirme ve canlıların ya am hakkının korunmasını amaçlayan çalışmalarına devam edilmektedir (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından hayvan hakları konusunda ilk yasal gelişme 18 Kasım 1999’da Salzburg’da imzalanan Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi’nin 15 Temmuz 2003 tarihinde onaylanması ile başlamıştır (Abanoz N. 2008). 24 Haziran 2004 tarihinde kabul edilen ve 12 Mayıs 2006’da yürürlüğe giren 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu hayvana kötü muameleyi suç değil kabahat kapsamında değerlendirse dahi geniş kapsamlı bir koruma potansiyeli taşıyan ve hayvanları birer eşya ya da mal statüsünden çıkarmaya yönelik atılmış en önemli adımdır (Ya ar A., Yerlikaya H. 2004).

2004 yılında kabul edilen 5237 sayılı yeni Türk Ceza Yasası’nın 151. maddesinin 2. fıkrasında yer alan “Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında mahkûmî ikâyeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır” hükmü ve ayrıca yasanın 226. maddesinin 4. fıkrasında “iddet kullanılarak, hayvanlarla, ölmüş insan bedeni üzerinde veya doğ al olmayan yoldan yapılan cinsel davranışlara ilişkin yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten,

ülkeye sokan, satı a arz eden, satan, nakleden, depolayan, ba kalarının kullanımına sunan veya bulunduran ki i, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve be bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır” hükmü ile hayvanları korumaya ve statü kazandırmaya yönelik yasal yenilikler yapılmı tır (www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html).

Bunun yanında yaban hayvanlarını koruma çalı maları 4915 sayılı Kara Avcılı ı Kanunu ve Türkiye'nin de taraf oldu u birçok uluslararası sözleşme ile düzenlenmi tir.

2.4.8. Ülkemizde Hayvan Deneyleri ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Günümüzde modern tıp alanında halen birçok hastalı ın çözümüne ili kin deneyler, ilaç etkile imleri, hastalık süreçlerinin takibi alanlarında, hayvanlar kobay ve denek olarak kullanılmaktadır. Uzun süreler boyunca, kafeslerde türlü i kencelere, fiziksel de i imlere, dönü ümlere, acı ve ıddete maruz kalan hayvanların sonu genellikle ölümle sonuçlanmaktadır (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Ülkemizde deney hayvanlarıyla ilgili çalı maların 1950'li yıllarda yapılmaya ba landı ından bahsedilmektedir (Kolatan H. E. 2008). Deneylerde hayvan kullanımına ili kin kısıtlama ve kontrol fikri ilk kez 1989'da ortaya atılmı tır. 2004 yılına kadar ise ara tırcı-denek ili kisini düzenleyen ba lıca mevzuat; Helsinki Bildirgesi, Tıbbi Deontoloji Tüzü ü, Veteriner Hekimli i Deontoloji Yönetmeli i, İlaç Ara tırmaları Yönetmeli i ve Etik Kurul Yönergeleri olmu tur (Ya ar A., Yerlikaya H. 2004).

2004 yılında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, “Deneysel ve Di er Bilimsel Amaçlar için Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarının Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan Laboratuvarın Kurulu , Çalı ma, Denetleme, Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” Resmi Gazete’de yayımlanmı ve yürürlü e girmi tir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2007 yılı ba ından itibaren, çalı ma izni için ba vuruda bulunan merkezleri incelemeye ba lamı tır (Kolatan H. E. 2008).

Türkiye’de, hayvanların deneylerde kullanımı ve bakımı ile bunlara ili kin yöntemlerde asgari etik standartları sa lamak amacıyla, 1990'ların ikinci yarısından itibaren Deney Hayvanları Etik Kurulları olu turulmaya ba lanmı tır (Özkul T. 2010).

Bu amaçla ilk etik kurul 6 Haziran 1996 tarihinde Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kurulmuştur. Veteriner Hekimliği Deontoloji Etik Kurulunun yürürlüğe girmesinin ardından deneysel araştırmalarda veteriner hekimler için etik kurul onayının zorunlu hale gelmesi sonucu ilk kez 10 Temmuz 1996 tarihinde Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nde etik kurul oluşturulmuş ve çalışmalara belirli bir standardizasyon getirilmiştir (Özkul T. 2010).

Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından 06.07.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" ile de, hayvanların deneylerde kullanılmasına ve hayvan deneyleri etik kurullarının çalışma usul ve esaslarına dair konular son halini almıştır (Kabay B. 2007).

İlgili yönetmelik uyarınca, deney hayvanları; insanlar, hayvanlar, bitkilerdeki hastalık, sağlıksızlık veya diğer anormallikleri ya da bunların etkilerinden kaçınılması, önlenmesi, tedavisi ve söz konusu canlılardaki davranışsal özelliklerin değerlendirilmesi, tespiti, düzenlenmesi veya değiştirilmesi amacıyla; ilaçların, aşıların, gıdaların diğer madde veya ürünlerin geliştirme, imalat, kalite, etkinlik ve güvenlik testlerinin yapılması, insan, hayvan ve bitkilerdeki fizyolojik mekanizmaların belirlenmesi, düzenlenmesi veya değiştirilmesi, doğal çevrenin, insan veya hayvanların sağlığı ya da refahı yararına korunması, eğitim, örnekleme, adli soruşturma, insan, hayvan veya bitkilerdeki davranışsal özelliklerin değerlendirilmesi, tespiti, düzenlenmesi ya da değiştirilmesi, bilimsel araştırma için kullanılabilir. Ancak, yine bu yönetmeliğe göre "deney hayvanı kullanıcıları sertifika almadan bu hayvanlar üzerinde deney, eğitim, test amacıyla işlem yapamaz ve çalışmaları mekanlarında bu hayvanları barındıramazlar" ifadesine yer verilmiştir (Çokun A. S. ve ark. 2007).

24 Haziran 2009 tarihinde kabul edilen 5199 sayılı Hayvan Koruma Kanunu 9.maddesinde "Tıbbi ve bilimsel deneylerin uygulanması ve deneylerin hayvanları koruyacak şekilde yapılması ve deneylerde kullanılacak hayvanların uygun biçimde bakılması ve barındırılması esastır" hükmü yer almıştır (Altun T. 2009).

Deney hayvanlarının uygun koşullarda yetiştirilmeleri, barındırılmaları, araştırmacıların laboratuvar hayvanları kullanım kursu almaları, deney hayvanları etik kurul

uygulamaları (uygun deney modeli ve bilimsel gereklilik, uygun anestezi ve analjezi, uygun ötanazi yöntemlerinin seçimi) konularına düzenlemeler getiren diğer yasal dayanaklar aşağıda sıralanmıştır:

- Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi (UNESCO, Paris, 15 Ekim 1978)
- Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Vertebralı Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Konvansiyonu (Avrupa Konseyi ETS-123, 1985)
- Laboratuvar Hayvanlarının Bakım ve Kullanılması El Kitabı (National Research Council, A.B.D.)
- Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Hayvanların Korunması Hakkında Avrupa Direktifi (Avrupa Birliği 86/609/EEC)
- 6343 sayılı Veteriner Hekimliği mesleğinin icrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odaların Teşekkül Tarzına ve Görevlerine Dair Kanununun 47 ve 62'nci maddeleri uyarınca hazırlanan Türk Veteriner Hekimleri Birliği Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Yönetmeliği
- 441 sayılı Tarım ve Köylüleri Bakanlığı'nın Kurulu ve Görevleri Hakkında Kanun hükmünde Kararname
- 16/05/2004 tarihli Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar için Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarının Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan Laboratuvarın Kurulu, Çalışma, Denetleme, Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik (Kabay B. 2007).

2007 yılında Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından 100 veteriner hekim ve 100 doktordan oluşan bir gruba, hekimlerin deney hayvanına bakı açısını ölçmeye yönelik uygulanan anket neticesinde veteriner hekimlerin %57'si, doktorların %51'inin Türkiye'de hayvan deneyleriyle ilgili yasal düzenlemelerden haberdar olduğunu ve aynı anket sonuçlarına göre hekimlerin %63'ü, veteriner hekimlerin %43'ünün hayvan deneylerini alternatif yöntemlere göre daha bilimsel buldukları tespit edilmiştir (Coşkun A. S. ve ark. 2007). Oysa bilinmektedir ki, günümüzde bakteri kültürleri, hücre ve doku kültürü, fiziksel-kimyasal testler, veri bankaları, bilgisayar destekli moleküler modelleme, tavuk yumurtası testi gibi birçok alternatif yöntem ile on binlerce testte milyonlarca hayvanın kullanımı engellenebilmiştir (Oral M., Çakar S. 2005).

2.4.9. Ülkemizde Yaban Hayatı ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Yedi co rafi bölgesinin her biri ayrı iklim, flora, fauna özellikleri gösteren Türkiye, Avrupa ve Orta Do u'nun en zengin biyolojik çe itlili e sahip ülkelerinin ba nda gelmektedir. Her biri kendi endemik türlerine ve kendi do al ekosistemlerine sahip olan, dünyanın en önemli üç eko-bölgesi; Kuzeydo u Anadolu kol ik florası, Orta Anadolu'nun step tipi otlakları, önemli kıyı habitatlarıyla Akdeniz Kıyı Bölgesi Türkiye'de yer almaktadır (Demirayak F. 2006). Yakla ık 10,000 bitki türü ve 80,000 hayvan türünü bünyesinde barındıran Türkiye Yale Üniversitesi tarafından yayınlanan 2010 Çevresel Performans ndeksi'nde 163 ülke arasında 77. sırada, tabiat ve biyolojik çe itlili in korumasında ise 140. sırada yer almaktadır (ekercio lu Ç.H. ve ark. 2011). 2012 yılına bakıldı nda ise 132 ülke arasında 109. sırada yer aldı ı ve geçen iki yıllık süre içerisinde 32 sıra geriledi i görülmektedir (<http://epi.yale.edu/epi2012/rankings>).

Tüm dünyada oldu u gibi ülkemizde de artan nüfus, kentle me, sanayile me, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin artı ndan do al kaynaklar zarar görmü tür (Alptekin C. Ü. ve ark. 2010). Günümüzde a ır ı otlatma ile meraların tahribi ve bitkilerin a ır ı toplanması, step alanlarında uygulanan geleneksel ve sürdürülebilir olmayan anız yakma benzeri tarım yöntemleri, yasa dı ı orman kesimi, yangınlar, özellikle Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde olmak üzere kıyı habitatının tahrip edilmesi, a ır ı balıkçılık, yaban hayvanları ve ku ların toplanması ve avcılık, kontrolsüz tıbbi bitki ve otların toplanması süreçlerindeki yetersiz kontrol ve takipsizlik birçok türün ya amını sürdürmesini engelleyen en büyük tehditlerdir (Demirayak F. 2002).

Ülkemizde do a ve yaban hayatının korunması amacıyla yürürlü e giren ilk yasalar 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı Orman Kanunu ile 3167 sayılı Kara Avcılı ı Kanunu (Mülga) olarak kabul edilmektedir (Arda S. S. 2003).

Ülkemizde do a koruma ve biyolojik çe itlilik politikasını düzenleyen ba lıca kanun ve kararnameleer:

- Orman Kanunu, 1956,
- Anayasamızın 56., 63. ve 169. maddeleri,
- 1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu,

- 1983 tarihli 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu,
- 1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
- Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair 383 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 1989,
- 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu ve Avcılık ve Balıkçılık İşleri Yönetmeliği, (11/07/2003 tarih ve 25165 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, 01/07/2003 kabul tarihli 4915 sayılı “Kara Avcılığı Kanunu’nun” 34. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Ülkemizde doğa koruma ve biyolojik çeşitlilik politikasını düzenleyen bazı yönetmelikler:

- Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelik, 2001,
- Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği, 2002,
- Yabani Hayatı Koruma ve Yabani Hayatı Geliştirme Sahalarıyla İlgili Yönetmelik, (08/11/2004 tarihli ve 25637 sayılı R.G.),
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (17/07/2008 tarihli ve 26939 sayılı R.G.).

Türkiye’nin taraf olduğu bazı uluslararası sözleşmeler:

- Avrupa’nın Yabani Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, Bern, 19/09/1979, (Türkiye 20/02/1984 gün ve 18318 sayılı R.G.),
- Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme, Ramsar, (Türkiye 17/05/1994 gün ve 21937 sayılı R.G.),
- Karadeniz’in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, 21/04/1992, (Türkiye 06/03/1994 tarihli ve 21869 sayılı R.G.),
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Rio, 1992, (Türkiye 27/12/1996 gün ve 22860 sayılı R.G.)
- Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES), (Türkiye 20/06/1996 gün ve 22672 sayılı R.G.)

- Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeye Mücadele Sözleşmesi, Paris, Aralık 1994, (Türkiye 16/05/1998 gün ve 23344 sayılı R.G.)
- Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitlilik Protokolü, Cenevre 3 Nisan 1982, (22/08/2002 gün ve 24854 sayılı R.G.),
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (20 Ekim 2000’de Floransa’da Türkiye tarafından imzalanmış, 17/06/2003 gün ve 25141 sayılı R.G.’de yayımlanan 4881 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuştur (Arda S. S. 2003, Çörtölu F. S. 2006).

Ülkemizde 2009 yılı itibariyle, 40 Milli Park, 30 Tabiat Parkı, 31 Tabiatı Koruma Alanı ve 105 Tabiat Anıtı bulunmaktadır. Yine 6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında 53 Muhafaza Ormanı, 428 Orman Çiçinlenme Yeri, 3030 Geniş Koruma Alanı ve 348 Tohum Mercisi, 2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında 14 özel Çevre Koruma Alanı, 3167 ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu uyarınca 81 Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahası ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile de 1166 doğal sit alanı koruma altına alınmıştır (Alptekin C. Ü. ve ark. 2010).

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra özel sektör, devlet, sivil toplum kuruluşu ve üniversite işbirliği ile 4 Ekim 2011 tarihinde Bursa, Türkiye’de ilk Yaban Hayatı Kurtarma ve Rehabilitasyon Merkezi kurulmuştur.

2.4.10. Ülkemizde Hayvan Hakları İhlalleri

Hayvanların yaşam haklarına müdahale edildiği, özgürlüklerinin kısıtlandığı, sosyal konumlarının (statülerinin) yerle bir edildiği, bir meta olarak kullanıldıkları alanlar ve bunlara örnekler oldukça fazladır (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Ülkemizde hayvan hakları ihlallerinin en sık yaşandığı alanlar şu şekilde özetlenebilir:

- **Hızlı şehirleşme ve yaşam alanlarının ihlal edilmesi**

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin artımdan dolayı doğal kaynaklar zarar görmüştür özellikle orman ekosistemleri bu durumdan daha çok etkilenmiştir (Alptekin C. Ü. ve ark. 2010). Yaşam alanları, ormanlar ve bitki örtüsü gittikçe daraldığımdan yaşamı yok edildiğinden pek çok bitki ve hayvan türü doğadan çekilmiş, yok olmuştur. şehirde sıkı yapı kalınların bir kısmı yani hayatta kalma mücadelesini kazanabilenler yaşam sokaklarda yaşamı açlık ve zorluklarla dolu barınaklarda tutarak yaşamı sürdürmek zorunda bırakılmışlardır (Pekmezci Sargın S. C. 2010). Bazıları ise ne yazık ki birtakım kamu kuruluşlarının gayri resmi politikaları sonucu zehirlenerek itlaf edilmişlerdir (Abanoz N. 2008).

Oysa ki, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun uygulama yönetmeliğinde, belediyelerin alacağı tedbirler başlıklı 7. madde 1/a bendinde "Belediyeler, sahihsiz veya güçsüz doğmuş hayvanların toplatılması, kısırlaştırılması, aşılanması, gerekli tıbbi bakımlarının yapılması ve iyileştirilmesi, alındığı ortama geri bırakılması, sahiplendirilenlerin kayıt altına alınmasıyla ilgili hususlarda gerekli tedbirleri alır" düzenlemesine yer verilmiştir (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html>). 5216 sayılı Büyük şehir Belediyesi Kanunu'nun 7.maddesi itibariyle hayvan barınaklarının yapılması, yaptırılması, işletilmesi veya işletilmesi yetki ve görevi münhasıran büyük şehir belediyelerine ait olup, bunun dışında kalan hayvanların korunmasıyla ilgili yetki ve görevlerin büyük şehir belediyesi ile ilçe belediyeleri tarafından yerine getirilmesinin gerektiği belirtilmiştir

(<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1525.html>).

Sadece evcil hayvanlar değil yaban hayatı da insanımızın ayak bastığı her yerde yol açtığı olumsuz etkiden payını almıştır. Kurun, kadmiyum gibi ağır metaller, radyoaktif maddeler, belediye fırın külleri ve çok sayıda küçük işletme ile fabrikadan çıkan atıklar, pet şişeler vb. ambalaj malzemeleri, tarım ilaçlarının su ile karıştırılarak eriyik hale getirilerek pulverizasyon yöntemi ile bitkilere verilmesi sonucu savunmasız hayvanların yaşamı tehdit altına girmektedir (Abanoz N. 2008). Doğal alan ihlallerinin doğrudan sonuçların birkaç başlıkta sıralanmıştır.

- 1950 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde, Türkiye’de 1.3 milyon hektar sulak arazinin kuruması neticesinde 1994-2004 yılları arasında ku türlerinin %53.6’ sı kaybedilmiştir.
- Ege kıyısı Akyatan, Ayatan, Tuzla ve Yumurtalık lagünlerinde bulunan ku türlerinin 1962-2007 yılları arasında 40 kat azalmıştır (yaklaşık 3 milyondan 76,500’ e düşmüştür).
- Bilinen 694 tatlı su ve tuzlu su balık türünün 252 tanesinin Doğu ve Doğu Akdeniz Kaynaklarının Korunması için Uluslararası Birlik (IUCN) tarafından Kırmızı Liste’ye alınmıştır.
- Hazar kaplanının son olarak 1970 yılında İran’da bir köylü tarafından vurulması ile soyu tükenmiştir.
- Büyük kısmı Türkiye’nin Doğu Akdeniz kıyılarında yaşayan ve dünyada yaklaşık 400 tane kalan Akdeniz foklarının sayısının belirgin miktarda azalmıştır.
- Geyik, karaca, yaban koyunu ve ceylan gibi bazı memeli türlerimizin neslinin tehlike altındadır. (Demirayak F. 2006, Pehlivanolu F., Yardımcı H. 2007, Ekercioğlu Ç. H. 2011).

Tüm bu olumsuzlukların yanında Türkiye’de nesli tehdit altında bulunan bazı türleri kapsayan biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik bir takım çalışmalar mevcuttur. Bunların birkaçı aşağıda sıralanmıştır.

- Deniz kaplumbağası koruma çalışmaları,
- Akdeniz fokları koruma çalışmaları,
- Dağ keçisi, yaban koyunu, su samuru, boz ayıları korumaya yönelik ulusal ve uluslararası çalışmalar.
- **Dinsel, geleneksel etmenler**

Be büyük dünya dininden Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık’ın hayvanlara bakış açısının antroposentrik (insan-merkezli) olduğu söylenebilir (Savaş T. ve ark. 2009). İslam dini kutsal kitabında hayvanlar insana yardımcı olarak, ay, kurban ve dolayısıyla besin materyali, iyilik ve kötülük simgesi ama tüm bunların ötesinde

Allah'ın yaratıcılığının çok renkli örnekleri ve insana verilen değerlerin bir sonucunu sembolize ettiği görülmektedir (Armutak A. 2008). Her inanç sisteminde farklılıklar gösteren adetler, kurban, adak gibi uygulamalar hayvanlara yaklaşımda belirgin rol oynamıştır (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Bu doğrultuda, İslam alemine meru kılınmış dini görevlerden biride kurban kesmektir. Kurban ibadet olmasının yanı sıra sosyolojik olarak gelenekle bütünleşmiş ve bu nedenle kurban ibadetinin uygulama sıklığı artmıştır. İslam inancına göre dinen zengin sayılanların kurban bayramında kestiği kurban, hedy kurbanı, adak kurbanı, ükür kurbanı, akika kurbanı, ölen bir kimsenin adına kesilen kurban gibi birçok kurban türü vardır (Özer Ç. 2008). Büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde her yıl sadece kurban bayramında yaklaşık iki buçuk milyon civarında büyük ve küçükbaş kasaplık hayvan kesilmektedir. Kesim yerleri genellikle bahçelerde, sokaklarda veya son yıllarda belediyelerce faaliyete geçirilen az sayıdaki kamusal kesim yerlerinde gerçekleştirilmektedir (Çetin Ö. ve ark. 2011). Kuran'da yer alan ve kan tüketimini yasaklayan surelere göre İslam dininde etin helal olması için kesim sırasında hayvanın kanının tamamen akıtılması gerekmektedir. İslami usullere göre kesimde en önemli faktör hızlı ve etkili şekilde kan kaybının gerçekleştirilerek bilincin yitirilmesi ve hayvana en az acıyı vererek ölümün hızlanmasıdır. Bu amaçla günümüzde, hayvanın kesimden önce öldürülmeden sadece bayıltılması kabul edilmesine rağmen bayıltmanın kesimde istenilen düzeyde kan akmasını olumsuz yönde etkileyeceğini savunan kimi görüşler mevcuttur. Ancak yapılan çalımlar elektriklerle ya da tabanca ile bayıltıldıktan sonra boynun kesilmesinin kan akımında olumsuz etkisinin olmadığını ve bayıltılmadan yapılan kesimin kan akımının artırmadığını göstermektedir (Genç S. V., Elmaz Ö. 2009).

Hayvanların kesimi ile ilgili olarak Hayvanları Koruma Kanunu'nun 12. maddesinde "Hayvanların kesilmesi, dini kuralların gerektirdiği özel koşullar dikkate alınarak hayvanı korkutmadan, ürkütmeden, en az acı verecek şekilde, hijyenik kurallara uyularak ve usulüne uygun olarak bir anda yapılır. Dini amaçla kurban kesmek isteyenlerin kurbanlarını dini hükümlere, sağlık artlarına, çevre temizliğine uygun olarak, hayvana en az acı verecek şekilde bir anda kesimi, kesim yerleri, ehliyetli kesim yapacak kişiler ve ilgili diğer hususlar Bakanlık, kurum ve kuruluşların görüşü

alınarak, Diyanet İleri Başkanlığı'nın başlıca olduğu Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir” ifadesine yer verilmiştir (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html). “Kurban Hizmetlerinin Diyanet İleri Başkanlığı'na Yürütülmesine Dair Yönetmelik” incelendiğinde madde 25'te hayvan haklarına yönelik ifadelere yer verildiği görülmektedir. Kurban satışı ve kesim yerlerinde hayvanların korunması, gözetilmesi, bakımı ve kötü muamelelerden uzak tutulması yanında, temizlik, sağlık ve güvenliklerine özen gösterilmesi gerekliliği üzerinde durulmuş ve kesin olarak öldürülmeden önce vücutlarına müdahalede bulunmanın yasak olduğu belirtilmiştir. (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21131.html).

Kurban bayramlarında yaklaşık 600.000 sığır ve 2.000.000 koyun-keçinin kesilmesiyle oluşan ve alınan tüm iyileştirme tedbirlerine rağmen karlı olan olumsuz manzaralar kutsal amacın dışında çıktığına açık bir göstergesidir (Genç S. V., Elmaz Ö. 2009).

- **Hayvanların insan ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanımı**

1. Gıda alanı

Toplumlar arasında hayvan türleri açısından farklılıklar olmakla birlikte her toplumda temel beslenme kaynağı olarak hep hayvanlar gösterilmiştir. Kümes hayvanları, büyük ve küçükbaş hayvanlar, balık türleri, domuz çiftlikleri, devekuşu besicilikleri gibi üretim yerlerinin ve buralardaki beslenme yöntemlerinin bugün çok yönlü tartışılmakta olan pek çok olumsuzluklarına rağmen gittikçe yaygınlaşması ve talep görmesi ürkütücüdür (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

Ülkemizde yonun olarak tavuk eti ve sığır eti tüketilmekle beraber et endüstrisinde durum hayvanları için içler acısı bir durumdur.

Sığırlar henüz çok küçük yaşlarda kastre edilip, boynuzları kesilir ve ya çok sıcak demirler ya da kuru buz vasıtasıyla damgalanırlar. Yeterli büyüme sağlandığında sürekli doğum yapmak ve sütü sağlamak üzere çiftliklere, erkek ise kesime hazır hale getirmek üzere çou hareket imkânı kısıtlı yonun besicilik programlarına alınır. Tavuk yeticiliğinde de durum hiç farklı değildir; eti için yetiştirilen “broyler” adı

verilen tavuklar kapalı kafeslerde binlerce tavukla beraber hızlı kilo artışı sağlamak amacıyla kalp krizi, organ bozuklukları, bacaklarda çarpıklık ve neden olan 6 haftalık yoğun beslenme programlarına tabi tutulur. Biyolojik üreme ritmlerine dahi yapay yollarla müdahale edilen “yumurtacı tavuklar” yumurta üreten birer makine muamelesi görürler (Aracı S. 2010).

Zootekni uygulamaları adı altında yapılan birçok i lemin ve seçilen boynuz kesme, kuyruk kesme, gaga kesme gibi birçok yöntemin hayvan hakları konusunda tartışılması gereken hayvan üzerinde önemli negatif etkileri vardır. Yavru ruminantta boynuz dümesinin çıkarılarak boynuz köklerinin yüksek sıcaklıkta yakma uygulamasının ardından hayvanlarda genel durgun halinin gözlenmesi (Dağ, 2005) anestezi altında yapılan bu i lemin ne kadar stresli olduğunu göstermektedir. Bunun gibi hayvanlara uygulanan onlarca zulüm örneğinden söz etmek mümkündür.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından aylık olarak yayınlanan istatistikler doğrultusunda Türkiye’de Ağustos 2011 tarihi itibarıyla; 1.07 milyar adet tavuk yumurtası elde edildi, 84 milyon adet tavuk kesildi, 135.953 ton tavuk eti ve 55.389 ton kırmızı et üretildi, 566.040 ton inek sütü toplandı ve bu bilgilerin tamamı şu şekilde ulaşılabilir (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=46).

Günümüzde çiftlik hayvanları, sadece et, süt, yumurta ve deri veya tüy, yapıldığı gibi diğer faydalı ürünlerin üreticisi olarak görülmemekte, en azından omurgalı hayvanların yaradılışı itibarıyla bazı özelliklere sahip oldukları ve insanlara benzer şekilde acı ve ağrı hissettikleri geniş kitlelerce kabul edilmektedir (Aslım G., Yağar A. 2010).

Kesim için getirilen ve kesilerek kafası ayrılan koyunun yaşamına 3 dakika daha devam ettiği yani acı çektiği beyin elektrosu (EEG) vasıtasıyla tespit edilmiştir (<http://www.haber7.com/haber/20101128/Hayvanlarin-kesilirken-aci-cektigini-ispatladi.php>).

Türkiye’de 3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği’ne tam üyelik müzakerelerine ve AB müktesebatının iç hukuka aktarılması çalışmalarına başlanması ile birlikte etiden, sütünden, derisinden faydalanılan hayvanların hakları ile ilgili gelişmeler olmuştur. Avrupa Birliği’nin 22 Aralık 1993 tarih ve 93/119/EC sayılı konsey kararında eti, derisi,

kürkü vb. amacıyla beslenen hayvanların bayılarak kesilmeleriyle ilgili direktif mevcuttur (www.ec.europa.eu/food/fs/aw/aw_legislation/slaughter/93-119-ec_en.pdf).

Bu gelişimin sonucu olarak, 13.06.2010 tarihinde bu direktifleri de kapsayan 5996 sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu” yürürlüğe girmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm>).

Bu yasanın çıkması ülkemiz için devrim niteliindedir.

Ürün ve hizmetinden yararlanan çiftlik hayvanlarının, gelişimi, uyumu ve evcilleme durumları ile fizyolojik, etolojik ihtiyaçları ve davranışları dikkate alınarak bakıldıkları ve yetiştirildikleri koşulların asgari standartlarını belirleyen “Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Yönetmelik” 23 Aralık 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111223-3.htm>). Canlı omurgalı hayvanların yurt içindeki nakilleri sırasında hayvan refahı kurallarına uyulmasını güvence altına almak üzere 24 Aralık 2011 tarihinde “Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111224-2.htm>).

Türkiye'nin çiftlik hayvanı hakları konusunda AB uyum sürecinde yürürlüğe giren bu son yönetmeliklerle, yumurtlayan tavuklar açısından zenginleştirilmiş kafes sistemleri ile ilgili uygulamalar, buzaşların korunmasına ilişkin asgari standartların düzenlenmesi, nakledilen hayvanlarla ilgili olarak nakliye ve ilgili diğer işlemler sırasında hayvanların korunması, hayvanların kesimi ve öldürülmesi esnasında uyulması gereken kurallar gibi bir takım eksiklikler giderilmiştir.

Çiftlik hayvan refahına ilişkin yönetmelik her ne kadar hayvanın yaşam koşullarını daha iyi hale getirmek, fiziksel ve psikolojik stresi azaltmak için yapıyor olsa da hayvan refahına ilişkin yapılan düzenlemelerin tamamı dolaylı olarak insana fayda sağlamaktadır. Hayvan sağlığı, halk sağlığı ve hayvan refahı arasındaki yakın bir ilişki vardır. Basit bir örnekle açıklamak gerekirse, stres altındaki hayvanlar hasta olmaya daha yatkındır ve veteriner hekim müdahalesine gereksinim duyulmaktadır. Buna bağlı olarak hayvansal ürünlerde veteriner ilacı kalıntılarının düzeyi yükselecek ve halk sağlığını olumsuz etkileyecektir (Antalyalı A. A. 2007).

2. *gücü alanı*

Günümüzde teknolojik gelişmelerin her türlü araç ve gereci sağlayabilecek duruma gelmesine rağmen, çoğunluğu tarımda ve kırsal kesimde olmak üzere şehirlerde de turistik amaçlı gezilerde hayvanların gücünden faydalanılmaktadır (Pekmezci Sargın S. C. 2010).

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nda binek ve yük hayvanlarıyla da ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bağlamda ilgili kanun 3. maddesi gibi bendi itibarıyla bulaıcı ve salgın hayvan hastalıkları haricinde yaralanma, sakatlanma, yaralanma ve hastalanma gibi çeşitli nedenlerle fizikî olarak iş yapabilme yeteneğini kaybetmiş binek ve yük hayvanları güçten düşmüş hayvan olarak tanımlanmıştır ve bu durumdaki hayvanların korunmalarına ilişkin bir takım düzenlemeler yapılmıştır (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html). Aynı ekinde 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu 9. maddesinde bu hayvanların hangi durumlarda öldürülmeleri gerektiğine dair hükümlere yer verilmiştir (www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm).

Hayvan hakları adına ülkemizde yeni bir çağ açan 5199 sayılı kanunun 1. maddesi bu kanunun amacını, hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak olarak ifade etmiştir. Ancak hayvanların mağdur oldukları her alanda olduğu gibi buradada uygulama bakımından yetersiz kalmıştır (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html)

3. *Giyim alanı*

Dünyada her yıl 40 milyon kadar hayvan, postlarından kürk manto ve başka giyim eşyaları yapılması için öldürülüyor. Bunların 30 milyon kadarı kürk çiftliklerinde yetiştirilip öldürülürken 10 milyon kadarı da tuzakla avlanıyor (Francione G. L. 2008). Özellikle Kanada, Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkeleri, Çin ve daha birçok ülkede moda dünyasına hayvanlara ya atılan acı ve ıstırap tüm dünyanın gözleri önünde her yıl sergileniyor.

Bu kanlı ticareti önlemek adına Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 26975 sayılı ve 22/08/2008 tarihli Resmi Gazete’de “Belirli Yavru Fokların Kürklerinin ve Bunlardan Elde Edilen Ürünlerin İthalatının Yasaklanmasına İlişkin Yönetmelik” yayımlanmıştır.

www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080822.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080822.htm

Bu yönetmelik Grönland fok ve balonlu fok yavrularından elde edilen ürünlerin ticari ithalatını yasaklarken, ne yazık ki Inuit halkı tarafından geleneksel avdan elde edilen ürünlere yasaklama getirmemiştir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’ndan elde edilen bilgilere göre Türkiye’de yün, kürk ve post elde etmek üzere in illa, tav an, mink, tilki yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu türler içerisinde özellikle tilki postu yabancı halde yabancılara av hayvanlarından elde edilmektedir. Bu tilkilerin sayıları gün geçtikçe azalmaktadır (www.tarim.gov.tr/uretim/Hayvansal_Uretim,kurk_hayvanciligi.html#DE_ERLEND_RME%20VE%20ALINMASI%20ÖNGÖRÜLEN%20TEDBIRLER). Ayrıca 4915 sayılı ve 1.7.2003 tarihli Kara Avcılığı Kanunu’nun 18-20. maddeleri ile 5199 sayılı ve 24/06/2004 tarihli Hayvanları Koruma Kanunu’nun 10’uncu maddesine dayanılarak hazırlanmış olan “Av ve Yaban Hayvanları ile Bunlardan Elde Edilen Ürünlerin Bulundurulması, Üretimi ve Ticareti Hakkında Yönetmelik” hayvanların kürkü için öldürülmelemlerini me ru hale getirmektedir(www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23190.html). Söz konusu yönetmeliğin dayandırıldığı Kara Avcılığı Kanunu madde 20’de “Avcılığın kontrolü, av hayvanlarının korunması, av yasaklarının takibi ve bu Kanunun 19’uncu maddesi kapsamında “üretim yapan yerlerin denetimi Bakanlık ve Orman Genel Müdürlüğünce yapılır” (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1269.html), 2559 sayılı ve 04/07/1934 tarihli Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ile 2803 sayılı ve 10/03/1983 tarihli Jandarma Tekilât, Görev ve Yetkileri Kanunu hükümleri saklıdır” ifadesinin yer almasına rağmen yeterli kontrollerin yapılmadığı, 2005 yılında Ege Bölgesi’nde avlanma kartı olan avcılarının profilinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir anket çalışması sonuçlarından da açıkça görülmektedir. Bu ankete göre son av yılı döneminde avcılarının %53,55’inin hiç kontrol edilmediği, %18,48’inin sadece bir kez kontrol edildiği ve %19,19’unun üç kez kontrol edildiği belirlenmiştir (Ay Z. Ve ark. 2005).

Hayvanların kürk olarak kullanımından çok, yiyecek olarak kullanımının yan ürünü olarak deri ve yün gibi diğer hayvansal ürünlerinde giyinmek için kullanıldığını unutmamalıyız. Her durumda, bu ürünlerin, hayvanların giyinmek için kullanılmasının tamamen gereksiz kılan, pamuk ve sentetik ürünler gibi pek çok alternatifi bulunmaktadır (Francione G. L. 2008).

- **E lence materyali olarak hayvanların kullanılması**

Ülkemizde e lence adı altında yapılan ve hatta bazısı gelenek haline dönen deve güreleri, horoz dövüleri, köpek dövüleri, at yarışları ve bunların dışında sirkler, hayvanat bahçeleri, yunus parkları hayvanların ahlaksal statülerinin hiçe sayılarak ilkel birer e lence malzemesi olarak kullanıldığı alanlardır.

Her ne kadar adı hayvanları koruma kanunu olsa da, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu 3.bölüm 10. maddesinde belirtilen “Folklorik amaca yönelik, ıddet içermeyen geleneksel gösteriler, Bakanlık tarafından uygun görüldüğü takdirde il hayvanları koruma kurullarından izin alınmak suretiyle düzenlenebilir” ifadesi ile (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html) hayvanlara yapılan eziyet ve hayvan hakları ihlalleri, geleneksel gösteri başlığı altında yasallaştırılmıştır.

Türkiye’de ilk akla gelen ve kırsal sporu-e lencesi olarak addedilen deve güreleri Çanakkale’den Mersin’e kadar Akdeniz Bölgesini de içine alarak Aralık, Ocak veubat aylarında yerel tertip heyetleri tarafından yıllardır organize edilmektedir (Abanoz N. 2008).

Bunun dışında daha çok kırsal alanda dövü için özel olarak yetiştirilen Hint horozlarının ayaklarına jilet bağlanarak birbirlerine göz, ibik gibi bölgelerinden ağız yaralar vermeleri sağlanmaktadır ve bu durum onları izleyenleri daha da mutlu etmektedir (Abanoz N. 2008).

E lence adı altında sergilenen diğer bir vahşetin adı da köpek dövüleridir. Bazı insanların hem e lence hem de para kazanma amaçlı olarak düzenledikleri dövüleri sonunda ölen ya da yaralanarak ölüme terk edilen canların bedeli, söz konusu 5199

sayılı kanununla dövü ü organize eden ki ilere, hayvan ba ına ₺ 1,500 idari para cezası olarak uygun görülmü tür (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html).

Dövü llerde sıklıkla kar ıla ılan ve tehlikeli ırklar olarak nitelendirilen bazı köpek ırklarına kar ı bir takım önlemler alınmı tır. 5199 sayılı kanunun 4. bölüm 14. maddesi 1. bendi itibariyle “Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi tehlike arz eden hayvanları üretmek; sahiplendirilmesini, ülkemize giri ini, satı nı ve reklamını yapmak; takas etmek, sergilemek ve hediye etmek yasaklanmı tır (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html).

Nitekim Avrupa Veteriner Hekimler Federasyonu (FVE) köpek ırklarının yasaklanması yerine, tehlikeli olabilecek köpeklerin sahiplerine e itim zorunlulu unun getirilmesini ve böyle köpeklere test yapıldıktan sonra belli önlemlerle bakılmasını önermektedir (www.fve.org/news/position_papers/animal_welfare/fve_00_039_dangerous_dogs.pdf).

Zulmün di er bir yüzü sirkler, hayvanat bahçeleri ve yunus parklarıdır. Sirklerde onlarca hayvan do alarından koparılarak, ya amları ömür boyu hapsedilerek insanları özellikle gerçekleri bilmeyen çocukları e lendirmeye mahkum bırakılmı lardır.

Yunus parklarında da durum hiç farklı de ildir. Yunuslar, balinalar, deniz aslanları, foklar ve morslar ülkemizde avlanması yasak türler arasındadır. Esaret altında tutulmaları ve ticari amaçlarla kullanılmaları Türkiye'nin de taraf oldu u Bern Sözle mesi (Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Ya ama Ortamlarını Koruma Sözle mesi) gere ince yasaktır. (<http://www.ogm.gov.tr/yukle/bern.doc>)

Ülkemizde 9 farklı tesiste yunus terapisi adı altında hayvanların psikolojisini hiçe saydı ı gibi insanların duygularını ve paralarını sömüren ve hatta sa lıklarıyla oynayan bir sistem kurulmu tur. Amerikan Psikoloji Birli i (APA) yunus destekli tedavilerde meydana gelebilecek olası fiziksel yaralanmalara, enfeksiyon ve parazit geçi lerine dikkat çekerek ço unlukla otistik çocuk sahibi ailelerin ba vurdu u bu yöntemde ailelerin maddi olarak sömürülmesi sonucu bilimsel tedavi yöntemlerine ayıracak maddi imkanlarının azaldı ına dikkat çekmi tir (Warren S. F. 2007).

- **Hayvan ticareti**

Pek çok kültürde, insanlar geleneksel olarak bazı hayvanları, cansız mallarıyla olan ili kilerinden tamamen farklı ili kiler sürdürdükleri arkada hayvanlar olarak yanlarında tutmu lardır (Francione G. L. 2008).

Yapılan çalı malar insan ve hayvan arasında kurulan ili kinin ço unlukla ebeveyn ile çocuk arasında kurulan ili kiye benzer duygular içerdi ini göstermi tir. nstanların evde hayvan besledi i ya da bakımını üstlendi i, kar ılı ında ise hayvanı koruyucu, sakinle tirici ve kendisine güven veren bir kaynak olarak gördü ü ifade edilmi tir (Warren S. F. 2007).

Ço u insan sevdi i ve ailesinin bir üyesi olarak gördü ü ev hayvanlarıyla birlikte ya asa da, ço u bu hayvanların nereden geldikleri hakkında bilgi sahibi de ildir (Francione G. L. 2008). stanbul'da neredeyse her sokakta rastlanan pet shopların 2011 yılı itibariyle sadece 182 tanesinin 1 Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlü ü'ne kaydı yapılarak ruhsat aldı ı belirlenmi tir.

(www.istanbultarim.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1046&Itemid=334).

Ev ve süs hayvanları satı , barınma ve e itim yerlerinin kurulu , açılı , ruhsat, çalı ma ve denetlenme usul ve esaslarına dair yönetmelik uyarınca yerel yönetimlerce verilen iki saatlik seminere katılan herkes pet shop açabilmektedir (http://www.gkgm.gov.tr/mevzuat/yonetmelik/ev_sus_hayv_uretim_satis_barinma_egitim_yonetmelik.html).

Hayvan ticaretini yapan kimi küçük ve hatta büyük çaplı i letmeler, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sa lı ı, Gıda ve Yem Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunu ile belirlenmi standartları umursamadan, bu hayvanları hem fiziki olarak yetersiz kafeslerde, hem de hijyenik ortam sa lamadan kapalı ortamlarda ya amaya mahkum ederek, para kazanmaya devam etmektedirler. Türkiye'de pet shoplarda ya ananlar, uluslararası evcil hayvan tacirli inin görünen yüzünü ortaya koyarken her yıl ortalama yüzde 50 büyüdü ü tahmin edilen evcil hayvan sektörünün 500 milyon dolara yakla tı ı ifade edilmektedir

(www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=1027786&Date=01.06.2011&CategoryID=101).

Satılmak üzere evcil hayvan ithalatının yanında, ülkemizden toplanarak kaçak yollarla yurtdışına ihraç edilen yabancı hayvanlarımızda önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Ülkemize turist olarak gelen yabancıların 3-5 Euro karlılığındaki böcek ve çiçek toplattıkları, bazı cins kuşların yumurtalarını aradıkları, ahin, kartal gibi yırtıcı kuşları yakaladıkları ve yurtdışına kaçırdıkları zaman zaman gündeme gelmektedir (Alkan . 2010).

2.5. Hayvan istismarı ve Kişiler Arası İddetli Kişi

Yürürlükteki 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'na göre herhangi bir hayvanı vahşice öldüren, dövu türen, yakan ya da tecavüz eden kişiyi tıpkı kapalı alanda sigara içmi gibi idari para cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu eylemlerin adı bile birçok umuzu korkutmakta iken bu durumdan daha da korkutucu ve bilimsel araştırmalarla da kanıtlanmış olan; hayvanlara vahşice davrananların insanlara da aynı şekilde davrandığı gerçektir. Konuyla ilgili yapılan çalışmaları ve istatistikler hayvana iddet olgusunun, sosyo-demografik, davranışsal, psikiyatrik birçok faktör ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Hayvana iddet ve psikopatoloji 1980'li yıllarda incelenmeye başlanmış ve 1987 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından hayvana kötü muamele ve iddetin, davranış bozukluğu ve anti-sosyal kişilik bozukluğu tespitinde bir tanı kriteri olduğu belirtilmiştir (Gleyzer R. Ve ark. 2002).

ABD'de, 2001–2002 yılları arasında Alkol ve İlgili Koşullar Üzerine Ulusal Epidemiyolojik Araştırma (NESARC) tarafından 18 yaş ve üstü 43.093 kişiye yapılan anket çalışmasında hayvana eziyetin özellikle gelir ve eğitim düzeyi düşük erkek bireyler arasında daha sık görüldüğü tespit edilmiştir. Özellikle oto-kontrol eksikliği ile karakterize olan çok sayıda psikiyatrik bozukluk, patolojik kumar oynama, davranış bozukluğu, anti-sosyal kişilik bozukluğu ve obsesif-kompulsif bozukluk, paranoid,

histrionik ki ilik bozuklukları ile de yakından ilgili oldu u belirlenmi tir (Vaughn M. G. ve ark. 2009).

1983 yılında aile içi iddet ve hayvana eziyet olgusu incelenerek söz konusu iki durumun birbiriyle yakın ili kili oldu u tespit edilmi tir. Çocuklarına iddet uyguladı ı belirlenen 53 ailenin %60'ında aynı zamanda, evde beslenen hayvanlarında istismar edildi i ve söz konusu hayvan istismarının %26 oranında iddete u rayan çocuk tarafından gerçekleştirildi i belirlenmi tir (Strimple E. O. 2003). Benzer ekilde 2000 yılında ABD'de sı nma evinde kalan 107 kadından %40'ının evcil bir hayvana sahip oldu u ve bu hayvanların %46.5'inin istismarcı e tarafından aynı ekilde iddet gördü ü belirlenmi tir (Flynn C. P. 2001).

Kanada'da aile içi iddetin çocuklarda hayvana eziyet ve kötü muamele üzerine etkisini ölçmeye yönelik her biri 5-17 ya arası iki çocuklu 92 anneye yapılan anket sonucunda; aile içi iddet gören çocukların %17'sinin, aile içi iddet görmeyen çocukların %7'sinin hayvana iddet uyguladı ı belirlenmi tir. Aile içi iddete maruz kalan çocukların, aile içi iddete maruz kalmayan çocuklara oranla daha büyük ya larda hayvana iddet uyguladı ı tespit edilmi tir. Amerikan Psikiyatri Birli i (APA) tarafından belirlenen kriterler do rultusunda, hayvana kötü muamelenin, patolojik hayvan istismarı olarak tanımlanması ve birtakım psikolojik bozuklukların belirtisi olarak nitelendirmesinde 6.5 ya ve üzerindeki bireylerin hayvana kar ı davranı ları dikkate alınmaktadır. (Currie C. L. 2005).

2007 yılında ABD'de 180 mahkuma uygulanan anket çalı ması ile 103 mahkumun (%57) çocukluk döneminde hayvana iddet uyguladı ı, bu bireylerin %64'ünün sadece e lence amaçlı ve %24'ünün sinirini yatı tırmak ya da çevresinde daha önce hayvana iddet uygulandı nı görmü olması nedeniyle hayvana eziyet etti i belirlenmi tir. Yakla ık %22'sinin cinsel dürtü ve %20'sinin hayvanlardan nefret etmesi nedeniyle hayvana iddet uyguladı ı tespit edilmi tir. Demografik olarak bakıldı nda ehirlerde yeti en çocukların köylerde yeti en çocuklara oranla 4 kat daha fazla e lence amacıyla hayvanlara eziyet etti i belirlenmi tir (Hensley C. ve ark. 2011).

ABD'de cezaevinde yatan 180 mahkumla çocukluk dönemi bestialite (hayvanla cinsel ili ki) ve ki iler arası iddet ili kisini ölçmeye yönelik yapılan çalı mada, 23

mahkumun çocukluk döneminde hayvanlarla cinsel ili kiye girdi i, bu bireylerin %65'inin 4 ve daha fazla ki isel suç i ledi i belirlenmi tir. Geçmi inde hayvana cinsel istismar suçu olmayan mahkumların, 4 ve daha fazla ki isel suç i leme oranı ise %39.5 olarak tespit edilmi tir (Hensley C. ve ark. 2010).

Hayvana iddetin nedenini anlamaya yönelik birçok çalı ma yapılmı ve sonuçta temel neden olarak gösterilebilecek bazı faktörlere ula ılmı tır (Hensley C. ve ark. 2010) . Bunlar sırasıyla;

- Bireyin hayvanı kontrol altında tutmak istemesi,
- Di er birey ve olaylara kar ı ki ide geli en intikam duygusunun her hangi bir hayvan üzerinden dı a vurulması,
- Belirli bir hayvan ırk ya da türüne kar ı önyargılı olmak,
- Bireyin kendi agresif duygularını hayvan üzerine uygulaması,
- Bireyin hayvanın neden oldu u herhangi bir duruma sinirlenmesi,
- E lence ve oyun amaçlı di er insanları etkileme çabası,
- Sadizm, olarak belirlenmi tir.

2.6. Hayvana Eziyetin Önlenmesine li kin Çalı malar

Günümüzde tüm dünyada, adli tıp literatürü ve kriminolojide hayvana eziyet eden, iddet uygulayan ki inin insanlarda iddet uygulama e ilimine sahip oldu u kabul edilmektedir. Hayvanlara uygulanan iddetin önlenmesine yönelik alınacak tedbir ve uygulanacak yaptırımların do ru bir ekilde belirlenebilmesi için öncelikle hayvana iddet ya da eziyetin içeri inin tanımlanması gerekmektedir.

Birle ik Devletler efkat Derne i (HSUS-The Humane Society of The United States) tarafından yapılan tanımda hayvana iddet, kasıtsız ihmalden kasıtlı öldürmeye kadar, hayvana zarar veren tüm davranı lar ekinde ifade edilmi tir (Miller C. 2001).

Hayvan istismarını ifade etmeye yönelik benzer tanımlar yapılmakla beraber genel olarak hayvan istismarı olarak tanımlanacak davranı ların toplumsal olarak kabul edilemeyen, kasıtlı/tasarlanmı ve/veya hayvana gereksiz zarar veren nitelikte oldu u belirtilmektedir (Ascione F. ve ark. 2010).

Dünya geneline bakıldığında, ABD, Avustralya, talya gibi ülkelerin hayvan haklarını korumaya yönelik hazırladıkları ulusal ve uluslararası yasalar, sözleşmelerde, özellikle sivil toplum kuruluşları ve devlet birliği ile okul çağındaki çocuklara hayvanlara karşı şiddeti önlemeye ve çevre sevgisini geliştirmeye yönelik insani eğitim (humane education) uygulandığı görülmektedir (Miller C. 2001, Thompson K. L., Gullone E. 2003, Arkow P. 2010, Faver C. A. 2010, Hensley C. ve ark. 2010, Mariti C. ve ark. 2011).

ABD’de uygulanan söz konusu okul-merkezli eğitimlerde karma müfredat yöntemi ile öğrencilerin akademik yeteneklerini geliştirmek için hayvan ve çevre modellerinden yararlanılmaktadır. Örneğin; öğretmen matematik dersinde bir hayvanın ihtiyaçlarının öğrenilmesi, evcil hayvanın bakım masraflarının hesaplanması, bir yıllık veteriner masraflarının hesaplanması yöntemi ile hayvanların gereksinimlerini öğrenirken aynı zamanda matematik eğitiminide vermektedir. Bunun dışında insancıl temalar içeren kitapların öğrencilere okutularak empati, insani değerler, sorumluluk, iyilik gibi duyguların gelişmesini sağlarken okuma becerisinde geliştirilebilmekte ya da deprem ya da gruplarındaki gençlere, hayvan bakımını öğrenmek, barınak ve klüplerde, hayvanlar yararına düzenlenen sosyal içerikli projelere katılımlarını sağlamak gibi birçok yöntem uygulanmaktadır (Ascione F. R. ve ark. 1996). Yapılan çalışmalar söz konusu okul merkezli eğitimlerin çocuklar üzerindeki olumlu etkisini kanıtlamaktadır.

Ascione tarafından hayvana karşı tutum ve ilişkiler arası empati kurma yeteneği gelişimine ilişkin yapılan çalışmalar ile elde edilen veriler doğrultusunda, söz konusu bir yıl süreli insani eğitim neticesinde 1. sınıf öğrencilerinde hayvana karşı olumlu davranışlarda artış oldu u, genel olarak her yaş grubunda ve özellikle 4. sınıf öğrencilerinin empati yeteneğinde gelişme oldu u belirlenmiştir (Ascione F. R. 1992).

Okul merkezli eğitim kapsamında Japonya’da dokuz yıllık zorunlu ilk ve orta öğretimde çevre ile ilgili toplam ders süresi yılda 950 saati bulmaktadır. Belediye ve üniversite birliği ile çevre için halk eğitimi yapılmakta ve eğitimli çevre koruma gönüllüleri yetiştirilmektedir (Sancar K. N. 2005).

ABD’de mahkumlara yönelik cezaevi merkezli e itimlerde ki ilere hayvan sevgisini kazandırmanın yanı sıra suçluların birer meslek sahibi olmasını sa larken aynı zamanda psikolojik, fiziksel rehabilitasyon sunmaktadır.

lk kez 1975 yılında ABD’de suçlu akıl hastalarının kaldı ı bir merkezde hayvanların, mahkumların kendilerine ve çevrelerine kar ı davranı larında yaratt ı olumlu etkinin tespitine yönelik 1 yıl süren çalı malar yapılmı tır. Bir yıl süresince evcil hayvan bakan mahkumların çevrelerine iddet uygulamayı azalttı ı ve intihar giri iminde bulunmadı ı görülürken, di er grupta 8 intihar giri imi ya andı ı belirtilmi tir (Strimple E. O. 2003) .

Günümüzde ABD’de cezaevlerinde evcil hayvan ziyaret programları, yaban hayatı rehabilitasyon programları, hayvan evlat edinme, çiftlik hayvanı bakımı, rehber köpek e itimi, mesleki e itim ve sertifika programları uygulanmaktadır (Furst G. 2006). E itimler sonucunda yapılan anket ve cezaevi idarecilerinden alınan geri bildirimler do rultusunda ki ilerinin, kural ihlâllerinde, stres ve suç e ilimlerinde azalma, di er mahkumlarla ileti imde ve bir çok sosyal davranı ta geli me oldu u tespit edilmi tir (Fournier A. G. ve ark. 2007, Furst G. 2006).

Dikkat çeken nokta udur ki; okul merkezli e itimlerde oldu u gibi cezaevi merkezli e itimlerde de evcil hayvan bakımı, e itmen masrafı gibi giderler gönüllü hayvan dernekleri, büyük perakende zincirleri ve gönüllü veteriner hekimlerin katkılarıyla büyük oranda gönüllülük esasına dayalı olarak sa lanmaktadır (Furst G. 2006).

Hayvan koruma bilinci olu turma, sevgi a ılama amaçlı Türkiye’de de bir takım çalı malar yapılmaktadır. Son yıllarda özellikle sivil toplum kurulu larının belediyeler ile i birli i yapması neticesinde belirli bir duyarlılık olu ması sa lanmı tır. Kanun maddelerinde belirtilen yükümlülüklerin uygulamada da kendine yer edinmesi gerek hayvan haklarının korunması gerekse ki ilerde bu yönde bilincin artması için çok önemli bir adım olacaktır. Örne in; 5199 sayılı kanununun 4. maddesinin j bendinde yer alan “Yerel yönetimlerin, gönüllü kurulu larla i birli i içerisinde, sahipsiz ve güçten dü mü hayvanların korunması için hayvan bakımevleri ve hastaneler kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sa lamaları ve e itim çalı maları yapmaları esastır” ilkesinin

yetkililerce daha etkin bir şekilde uygulanması ve ya aynı kanunun 18. maddesinde geçen “Yerel hayvan koruma görevlilerinin sorumluluklarının belirlenip daha etkin hale getirilmesi”, madde 20’de belirtilen “Radyo ve televizyonlarda yasal olarak verilmesi zorunlu kılınan e itici yayınların sürelerinin düzenlenmesi ve takibinin yapılması” bu amaçla yapılması gereken düzenlemelerden bir kaçıdır.

(<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html>).

2.7. Hayvan Hakları ve Veteriner Hekimlerin Sorumlulukları

Veteriner hekimli i uygulamaları do rudan ya da dolaylı olarak hayvan hakları ile ili kili oldu undan-hem hukuk sisteminin hayvan haklarına yönelik normlarına uygunluk göstermek hem de etik kuralların e li inde bu hakları gözetmek zorundadır (Ba a aç Gül R. T. 2007).

Veteriner hekimlere, hasta ve hasta sahipleriyle ili kisinde hukuki yükümlülüklerini bildiren birtakım kanunlar mevcuttur. Kısaca ilgili kanunlara de inmek veteriner hekimin hayvan haklarına ili kin hukuki ödevlerini belirlemek açısından önem arz etmektedir.

Veteriner hekimin hastası ve hasta sahibine ilgili yükümlülüklerini belirleyen temel kanunlar unlardır.

- 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu,
- 6343 sayılı Veteriner Hekimli i Mesle inin rcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birli i ile Odalarının Te ekkül Tarzına ve Görece i lere Dair Kanun’un 47. ve 62. maddeleri uyarınca hazırlanan Türk Veteriner Hekimleri Birli i Hizmetlerinin Yürütülmesine li kin Uygulama Yönetmeli i,
- 4934 sayılı Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözle mesinin Onaylanmasının Uygun Bulundu u Hakkında Kanun’dur.
(www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html,
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27153.html>,
<http://www.milliparklar.gov.tr/DKMP/Files/Mevzuat/hukuk/sozlesme/evhayvanlari.pdf>)

6343 sayılı Veteriner Hekimlik Mesleğinin Crasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Görevlerine Dair Kanununun 47. ve 62. maddeleri uyarınca hazırlanan Türk Veteriner Hekimleri Birliği Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Yönetmeliği, Deontoloji başlığı altındaki 8. bölümde veteriner hekimin hastasına ve hasta sahibine karşı yükümlülüklerinden bahsedilmektedir. 8. bölüm, 63. maddede veteriner hekim, hastalıktan koruyucu ve tedavi edici görevinin yanında hayvan refahı kurallarına uymak ve uygulamasını temin etmek konusunda sorumlu tutulmuştur. Diğer yandan kanun düzenlemesinde büyük bir değişiklik olduğu da açıktır. Veteriner hekimin hastaya karşı sorumlulukları başlığı altındaki 85. madde'de hayvan müteri olarak tanımlanmıştır. Bununla kalmayarak başlık itibarıyla veteriner hekim hasta ile ilişkisini düzenlemesi beklenen maddelerin tamamının hasta sahibi veteriner hekim ilişkilerini düzenlemeye yönelik olduğu görülmektedir. İlgili kanuna bu haliyle bakıldığında veteriner hekimlere hayvan hakları ve korunması hususunda verilen yükümlülüklerin, hukuki olarak işlevselliğinin yeterli olmadığı görülmektedir (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27153.html>).

Veteriner hekimlere ev hayvanlarının bilimsel ve sağlıkları için yararlı olacak durumlarında ses tellerinin alınması, kulak ve kuyruk kesimi gibi operasyonların yapılmaması ile ötenazi konusunda yükümlülükleri 4934 ve 5199 sayılı kanunlar ile bildirilmiştir. (www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html, www.milliparklar.gov.tr/DKMP/Files/Mevzuat/hukuk/sozlesme/evhayvanlari.pdf).

Ötenaziye yaklaşımlar veteriner hekimler arasında farklılık göstermektedir. Bazıları ötenaziye doğal ölüm sürecine müdahale olarak görürken diğer bir kısım tedavinin mümkün olmadığı durumlarda hayvanın yaşadığı acıya son verilmesi açısından önemi olduğunu düşünmektedir (Shanan A. 2011). 6343 sayılı Veteriner Hekimlik Mesleğinin Crasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Görevlerine Dair Kanununun 47. ve 62. maddeleri uyarınca hazırlanan Türk Veteriner Hekimleri Birliği Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nin 83. maddesinde veteriner hekimin hayvanın hayatının kurtulmasının mümkün olmadığı durumlarda dahi acısını dindirmesi zorunluluğunu belirtirken, 4934 sayılı kanun 11. maddesinde ötenaziye bir acı dindirme metodu olarak kabul ederek, veteriner hekime, hayvana ötenazi yapma hakkını vermiştir. Ancak

hayvana yapılacak i lemle ilgili son söz hayvan sahibine bırakılmı tır (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27153.html>, www.milliparklar.gov.tr/DKMP/Files/Mevzuat/hukuk/sozlesme/evhayvanlari.pdf).

Görüldü ü üzere kanunlarda hasta hayvan haklarına yer verilmemesi ve hayvan yerine söz sahibi olan hayvan sahibinin bilerek ya da bilmeyerek her zaman hayvan için do ru kararı veremeyebilece i göz önünde bulunduruldu unda, veteriner hekimin gün geçtikçe zorla an ticari ko ullarda i verenine ve aynı zamanda hastasına kar ı sorumluluklarını yerine getirirken, hayvan haklarını korumaya yönelik bilinci ve ahlâki de erleri do rultusunda hareket etmesi gereklili i kaçınılmazdır (Ba a aç Gül, R. T. 2007).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu ara tırma “tarama modeli” olarak tasarlanmıştır. “Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan ara tırma yaklaşımlarıdır. Ara tırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirmek, etkileme çabası gösterilmez” (Karasar N. 2009)

Bu çalışmanın içeriğini Türkiye’de yaşayan veteriner hekimler, veteriner fakültesi öğrencileri, polis, zabıta, avukat ve hâkimlerin hayvan haklarına ve adli veteriner hekimlere bakış açıları oluşturmaktadır. Ara tırmaya katılan gönüllüler rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçildi. Ara tırmada özellikle veteriner fakültesi olan iller tercih edildi. Bunun sebebi ara tırmaya konu olan hedef kitlenin içinde veteriner fakültesi öğrencilerinin de bulunmasıydı. Anket uygulaması İstanbul, Bursa, Ankara, Kırıkkale, Aydın, Burdur, Afyon, Konya, Samsun, Hatay, Erzurum, Elazığ, Kars ve Van illerinde gerçekleştirildi.

Ara tırmada veri toplama amacıyla, dört bölümden oluşan anket hazırlandı. Birinci bölümde, demografik özelliklerin (meslek, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, yaşı, evli/düzenli, gelir düzeyi, pet/çiftlik hayvanı besleme durumları) sorgulanmasına yönelik 7 soru; ikinci bölümde ise hayvan hakları kavramına yönelik genel tutumu belirlemek amacıyla 1-5 tipi Likert Ölçeğine göre hazırlanmış 16 yargı sunulmuştur. Katılımcılara bu bölümde verilen önermelerle ilgili görüşlerini “kesinlikle katılıyorum, kısmen katılıyorum, fikrim yok, kısmen katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum” şeklinde sıralanan seçeneklerden belirtmeleri istenmiştir. Anketin üçüncü bölümünde, katılımcıların hayvan haklarına ilişkin sorunlar ve çözümlerine yönelik görüşlerini belirlemeye yönelik 11 kapalı ya da açık uçlu çoktan seçmeli soru hazırlanmıştır. Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerine yönelik hazırlanan dördüncü bölümde, katılımcılara beş amaçlı “Likert Tipi” sayısal ölçeğine göre 5 adet yargı sunulmuş ve her bir yargı için “kesinlikle katılıyorum, kısmen katılıyorum, fikrim yok, kısmen katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum” şeklinde beş kategoride seçenek sunulmuş ve adli veteriner hekimlik dersinin teorik ve uygulamada ki seviyesi sorgulanmıştır.

Anketin hazırlanmasında bazı ulusal ve uluslararası çalışmalardan yararlanıldı (European Commission. 2005, Özkul T. 2010, Armutak A. 2008, Miller C. 2001, zmirli S. 2009) ve elektronik ortamda hazırlanan anket, katılımcılara internet yoluyla uygulandı.

Toplam 153 kişiye uygulanan anketlerden elde edilen veriler SPSS 17.00 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak analiz edildi. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanıldı. istatistiksel analiz sonucunda elde edilen veriler tablolar halinde sunuldu. Tablolarda gösterilen oransal değerler, SPSS istatistik programının yuvarlamaları sonucu oluşan nihai rakamlardan oluştu.

Hayvan haklarına yönelik tutum ölçeğinin genel güvenilirliğini hesaplamak için Cronbach Alpha yöntemi kullanıldı. Cronbach Alpha Katsayısının değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme kriteri;

0,00 $\alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.

0,40 $\alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

0,60 $\alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

0,80 $\alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Özdamar K. 2004).

Katılımcıların hayvan haklarına yönelik tutum düzeyleri için elde edilen puanların ikiden fazla bağımsız de ikenle karşılaştırılmasında Kruskal Wallis Testi kullanıldı. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı bulmak için Mann Whitney U testinden faydalanıldı. Anketin 1. ve 3. bölümlerinde bulunan sorulara ait gruplar 2. bölümde bulunan tutum ölçeklerine verilen cevaplarla ilişkilendirilerek, hayvan haklarına yönelik tutumların ölçüleceği sıra ortalamaları elde edildi. Ayrıca, katılımcıların anketin 2. ve 4. bölümlerinde bulunan Likert Tipi ölçeğine göre hazırlanmış sorulara verdikleri cevaplar ki-kare testine tabi tutularak belirtilen yargılara katılım dereceleri arasındaki anlamlılık sorgulandı. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edildi.

4. BULGULAR

Bu bölümde demografik sorularla ilgili verilerin sıklık dağılımları Tablo 1–9’da, demografik karakterlere ait tutum değerlendirilmesi ise Tablo 10–19’da sunuldu.

“4.3. Hayvan Hakları Kavramına Yönelik Genel Görüşler” başlığı altında Tablo 20–37’de sunulan Likert Ölçeği içindeki sorular katılımcıların hayvan haklarına yönelik tutumlarını ve bu konudaki bilinç düzeylerini ölçmek için hazırlandı.

Hayvana kötü muamelenin nedenleri ve önlenmesine ilişkin görüşleri belirlemek amacıyla hazırlanan 11 soruya ait verilerin sıklık dağılımları Tablo 38–49’da verildi.

Katılımcıların hayvana kötü muamelenin nedenleri ve önlenmesine ilişkin görüşlerine göre yapılan tutum değerlendirilmesi Tablo 50–62’de sunuldu.

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin cevapladığı Likert Ölçeğine göre hazırlanan 5 adet soru “4.6. Veteriner Hekim ve Veteriner Fakültesi Öğrencilerinin Adli veteriner hekimlik Dersi Çerçevesine Yönelik Görüşlerine Göre Dağılımı” başlığı altında Tablo 63–67’de sunuldu.

Hayvan haklarına yönelik tutum ölçeğinin genel güvenilirliği hesaplanarak, genel güvenilirlik 0.714 olarak, oldukça güvenilir bulundu.

4.1. Demografik Karakterler

Demografik karakterler; ya , cinsiyet, e itim düzeyi, ya anılan ehir, meslek, ailenin aylık toplam gelir düzeyi, çiftlik hayvanı yeti tirme/pet hayvanı besleme de i keninin gelir düzeylerine göre da ılımı ba lıkları altında incelendi.

4.1.1. Ya

Anket, ya aralı ı 18 ile 55 üzerinde bulunan 153 ki iye uygulandı. Bunlara ait da ılım Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların ya gruplarına göre da ılımı

Ya	N	%
18-29	49	31
30-39	48	31
40-55	49	32
55 ve üzeri	7	5
Toplam	153	100

Tablo 1’de görüldü ü gibi ya ı 55 ve üzeri olan ki ilerın katılımı di er gruplara göre oldukça dü üktür.

4.1.2. Cinsiyet

Cinsiyetlerin meslek gruplarına göre da ılımı Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyetlerinin meslek gruplarına göre dağılımı

		A	H	S	P	Z	V	VÖ	Toplam
Toplam	N	25	14	14	13	11	50	26	153
	%	100	100	100	100	100	100	100	100
Kadın	N	11	8	3	-	-	12	16	50
	%	44	57	21	-	-	24	62	33
Erkek	N	14	6	11	13	11	38	10	103
	%	56	43	79	100	100	76	38	67

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi

Katılımcılar cinsiyet yönünden incelendi inde %33'ünün kadın, %67'sinin ise erkek olduğu belirlendi

4.1.3. Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi arttıkça hayvan haklarına verilen önemin ve hayvana yönelik pozitif tutumun artacağı yönündeki görüşten yola çıkılarak katılımcıların eğitim düzeyleri sorgulandı. Çalışmaya katılan kişilerin eğitim durumları lisansüstü, üniversite ve lise olarak gruplandırıldı. Grupların dağılımları Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımı

Eğitim düzeyi	N	%
Lisansüstü	36	24
Üniversite	106	69
Lise	11	7
Toplam	153	100

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımında en büyük oranı %69 ile üniversite mezunları olmaktadır, bunu %24 ile lisansüstü ve %7 ile lise mezunları izledi.

4.1.4. Yaşanan Etkiler

Anket uygulamasının hangi etkilerde olacağını belirlerken veteriner fakültesinin bulunması göz önünde bulunduruldu. Bu şekilde aynı etkilerde yaşanan meslek grupları karşılaştırılırken hedef kitlesi arasında yer alan veteriner fakültesi

ö rencileride dahil edilmi oldu. Katılımcıların ehirlere göre da ılım Tablo 4'te sunuldu.

Tablo 4. Katılımcıların ya adıkları ehirlere göre da ılımı

ehirler	N	%
Ankara	16	10
Afyon	6	4
Aydın	7	5
Burdur	8	5
Bursa	8	5
Elazı	10	7
Erzurum	8	5
Hatay	17	11
stanbul	26	17
Kars	6	4
Kırıkkale	8	5
Samsun	30	20
Van	3	2
Toplam	153	100

4.1.5. Meslek

Anket uygulanan meslek gruplarından avukat, hâkim, savcı, polis ve zabıcalar 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında i lem yapmak üzere kanunen yetkilendirilmi merciler olmaları itibariyle seçilmi lerlerdir. Veteriner hekim ve veteriner fakültesi ö rencileri meslekleri gere i hayvanlarla daha fazla zaman geçirdikleri ve hem kanunen hemde ahlâki olarak hayvan haklarını korumaya yönelik sorumlulukları olması nedeniyle çalı ma kapsamına alınmı lardır. Katılımcıların meslek gruplarına göre da ılımı Tablo 5'te sunuldu.

Tablo 5. Katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımı

Meslekler	N	%
Avukat	25	16
Hâkim	14	9
Savcı	14	9
Polis	13	9
Zabıta	11	7
Veteriner hekim	50	33
Veteriner fakültesi öğrencisi	26	17
Toplam	153	100

4.1.6. Ailenin Aylık Toplam Gelir Düzeyi

Hayvan haklarına yönelik olumlu tutumun gelir düzeyleri ile pozitif ili ki içerisinde olduğu görü lünden yola çıkılarak katılımcıların gelir düzeyleri incelendi ve Tablo 6’da gösterildi.

Tablo 6. Katılımcıların gelir gruplarına göre dağılımı

Aylık Toplam Gelir Düzeyi (₺)	N	%
0-1000	2	1
1001-2000	15	10
2001-3000	50	33
3001-4000	51	33
4001 ve üstü	31	20
Yanıt yok	4	3
Toplam	153	100

4.1.7. Katılımcıların Ya Gruplarına Göre Gelir Dağılımları

Katılımcıların ya gruplarına göre gelir dağılımları Tablo 7’de incelendi.

Tablo 7. Katılımcıların ya gruplarına göre gelir dağılımları

	18-29		30-39		40-55		55 ve üzeri		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
₺0-₺1000	5	10	-	-	1	2	-	-	6	4
₺1001-₺2000	13	27	1	4	1	2	-	-	15	10
₺2001-₺3000	24	49	15	31	10	20	1	14	50	33
₺3001-₺4000	6	12	21	43	20	41	4	57	51	33
₺4001 ve üstü	1	2	11	22	17	35	2	29	31	20
Toplam	49	100	48	100	49	100	7	100	153	100

$$\chi^2=60.794 \quad p=0.000 < 0.05$$

Katılımcıların ya grupları ve gelir düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edildi. 18-29 ya grubunda bulunan bireylerin %27’si ₺1001-₺2000 gelire sahipken, ₺4001 ve üstü gelire sahip bireylerin % 35’inin 40-55 ya grubunda olduğu belirlendi.

4.1.8. Çiftlik Hayvanı Yetiştirme/Pet Hayvanı Besleme

Ara tırmaya katılan kişilerin “Çiftlik hayvanı yetiştirir misiniz mi/yetiştiriyor musunuz veya pet hayvanı beslediniz mi/besliyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplara ait dağılım Tablo 8’de sunuldu.

Tablo 8. Katılımcıların çiftlik hayvanı yetiştirme/pet hayvanı besleme durumu kenine göre dağılımı

Çiftlik Hayvanı Yetiştirme/Pet Hayvanı Besleme	N	%
Evet	98	64
Hayır	54	35
Yanıt yok	1	1
Toplam	153	100

4.1.8. Çiftlik Hayvanı Yeti tirme/Pet Hayvanı Besleme De i keninin Gelir Düzeylerine Göre Da ılımı

Katılımcıların gelir düzeylerine göre çiftlik/pet hayvanı yeti tirme/besleme oranları Tablo 9’da sunuldu.

Tablo 9. Katılımcıların gelir düzeylerinin çiftlik hayvanı yeti tirme/pet hayvanı besleme de i kenine göre da ılımı.

	Evet		Hayır		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
₺0-₺1000	1	1	1	2	-	-	2	1
₺1001-₺2000	6	6	8	15	1	100	15	10
₺2001-₺3000	32	33	18	33	-	-	50	33
₺3001-₺4000	34	35	17	31	-	-	51	33
₺4001 ve üstü	22	22	9	17	-	-	31	20
Yanıt yok	3	3	1	2	-	-	4	3
Toplam	98	100	54	100	1	100	153	100

$$x^2=13.010 \quad p= 0.223>0.05$$

Tablo 9 incelendi inde katılımcıların gelir düzeyleri ile hayvan besleme durumları arasında anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.2. Demografik Karakterlere Ait Tutum De erlendirmesi

Bu bölümde katılımcıların hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve bunlara ba lı geli en hayvana yönelik davranı ekilleri de erlendirildi. Bu de erlendirme, katılımcıların anketin ikinci bölümünde Likert ölçe i esas alınarak hazırlanan 16 soruya verdikleri cevaplar demografik karakterler göz önünde bulundurularak yapıldı.

4.2.1. Ya Gruplarına Göre

Katılımcıların ya gruplarına göre hayvan hakları kavramına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı ları Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi ve sonuçlar Tablo 9’da sunuldu.

Tablo 10. Katılımcıların ya gruplarına göre tutum de erlendirmesi.

Ya	N	%	Ort.	Min.	Max.	S. s.
18-29	49	32	3.72	3.00	4.45	0.29
30-39	48	31	3.69	3.00	4.53	0.30
40-55	49	32	3.76	3.00	4.15	0.24
55 ve üzeri	7	5	3.86	3.40	4.10	0.28

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p:Anlamlılık

P=0.197>0.05

Ara tırmaya katılanların ya gruplarına göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.2.2. Cinsiyete Göre

Katılımcılar cinsiyet gruplarına göre hayvan hakları kavramına yönelik duygu, dü ünce ve davranı ları Mann-Whitney U testi ile de erlendirildi ve sonuçlar Tablo 11’de sunuldu.

Tablo 11. Katılımcıların cinsiyet da ılımına göre tutum de erlendirmesi.

Cinsiyet	N	%	Ort.	Min.	Max.	S. s.
Erkek	103	67	3.69	3.00	4.45	0.29
Kadın	50	33	3.82	3.32	4.53	0.22

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.008 0.05

Ara tırmaya katılanların cinsiyetlerine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulundu.

4.2.3. E itim Düzeyine Göre

Katılımcılar e itim düzeyine göre hayvan hakları kavramına yönelik duygu, dü ünce ve davranı ları Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi ve sonuçlar Tablo 12’de sunuldu.

Tablo 12. Katılımcıların eğitim düzeyine göre tutum değerlendirilmesi

Eğitim düzeyi	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Lise	11	7	3.53	3.15	3.95	0.26
Üniversite	106	69	3.75	3.00	4.53	0.26
Lisansüstü	36	24	3.74	3.00	4.45	0.30

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum değer, Max.: Maksimum değer, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.048 < 0.05

Ara tırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanlarının eğitim düzeyi de ikeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; grup sıra ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulundu. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi uygulandı. Değerlendirmeler Tablo 13'te gösterildi.

Tablo 13. Katılımcıların tutum ortalamalarının eğitim düzeyleri arasındaki farklılığı gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Eğitim düzeyi	Üniversite	Lisansüstü
Lise	p=0.016	p=0.025

p < 0.05 ise anlamlı

Lise ve üniversite mezunlarının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Üniversite mezunlarının lise mezunlarına göre hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergilediğini belirlendi.

Lise ve lisansüstü mezunlarının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Lisansüstü mezunlarının lise mezunlarına göre hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergilediğini tespit edildi.

Buna göre, lise mezunlarının hayvan haklarına yönelik tutum puanları üniversite ve lisansüstü mezunlarından anlamlı olarak düşüktür.

Ara tırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanlarının eğitim düzeyi de ikenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla

yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda üniversite ve lisansüstü grup sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p=0.816>0.05$).

4.2.4. Yaşın Bölgeye Göre

Katılımcıların yaşadıkları şehirler Türkiye'nin doğu, batı ve orta kesimlerini temsil edecek şekilde gruplandırıldı. Üç farklı kesimde yaşayan katılımcıların hayvan haklarına yönelik tutum, düşünce ve davranışları Kruskal Wallis testi ile değerlendirildi. Sonuçlar Tablo 14'te sunuldu.

Tablo 14. Katılımcıların yaşadıkları bölgeye göre tutum değerlendirilmesi

	Batı	Orta	Doğu
	İstanbul-Bursa-Aydın-Burdur	Kırıkkale-Samsun-Ankara-Afyon	Van-Kars-Hatay-Erzurum-Elazığ
N	47	62	44
%	31	40	29
Ort.	3.81	3.70	3.68
Min.	3.00	3.00	3.05
Max.	4.53	4.35	4.11
S.s.	0.04	0.27	0.03

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum değer, Max.: Maksimum değer, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık

$p=0.05=0.05$

Araştırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanlarının bölge de ikeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; grup sıra ortalamaları arasındaki fark sınırda anlamlı bulundu. Farklılık hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi uygulandı. Değerlendirmeler Tablo 15'te gösterildi.

Tablo 15. Katılımcıların tutum ortalamalarının ya anılan bölgeler arasındaki farklılıklarını gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Bölgeler	Do u	Orta
Batı	p=0.026	p=0.049

p < 0.05 ise anlamlı

Ülkenin batı ve doğu bölgelerinde ya anılan katılımcıların hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Batı bölgelerinde ya anılanların doğu bölgelerinde ya anılanlara göre hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergilediği belirlendi.

Ülkenin batı ve orta bölgelerinde ya anılan katılımcıların hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Batı bölgelerinde ya anılanların orta bölgelerde ya anılanlara göre hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergilediği belirlendi.

Elde edilen bulgular doğrultusunda ülkenin batı bölgesinde ya anılanların doğu ve orta bölgelerde ya anılanlara göre tutum ortalamaları anlamlı düzeyde yüksektir.

Araştırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanları ortalamalarının bölge de ikenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda doğu ve orta grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (p= 0.679>0.05).

4.2.5. Meslek Gruplarına Göre

Katılımcılar meslek gruplarına göre hayvan haklarına yönelik duygu, düşünce ve davranışlarına ilişkin Kruskal Wallis testi ile değerlendirildi. Meslek gruplarına göre tutum değerlendirildiği Tablo 16'da sunuldu.

Tablo 16. Katılımcıların meslek gruplarına göre tutum değerlendirilmesi

Meslekler	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Avukat	25	16	3.68	3.15	4.11	0.26
Hâkim	14	9	3.88	3.65	4.15	0.15
Savcı	14	9	3.85	3.50	4.05	0.19
Polis	13	9	3.56	3.00	4.45	0.40
Zabıta	11	7	3.51	3.15	3.80	0.23
Veteriner hekim	50	33	3.79	3.00	4.53	0.28
Veteriner fakültesi öğrencisi	26	17	3.71	3.00	4.15	0.24

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum değer, Max.: Maksimum değer, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık

P=0.001 0.05

Ara tırmaya katılanların mesleklerine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulundu.

Ara tırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanlarının meslekleri açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; grup sıra ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulundu. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi uygulandı. Sonuçlar Tablo 17’de gösterildi.

Tablo 17. Katılımcıların tutum ortalamalarının meslek grupları arasındaki farklılığı gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Meslek	H	S	P	Z	V
A	P=0.01	P=0.04	-	-	-
H	-	-	P=0.00	P=0.00	-
S	-	-	-	P=0.02	-
P	-	P=0.01	-	-	P=0.01
V	-	-	-	P=0.01	-
VÖ	P=0.01	-	-	P=0.03	-

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi

p 0.05 ise anlamlı

Hâkimlerin ve polislerin hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Polislerin hâkimlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Avukatların ve hâkimlerin hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Avukatların hâkimlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Avukatların ve savcılarının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Avukatların savcılara göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Hâkimlerin ve zabıtalının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Zabıtalının hâkimlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Polislerin ve savcılarının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Polislerin savcılara göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Polislerin ve veteriner hekimlerin hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Polislerin veteriner hekimlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Savcılarının ve zabıtalının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Zabıtalının savcılara göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Veteriner fakültesi ö rencisi ve zabıtalının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Zabıtalının veteriner fakültesi ö rencilerine göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Veteriner hekim ve zabıtalının hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Zabıtalının veteriner hekimlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Ara tırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanlarının meslek de i kenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermedi ini belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda avukat ve polis grup sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı. ($p=0.188>0.05$). Mann-Whitney U testi sonucunda avukat ve veteriner fakültesi ö rencisi grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı. ($p=0.188>0.05$). Avukat ve veteriner hekim grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.097>0.05$). Avukat ve zabıta grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.093>0.05$). Hâkim ve savcı grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.839>0.05$). Hâkim ve veteriner hekim grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.231>0.05$). Polis ve veteriner fakültesi ö rencisi grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.058>0.05$). Polis ve zabıta grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.910>0.05$). Savcı ve veteriner fakültesi ö rencisi grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.076>0.05$). Savcı ve veteriner hekim grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.328>0.05$). Veteriner fakültesi ö rencisi ve veteriner hekim grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadı ($p=0.188>0.05$).

4.2.6. Gelir Düzeyine Göre

Katılımcılar gelir düzeylerine göre hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi. Gelir düzeylerine göre tutum de erlendirmesi Tablo 18’de sunuldu.

Tablo 18. Katılımcıların gelir düzeylerine göre tutum de erlendirmesi.

Aylık Toplam Gelir Düzeyi (₺)	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
0-1000	2	1	3.35	3.00	3.70	0.49
1001-2000	15	10	3.68	3.32	3.95	0.18
2001-3000	50	33	3.71	3.00	4.53	0.31
3001-4000	51	33	3.79	3.00	4.45	0.27
4001 ve üstü	31	20	3.75	3.25	4.05	0.21

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s. Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.112>0.05

Ara tırmaya katılanların gelir düzeylerine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.2.7. Çiftlik Hayvanı Yeti tirme/Pet Hayvanı Besleme Durumuna Göre

Katılımcılar çiftlik hayvanı yeti tirme/pet hayvanı besleme durumuna göre hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Mann-Whitney U testi ile de erlendirildi. Tutum de erlendirmesi Tablo 19'da sunuldu.

Tablo 19. Katılımcıların çiftlik hayvanı yeti tirme/pet hayvanı besleme durumuna göre tutum de erlendirmesi.

Çiftlik Hayvanı Yeti tirme/Pet Hayvanı Besleme	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Evet	98	64	3.77	3.05	4.53	0.26
Hayır	54	35	3.65	3.00	4.45	0.30

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.011 0.05

Ara tırmaya katılanların çiftlik hayvanı yeti tirme/pet hayvanı besleme durumlarına göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulundu. Hayvan besleyen/yeti tiren bireylerin di er gruba göre hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergiledi i belirlendi.

4.3. Hayvan Hakları Kavramına Yönelik Genel Görü ler

Katılımcıların hayvan haklarına ili kin tutumlarını ölçmek amacıyla çok olumludan çok olumsuzu kadar sıralanan seçeneklerden belirtmeleri istendi. Ölçek ifadelerinin frekans ve yüzde de erleri belirlenerek, katılımcıların meslek gruplarına göre belirtilen yargılara katılım düzeyleri ve hayvan haklarına yönelik tutumlarına ili kin puanları tespit edildi.

4.3.1. “Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır.”

Katılımcıların mesleklere göre da ılımında “Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır” yargısına katılım düzeyleri incelendi ve sonuçları Tablo 20’de sunuldu.

Tablo 20. “Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	-	-	1	1	-	-	35	23	117	76	153	100
A	-	-	-	-	-	-	7	28	18	72	25	100
H	-	-	-	-	-	-	3	21	11	79	14	100
S	-	-	-	-	-	-	3	21	11	79	14	100
P	-	-	1	8	-	-	8	62	4	30	13	100
Z	-	-	-	-	-	-	8	73	3	27	11	100
V	-	-	-	-	-	-	4	8	46	92	50	100
VÖ	-	-	-	-	-	-	2	8	24	92	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=30.527$ $p=0.450>0.05$

Tablo 20 incelendi inde meslek grupları ile “hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ili ki belirlenemedi.

4.3.2. Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır yargısına katılımın hayvan besleme de i kenine göre da ılımı.

Ki ilerin her hangi bir hayvan besleme/yeti tirme eylemini gerçekte tiriliyor olmasının, ki inin hayvana bakı nını de i tirip de i tirmedi ini belirlemek amacıyla yapılan de erlendirme sonuçları Tablo 21’de görülmektedir.

Tablo 21. “Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır” yargısına katılımın hayvan besleme de i kenine göre da ılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	-	-	1	1	-	-	35	23	117	76	153	100
Evet	-	-	-	-	-	-	20	20	78	80	98	100
Hayır	-	-	1	2	-	-	15	28	38	70	54	100
Yanıt yok	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	1	100

$$x^2=3.350$$

$$p=0.501>0.05$$

Hayvan besleme de i keni ile “hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.3.3. “Hayvan hakları ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip oldu umu dü ünüyorum”.

Katılımcıların mesleklere göre da ılımında “Hayvan hakları ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip oldu umu dü ünüyorum” yargısına katılım düzeyleri incelendi ve sonuçlar Tablo 22’de sunuldu.

Tablo 22. “Hayvan hakları ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip oldu mu” yargısına katılımının mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	2	1	12	8	10	7	88	58	41	26	153	100
A	-	-	5	20	2	8	12	48	6	24	25	100
H	-	-	2	14	1	7	10	71	1	7	14	100
S	-	-	1	7	3	21	9	64	1	7	14	100
P	1	8	2	15	1	8	8	61	1	8	13	100
Z	-	-	1	9	1	9	9	82	-	-	11	100
V	1	2	1	2	2	4	27	54	19	38	50	100
VÖ	-	-	-	-	-	-	13	50	13	50	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=10.909$ $p=0.096>0.05$

Tablo 22’de belirtilen meslek grupları ile “hayvan hakları ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip oldu mu” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamadı.

4.3.4. “Hayvana şiddet uygulayan kişilerin hayvana şiddet uygulamayan kişilere oranla insanlara şiddet uygulama olasılığı daha yüksektir”.

Katılımcıların, kişiler arası şiddet ve hayvana yönelik şiddet arasındaki ilişkiye yönelik görüşleri Tablo 23’te sunuldu.

Tablo 23. “Hayvana iddet uygulayan ki ilerin hayvana iddet uygulamayan ki ilere oranla insanlara iddet uygulama olasılı ı daha yüksektir” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	-	-	5	3	5	3	48	31	94	62	1	1	153	100
A	-	-	1	4	-	-	7	28	17	68	-	-	25	100
H	-	-	-	-	-	-	10	71	4	29	-	-	14	100
S	-	-	-	-	-	-	6	43	8	57	-	-	14	100
P	-	-	1	8	2	15	6	46	4	31	-	-	13	100
Z	-	-	3	27	-	-	7	64	1	9	-	-	11	100
V	-	-	-	-	1	2	10	20	38	76	1	2	50	100
VÖ	-	-	-	-	2	8	2	8	22	84	-	-	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=11.690$ $p=0.108>0.05$

Meslek grupları ile “hayvana iddet uygulayan ki ilerin hayvana iddet uygulamayan ki ilere oranla insanlara iddet uygulama olasılı ı daha yüksektir” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki belirlenemedi.

4.3.5. “Hayvana kötü muamele psikolojik bir bozuklu un belirtisi olabilir”.

Katılımcıların, hayvana kötü muamele psikolojik bir bozuklu un belirtisi olabilece ine yönelik görüşleri Tablo 24’te sunuldu.

Tablo 24. “Hayvana kötü muamele psikolojik bir bozuklu un belirtisi olabilir” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	-	-	5	3	5	3	48	31	94	62	1	1	153	100
A	-	-	1	4	-	-	9	36	15	60	-	-	25	100
H	-	-	-	-	-	-	7	50	7	50	-	-	14	100
S	-	-	-	-	-	-	7	50	7	50	-	-	14	100
P	-	-	1	8	2	15	6	46	4	31	-	-	13	100
Z	-	-	3	27	-	-	6	55	2	18	-	-	11	100
V	-	-	-	-	3	6	9	18	38	76	-	-	50	100
VÖ	-	-	-	-	-	-	4	15	21	81	1	4	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=5.138$ $p=0.218>0.05$

Tablo 24 incelendi inde meslek grupları ile “hayvana kötü muamele psikolojik bir bozuklu un belirtisi olabilir” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki belirlenemedi.

4.3.6. “Kanunen hayvan öldürmek ve insan öldürmek arasında hiçbir fark olmamalıdır”.

Katılımcıların insan öldürmek ve hayvan öldürmek arasındaki ilişkiye yönelik görüşleri Tablo 25’te sunuldu.

Tablo 25. “Kanunen hayvan öldürmek ve insan öldürmek arasında hiçbir fark olmamalıdır” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	8	5	36	24	3	2	54	35	52	34	153	100
A	2	8	8	32	-	-	8	32	7	28	25	100
H	-	-	5	36	-	-	6	43	3	21	14	100
S	-	-	7	50	-	-	6	43	1	7	14	100
P	2	16	5	38	-	-	5	38	1	8	13	100
Z	-	-	5	45	1	9	5	45	-	-	11	100
V	3	6	6	12	2	4	19	38	20	40	50	100
VÖ	1	4	-	-	-	-	5	19	20	77	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=11.869$ $p=0.096>0.05$

Tablo 25 incelendiğinde meslek grupları ile “kanunen hayvan öldürmek ve insan öldürmek arasında hiçbir fark olmamalıdır” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki belirlenemedi.

4.3.7. Hayvanların yaşam hakkına karşı işlenen suçlarda hapis cezası uygulanması.

Ankette sorulan “25 Aralık 2010 tarihinde, Yunanistan, Veria Ceza Mahkemesi tarafından, Veria Bölgesi, Agia Marina Köyü’nde eczacı M.M.’ye ait 9 köpeğin evinin bahçesinde zehirleyerek öldürmekten suçlu bulunan 72 yaşındaki çiftçi H.B.’ye 5 ay hapis cezası verilmiştir. Yunan mahkemesince verilen bu kararı hayvan hakları açısından ülkemizde de emsal teşkil etmelidir” soruya verilen cevapların meslek gruplarına göre dağılımı Tablo 26’da görülmektedir.

Tablo 26. Hayvanların ya am hakkına kar ı i lenen suçlarda hapis cezası uygulanması ile ilgili görü lerin meslek gruplarına göre da ılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	-	-	8	5	3	2	44	29	96	63	2	1	153	100
A	-	-	1	4	-	-	12	48	12	48	-	-	25	100
H	-	-	-	-	-	-	2	14	12	86	-	-	14	100
S	-	-	-	-	-	-	4	29	10	71	-	-	14	100
P	-	-	3	23	-	-	7	54	3	23	-	-	13	100
Z	-	-	4	36	1	9	5	46	1	9	-	-	11	100
V	-	-	-	-	1	2	12	24	36	72	1	2	50	100
VÖ	-	-	-	-	1	3	2	8	22	85	1	4	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=10.692$ $p=0.098>0.05$

Meslek grupları ile hayvanların ya am hakkına kar ı i lenen suçlarda hapis cezası uygulanması ile ilgili görü lere katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ili ki belirlenemedi.

4.3.8. “Dinin hayvan haklarını koruyucu ve hayvana kötü muameleyi önleyici etkisi oldu unu dü ünüyorum”.

Dinin hayvana kötü muamele etme üzerine etkisi ile ilgili sonuçlar Tablo 27’de görülmektedir.

Tablo 27. “Dinin hayvan haklarını koruyucu ve hayvana kötü muameleyi önleyici etkisi oldu unu dü ünüyorum” yargısına katılımın genel dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	7	5	21	14	11	7	54	35	60	39

Katılımcıların %74’ü dinin hayvana kötü muameleyi önleyici etkisi oldu u görüşüne katılırken, bu görüşe katılmayanların oranı %19 ve fikrim yok diyenlerin oranı %7 olarak belirlendi.

4.3.9. “Hayvanların hayvanat bahçeleri ve sirklerde insanları eğlendirmek amaçlı kullanılmalarını bencilce ve insanlık dışı buluyorum”.

Katılımcıların hayvanların eğlence amaçlı kullanılmaları ile ilgili görüşlerin meslek gruplarına göre dağılımları Tablo 28’de görülmektedir.

Tablo 28. “Hayvanların hayvanat bahçeleri ve sirklerde insanları e lendirmek amaçlı kullanılmalarını bencilce ve insanlık dı ı buluyorum” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	7	5	15	10	8	5	53	35	68	44	2	1	153	100
A	-	-	2	8	2	8	8	32	13	52	-	-	25	100
H	1	7	-	-	1	7	7	50	5	36	-	-	14	100
S	-	-	2	14	-	-	5	36	8	57	-	-	14	100
P	1	8	3	23	-	-	6	46	3	23	-	-	13	100
Z	-	-	1	9	1	9	8	73	-	-	1	9	11	100
V	-	-	6	12	4	8	17	34	22	44	1	2	50	100
VÖ	5	19	2	8	-	-	2	8	17	65	-	-	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=28.611$ $p=0.218>0.05$

Tablo 28 incelendi inde meslek grupları ile “Hayvanların hayvanat bahçeleri ve sirklerde insanları e lendirmek amaçlı kullanılmalarını bencilce ve insanlık dı ı buluyorum yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ili ki belirlenemedi.

4.3.10. “Bo a göre i, kurt avlama, balina avlama bazı ülkelerin geleneklerindedir. spanya, ngiltere, Japonya gibi ülkelerin hayvan hakları adına bu geleneklerinden vazgeçmeleri gerekmektedir”.

Gelenekler nedeniyle hayvanların ya am haklarının ihlali veya sa lıklarına zarar verme eyleminin sona erdirilmesi gereklili i ile ilgili görü lerin meslek gruplarına göre da ılımı Tablo 29’da görülmektedir.

Tablo 29. “Bo a göre i, kurt avlama, balina avlama bazı ülkelerin geleneklerindedir. spanya, ngiltere, Japonya gibi ülkelerin hayvan hakları adına bu geleneklerinden vazgeçmeleri gerekmektedir” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	6	4	14	9	7	5	46	30	80	52	153	100
A	-	-	1	4	1	4	6	24	17	68	25	100
H	1	7	-	-	-	-	8	57	5	36	14	100
S	-	-	4	28	-	-	5	36	5	36	14	100
P	1	8	5	38	-	-	5	38	2	16	13	100
Z	-	-	1	9	2	18	8	73	-	-	11	100
V	1	2	2	4	3	6	10	20	34	68	50	100
VÖ	3	12	1	4	1	4	4	15	17	65	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=6.615$ $p=0.064>0.05$

Meslek gruplarına göre geleneksel amaçlı hayvan kullanımına yönelik görüşlere katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemedi.

4.3.11. “Kesilmek üzere ithalatı yapılan canlı hayvan sevkiyatında, hayvan refahı ve sağlığının uluslararası kanunlarla düzenlenmesi gereklidir”.

Katılımcıların meslek gruplarına göre, kesim hayvanlarının ithalatı sırasında refah ve sağlıklarını düzenleyen uluslararası kanunların gerekliliğine ilişkin görüşleri Tablo 30’da sunuldu.

Tablo 30. “Kesilmek üzere ithalatı yapılan canlı hayvan sevkiyatında, hayvan refahı ve sa lı ının uluslararası kanunlarla düzenlenmesi gereklidir” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	1	1	-	-	4	2	54	35	93	61	1	1	153	100
A	1	4	-	-	-	-	10	40	14	56	-	-	25	100
H	-	-	-	-	-	-	8	57	6	43	-	-	14	100
S	-	-	-	-	-	-	7	50	7	50	-	-	14	100
P	-	-	-	-	2	15	10	77	1	8	-	-	13	100
Z	-	-	-	-	1	9	8	73	2	18	-	-	11	100
V	-	-	-	-	1	2	10	20	39	78	-	-	50	100
VÖ	-	-	-	-	-	-	1	4	24	92	1	4	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=10.570$ $p=0.098>0.05$

Meslek gruplarına göre “kesilmek üzere ithalatı yapılan canlı hayvan sevkiyatında, hayvan refahı ve sa lı ının uluslararası kanunlarla düzenlenmesi gereklidir” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmedi.

4.3.12. Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim”.

Katılımcıların meslek gruplarına göre, hayvan refahı gözetilerek üretilen ürünleri %10 daha fazla ödeyerek satın almak yönündeki görüşleri Tablo 31’de görülmektedir.

Tablo 31. Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	7	4	13	8	18	12	65	42	50	33	1	1	153	100
A	1	4	1	4	2	8	12	36	9	36	-	-	25	100
H	-	-	1	7	1	7	7	43	6	43	-	-	14	100
S	-	-	1	7	-	-	9	29	4	29	-	-	14	100
P	-	-	1	8	3	23	7	15	2	15	-	-	13	100
Z	-	-	6	55	2	18	2	9	1	9	-	-	11	100
V	3	6	2	4	7	14	19	38	19	38	-	-	50	100
VÖ	3	12	1	4	3	12	9	35	9	35	1	4	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=11.601$ $p=0.399>0.05$

Tablo 31 incelendi inde meslek gruplarına göre “etiketinde hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemedi.

4.3.13. Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısının gelir düzeylerine göre dağılımı.

Katılımcıların gelir düzeylerine göre, hayvan refahı gözetilerek yeti tirilen hayvansal ürünleri %10 daha fazla ödeyerek satın almak yönündeki görüşleri Tablo 32’de sunuldu.

Tablo 32. Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısına katılımın gelir düzeylerine göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	7	4	12	8	18	12	63	41	50	33	3	2	153	100
₺0-₺1000	1	50	-	-	1	50	-	-	-	-	-	-	2	100
₺1001-₺2000	2	13	2	13	3	20	3	20	5	3	-	-	15	100
₺2001-₺3000	2	4	6	12	6	12	20	41	15	10	2	4	49	100
₺3001-₺4000	1	2	3	6	5	10	25	49	17	11	-	-	51	100
₺4001 ve üstü	1	3	1	3	2	6	14	45	13	9	-	-	31	100
Yanıt yok	-	-	-	-	1	33	1	33	-	-	1	33	3	100

$$\chi^2=27.730 \quad p=0.116>0.05$$

Tablo 32 incelendi inde gelir düzeyleri ile “etiketinde hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.3.14. “Akademik çalı malarda kullanılan laboratuvar hayvanlarının refahının sa landı ını dü ünüyorum”.

Katılımcıların akademik çalı malarda kullanılan laboratuvar hayvanlarının refahının sa landı ı yönündeki görü lerinin meslek gruplarına göre dağılımı Tablo 33’te gösterildi.

Tablo 33. “Akademik çalı malarda kullanılan laboratuar hayvanlarının refahının sa landı mı dü ünüyorum” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
A	3	12	3	12	13	52	5	20	1	4	25	100
H	-	-	2	14	4	29	7	50	1	7	14	100
S	-	-	1	7	8	57	4	29	1	7	14	100
P	-	-	3	23	8	62	1	8	1	8	13	100
Z	1	9	-	-	7	64	1	9	2	18	11	100
V	5	10	9	18	14	28	20	40	2	4	50	100
VÖ	3	12	11	42	5	19	7	27	-	-	26	100
A-H-S-P-Z Toplam	4	3	9	6	40	26	18	11	6	4	77	50
V-VÖ Toplam	8	5	20	13	19	12	27	17	2	1	76	50
Genel Toplam	12	8	29	19	59	39	45	29	8	5	153	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=40.216$ p=0.020 0.05

Tablo 33 incelendi inde meslek grupları ile “akademik çalı malarda kullanılan laboratuar hayvanlarının refahının sa landı mı dü ünüyorum” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulundu. Hâkimlerin %57’si, veteriner hekimlerin %44’ü, savcılarının %36’sı, veteriner fakültesi öğrencilerinin %27’si, zabıtalarnın %27’si, avukatların %24’ü polislerin %16’sı akademik çalı malarda kullanılan hayvanların refah problemleri olmadığını görünü belirtti.

4.3.15. “Üniversitelerde bulunan deney hayvanları etik kurulu çalı malarını hayvan refahının sa lanması açısından yeterli buluyorum”.

Katılımcıların meslek gruplarına göre, üniversitelerde bulunan deney hayvanları etik kurulların hayvan refahını sa lama yönünden yeterliliğine ilişkin görüşleri Tablo 34’te gösterildi.

Tablo 34. “Üniversitelerde bulunan deney hayvanları etik kurulu çalı malarını hayvan refahının sa lanması açısından yeterli buluyorum” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
A	1	4	1	4	19	76	2	8	2	8	-	-	25	100
H	-	-	-	-	13	93	1	7	-	-	-	-	14	100
S	-	-	-	-	10	72	3	21	-	-	1	7	14	100
P	-	-	2	15	9	69	1	8	1	8	-	-	13	100
Z	1	9	-	-	9	82	-	-	-	-	1	9	11	100
V	4	8	7	14	17	34	17	34	5	10	-	-	50	100
VÖ	4	15	10	38	-	-	9	35	-	-	3	12	26	100
A-H-S-P-Z Toplam	2	1	3	2	60	39	7	5	3	2	2	1	77	50
V-VÖ Toplam	8	6	17	11	17	11	26	17	5	3	3	2	76	50
Genel Toplam	10	7	20	13	77	50	33	22	8	5	5	3	153	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=9.999$ $p=0.060>0.05$

Meslek grupları ile “Üniversitelerde bulunan deney hayvanları etik kurulu çalı malarını hayvan refahının sa lanması açısından yeterli buluyorum” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamadı.

4.3.16. “ İlkö retim e itim müfredatına hayvan hakları e itimi dahil edilmelidir”

Katılımcıların meslek gruplarına göre, hayvan hakları e itiminin ilkö retim e itim müfredatına dahil edilmesi yönündeki görüşleri Tablo 35’te sunuldu.

Tablo 35. “ İköretim e itim müfredatına hayvan hakları e itimi dahil edilmelidir” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	1	1	1	1	-	-	30	20	121	79	153	100
A	-	-	-	-	-	-	3	12	22	88	25	100
H	-	-	-	-	-	-	1	7	13	93	14	100
S	-	-	-	-	-	-	1	7	13	93	14	100
P	-	-	1	8	-	-	5	38	7	54	13	100
Z	-	-	-	-	-	-	7	64	4	36	11	100
V	1	2	-	-	-	-	10	20	39	78	50	100
VÖ	-	-	-	-	-	-	3	12	23	88	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=29.690$ $p=0.080>0.05$

Tablo 35 incelendiğinde meslek grupları ile “ İköretim e itim müfredatına hayvan hakları e itimi dahil edilmelidir” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki belirlenemedi.

4.3.17. “Adli veteriner hekimlik kavramı ve/veya adli veteriner hekimin görevi hakkında bilgi sahibiyim”.

Katılımcıların meslek gruplarına göre adli veteriner hekimlik kavramı ve/veya adli veteriner hekimin görevlerine ilişkin bilgi düzeyleri Tablo 36’da sunuldu.

Tablo 36. “Adli veteriner hekimlik kavramı ve/veya adli veteriner hekimin görevi hakkında bilgi sahibiyim” yargısına katılımın mesleklere göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	39	25	33	22	32	21	36	23	6	4	7	5	153	100
A	7	28	6	24	8	32	3	12	1	4	-	-	25	100
H	4	29	6	43	1	7	3	21	-	-	-	-	14	100
S	5	36	3	21	6	43	-	-	-	-	-	-	14	100
P	5	38	4	31	3	23	1	8	-	-	-	-	13	100
Z	8	73	-	-	2	18	-	-	-	-	1	9	11	100
V	7	14	5	10	8	16	20	40	4	8	6	12	50	100
VÖ	3	12	9	35	4	15	9	35	1	4	-	-	26	100

A: Avukat, H: Hâkim, S: Savcı, P: Polis, Z: Zabıta, V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi
 $\chi^2=61.372$ $p=0.000$ 0.05

Meslek grupları ile “adli veteriner hekimlik kavramı ve/veya adli veteriner hekimin görevi hakkında bilgi sahibiyim yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edildi. Konuyla ilgili bilgisi olmayanı belirtenlerin oranı %47, fikrim yok diyenlerin oranı %21 olarak belirlendi.

4.3.18. “Adli veteriner hekimlik dersinin içeriği, veteriner hekimin mezuniyet sonrası kariyeri adli olgularda konuyla ilgili mesleğinin gereksinimlerini karşılayabilecek düzeydedir”.

Katılımcıların meslek gruplarına göre, adli veteriner hekimlik dersinin, veteriner hekimin mezuniyet sonrasında kariyeri adli olgularda, mesleki olarak kendisinden beklenenleri yapabilmesi için yeterliliğine ilişkin görüşleri Tablo 37’de sunuldu.

Tablo 37. “Adli veteriner hekimlik dersinin içeri i, veteriner hekimin mezuniyet sonrası kar ıla tı ı adli olgularda konuyla ilgili mesle inin gereksinimlerini kar ılayabilecek düzeydedir” yargısına katılımın mezuniyet öncesi ve sonrasına göre dağılımı.

	Kesinlikle katılmıyorum		Kısmen katılmıyorum		Fikrim yok		Kısmen katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Yanıt yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	11	14	15	20	11	14	26	35	13	17	-	-	76	100
V	11	22	9	18	9	18	15	30	6	12	-	-	50	100
VÖ	-	-	6	23	2	8	11	42	7	27	-	-	26	100

V: Veteriner hekim, VÖ: Veteriner fakültesi öğrencisi

$\chi^2=13.051$ $p=0.015 < 0.05$

Katılımcıların meslek grupları ile Tablo 37’de belirtilen yargıya katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlendi. Katılımcıların %14’ü konuyla ilgili fikri olmadığını belirtmiştir. Belirtilen yargıya katılım oranı %52, katılmayanların oranı ise %34’tür. Katılmayanların büyük kısmını (%40) veteriner hekimler oluştururken, veteriner fakültesi öğrencilerinin %69’u adli veteriner hekimlik dersi içeriğinin veteriner hekimin mezuniyet sonrası kar ıla tı ı adli olgularda konuyla ilgili mesle inin gereksinimlerini kar ılayabilecek düzeyde olduğunu belirtti.

4.4. Hayvana Kötü Muamelenin Nedenleri ve Önlenmesi

Katılımcılara yöneltilen 16 maddelik tutum ölçeğinden elde edilen puanların değerlendirilmesi hayvana kötü muamelenin nedenleri ve önlenmesine yönelik sorulara göre elde edildi.

4.4.1. Hayvan Hakları Konusunda Bilgi Edinme

Katılımcıların hayvan hakları konusunda bilgi edinmelerini sağlayan kaynaklar ve bunlara ait dağılımlar Tablo 38’de belirtildi.

Tablo 38. Katılımcıların hayvan hakları konusunda bilgi edinilen kaynaklara göre dağılımı

Hayvan Hakları Konusunda Bilgi Edinilen Kaynaklar	N	%
Gazete, broür	1	1
Gönüllü hayvan dernekleri web siteleri	12	8
İnternet	50	33
Kitap, film, video	17	11
Radyo, televizyon	73	47
Toplam	153	100

Katılımcıların hayvan hakları konusunda bilgi edinmelerini sağlayan kaynaklar sırasıyla %47 oranında radyo - televizyon, % 33 oranında internet, %11 oranında kitap, film, video, %8 oranında gönüllü hayvan dernekleri web siteleri ve %1 oranında gazete - broür olarak belirlendi.

4.4.2. Hayvan Hakları Konusunda Bilgi Edinilen Kaynakların Yaşaya Göre Dağılımı

Hayvan hakları konusunda yapılacak bilinçlendirme çabaları kapsamında hangi yaş grubunun ne tür kaynakları yoğun olarak kullandığını tespit etmek üzere yapılan dağılım Tablo 39’da değerlendirildi.

Tablo 39. Hayvan hakları konusunda bilgi edinilen kaynakların yaş gruplarına göre dağılımı

	Gazete-Broşür		Gönüllü hayvan dernekleri web siteleri		İnternet		Kitap/film/video		Radyo, televizyon		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplam	1	1	12	8	50	33	17	11	73	47	153	100
18-29	-	-	8	16	17	35	9	18	15	31	49	100
30-39	1	2	1	2	17	35	4	8	25	52	48	100
40-55	-	-	3	6	16	33	4	8	26	53	49	100
55 ve üzeri	-	-	-	-	-	-	-	-	7	100	7	100

$$\chi^2=29.893$$

$$p=0.072>0.05$$

Tablo 39 incelendiğinde yaş grupları ile hayvan hakları konusunda bilgi edinilen kaynaklar arasında anlamlı bir ilişki bulunamadı.

4.4.3. Hayvan Haklarının Korunmasına İlişkin Karşılaşılan Problem

Katılımcıların hayvan haklarının korunmasındaki en büyük probleme ilişkin görüşleri Tablo 40'da belirtildi.

Tablo 40. Katılımcıların hayvan haklarının korunmasına ilişkin karılaılan problem hakkında görüşlerine göre dağılımı.

Hayvan Haklarının Korunmasına İlişkin Karılaılan Problem	N	%
Hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli işbirliği sağlanamaması	36	24
Hayvan sahiplerinin bilgisizliği	8	5
Kamuoyunun ilgisizliği	38	25
Kanunların yetersizliği	61	40
Veteriner hekimlerin ilgisizliği	6	4
Diğer*	4	2
Toplam	153	100

Diğer*: Vicdan, insanlık, iman, eğitim yetersizliği

Katılımcılar, hayvan haklarının korunmasında karılaılan problemleri %40 gibi büyük bir çoğunluğu kanunların yetersizliği olarak değerlendirirken, %2’lik kısım ise problemin, eğitim yetersizliği ile kişilerin vicdan ve inanç eksikliğinden kaynaklandığını belirtti.

4.4.4. Hayvan Haklarını Koruma Sorumluluğu

Katılımcıların hayvan haklarını koruma sorumluluğunun kimde olduğu yönündeki soruya verdikleri yanıtlar Tablo 41’de belirtildi.

Tablo 41. Katılımcıların hayvan haklarını koruma sorumluluğu hakkında görüşlerine yönelik dağılımı.

Hayvan Haklarını Koruma Sorumluluğu	N	%
Devlet politikaları	110	71
Veteriner hekimler	11	7
Yerel yönetimler	26	18
Diğer*	6	4
Toplam	153	100

Diğer*: Medya, tüm insanlık, bütün halk.

Katılımcılar hayvan haklarının korunmasında asıl sorumluluğun %71 oranında devlet politikalarında olduğunu belirtti. Diğer cevabını veren %4'lük kısım ise hayvan haklarının korunmasında tüm insanlığın ve medyanın sorumlu olduğunu cevabını verdi.

4.4.5. Hayvana Kötü Muamelenin Nedeni

Hayvana kötü muamelenin temel nedenine ilişkin görüşler Tablo 42'de görülmektedir.

Tablo 42. Katılımcıların hayvana kötü muamelenin nedenlerine ilişkin görüşlerine yönelik dağılımı.

Hayvana Kötü Muamelenin Nedeni	N	%
Hayvan sahiplerinin bilgisizliği	7	5
İnsanın düünebilme gücünden gelen üstünlük anlayışı	17	11
Kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlığı	38	25
Kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması	69	45
Yerel yönetimlerin ilgisizliği	17	11
Diğer*	5	3
Toplam	153	100

Diğer*: Eğitim yetersizliği.

Katılımcıların %45'i hayvana kötü muamelenin nedeninin kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması şeklinde görüş bildirdi. Diğer cevabını veren %3'lük kesim ise hayvana kötü muamelenin nedeninin eğitim yetersizliği olduğunu ifade etti.

4.4.6. 5199 Sayılı Kanunun Bilinirliği

Katılımcılar arasında 5199 sayılı kanunun bilinirliği sorgulandı. Sonuçlar Tablo 43'te gösterildi.

Tablo 43. Katılımcıların 5199 sayılı kanunun kapsamına ilişkin görüşlerine göre dağılımı.

5199 Sayılı Kanunun Bilinirliği	N	%
Hayvanları Koruma Kanunu	123	80
Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu	13	8
Vet.Hiz.Bitki Sağ., Gıda ve Yem Kanunu	10	7
Çevre Kanunu	4	3
Yanıt yok	3	2
Toplam	153	100

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu bilen katılımcıların oranı %80 olarak belirlendi. Katılımcıların %20'sinin kanunla ilgili bilgisi olmadığı tespit edildi.

4.4.7. İddete Maruz Kalmı Sahipsiz Bir Hayvana Müdahalede Başvuru Mercii

Katılımcılara iddete maruz kalmı bir hayvana yardım etmek istediklerinde başvuracakları yetkili merci soruldu. Sonuçlar Tablo 44'te gösterildi.

Tablo 44. Katılımcıların iddete maruz kalmı sahipsiz hayvana müdahalede başvuru mercii de ikenine göre dağılımı.

iddete Maruz Kalmı Sahipsiz Hayvana Müdahalede Başvuru Mercii	N	%
Belediyeler	97	63
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	9	6
Gönüllü hayvan dernekleri	6	4
Veteriner fakülteleri	34	23
Diğer*	4	2
Yanıt yok	3	2
Toplam	153	100

Diğer*: Tamıdk veteriner, serbest veteriner hekim.

iddete maruz kalmı sahipsiz bir hayvana yardım etmek istediğimizde başvuracağımız yetkili mercii belediyeler olarak belirlenmiştir. Katılımcılardan iddete maruz kalmı bir hayvana yardım etmek istediklerinde başvurdukları mercinin

belediyeler oldu unu diyenlerin oranı %63 olarak belirlendi. Katılımcıların %2'si ise tanıdık veteriner kliniklerini ve serbest veteriner hekimleri tercih ettiklerini belirtti.

4.4.8. Hayvana İddet Uygulama

Katılımcıların hayvana iddet (fiziksel, cinsel, vb.) uygulama oranları Tablo 45'de belirtildi.

Tablo 45. Katılımcıların hayvana iddet uygulama de i kenine göre dağılımı

Hayvana İddet Uygulama	N	%
Evet	12	8
Hayır	127	82
Emin de ilim	11	7
Yanıt yok	3	3
Toplam	153	100

Katılımcıların %82'si hayvana iddet (fiziksel, cinsel, vb.) uygulamadığını belirtirken. % 8'i evet, %7'si emin de ilim yanıtını verdi.

4.4.9. Hayvana Eziyet Edilen Bir Durumla Kar ıla ma

Toplumun duyarlı oldu u bir takım olgulara ili kin sorularla kar ıla an ki iler sosyal olarak be enilen veya tercih edilen, onaylanan cevaplar verebilmektedirler. Hayvana eziyet etmenin toplumsal olarak büyük çapta kabul görmeyece i göz önünde bulundurularak ki ilere, hayvana eziyet edilen durumla kar ıla tınız mı sorusu yöneltildi. Bu sayede sosyal kaygılardan dolayı yanıt vermeyecek olan katılımcıların ankete katılımlarının sa lanması amaçlandı.

Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla ma oranları Tablo 46'da belirtildi.

Tablo 46. Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaşma durumu ve ikenine göre dağılımı.

Hayvana Eziyet Edilen Bir Durumla Karşılaşma	N	%
Evet	79	51
Hayır	71	46
Yanıt yok	3	3
Toplam	153	100

Katılımcıların daha önce hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaşmış mı sorusuna %51'i evet cevabını verirken, %46'lık bölümü hayır cevabını vermiştir.

4.4.10. Hayvana Eziyet Edilen Durumla Karşılaşıldığında Gösterilen Tutum

Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaşmalarında gösterdikleri tutumlar ve dağılımları Tablo 47'de belirtildi.

Tablo 47. Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaşıldığında gösterilen tutum ve ikenine göre dağılımı.

Hayvana Eziyet Edilen Durumla Karşılaşıldığında Gösterilen Tutum	N	%
Gönüllü hayvan koruma derneklerinden yardım istedim	5	6
Hiçbir şey yapmadan oradan uzaklaştım	11	14
Kendi imkanlarım dahilinde tedavisini üstlendim	38	48
Yeterli maddi güce sahip olmadığım için yardım edemedim	3	4
Yetkili idari birime haber verdim	21	27
Yanıt yok	1	1
Toplam	79	100

Hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaşan katılımcıların (N=79) %48'i hayvanın tedavisini kendi imkanları dahilinde üstlendiğini, %27'si yetkili idari birime haber verdiğini belirtti. Eziyet gören hayvana müdahale etmeyen katılımcıların oranı %4 olarak belirlendi.

4.4.11. Helâl Sertifikalı Ürün Tercih

Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercihine yönelik görüşleri Tablo 48'de belirtildi.

Tablo 48. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercihine yönelik görüşlerine göre dağılımı.

Helâl Sertifikalı Ürün Tercih	N	%
Evet	76	50
Hayır	73	47
Yanıt yok	4	3
Toplam	153	100

Helâl sertifikalı ürünleri tercih eden katılımcıların oranı %50, tercih etmeyenlerin oranı %47 olarak bulundu.

4.4.12. Helâl Sertifikalı Ürün Tercih Etme Nedeni

Helâl sertifikalı ürün tercih eden bireylere tercih nedenleri sorularak Tablo 49'da gösterilen dağılımlar elde edildi.

Tablo 49. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercih etme nedenlerine göre dağılımı

Helâl Sertifikalı Ürün Tercih Etme Nedeni	N	%
İslami usullere uygun olarak hazırlanmış olması	55	72
Kesim esnasında hayvanların en az eziyete maruz kalması	11	14
Gıda güvenliğini açısından uygun yerlerde üretilip hazırlanması	6	8
Çerisinde GDO vb. sağlığa zararlı katkı maddelerinin bulunmaması	2	3
Yanıt yok	2	3
Toplam	76	100

Helâl sertifikalı ürünleri tercih eden katılımcılar (N=76) bu ürünleri tercih etme nedeni olarak %72 oranında İslami usullere uygun olarak hazırlanmış oldukları görüşünü belirtti. Kesim esnasında hayvanın en az eziyeti çekmesi nedeniyle tercih edenlerin oranı %14 olarak belirlendi.

4.5. Hayvana Kötü Muamelenin Nedenleri ve Önlenmesi Bölümüne Ait Tutum De erlendirmesi

Bu bölüm anketin ikinci bölümünde yöneltlen 16 sorudan olu an tutum ölçe inden elde edilen verilerin hayvana kötü muamelenin nedenleri ve önlenmesi bölümünde (3.Bölüm) elde edilen veriler ile kar ıla tırılması sonucunda yapılan de erlendirmeleri içermektedir.

4.5.1. Hayvan Hakları Konusunda Bilgi Edinilen Kayna a Göre

Tutum ölçe inden elde edilen verilerin, hayvan hakları konusunda bilgi edindikleri kayna a göre de erlendirilmesi Kruskal Wallis testi ile yapıldı. Elde edilen sonuçlar Tablo 50’de sunuldu.

Tablo 50. Katılımcıların hayvan hakları konusunda bilgi edindikleri kayna a göre tutum de erlendirmesi.

Hayvan Hakları Konusunda Bilgi Edinilen Kaynak	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Gönüllü hayvan dernekleri web siteleri	12	8	3.67	3.00	4.11	0.29
nternet	50	33	3.79	3.00	4.53	0.25
Kitap, film, video	17	11	3.68	3.00	4.00	0.29
Radyo, televizyon	73	47	3.71	3.05	4.45	0.29

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.:Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.333>0.05

Ara tırmaya katılanların hayvan hakları konusunda bilgi edindikleri kayna a göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.5.2. Hayvan Haklarının Korunmasına İlişkin Karşılaşılan Probleme Göre

Katılımcılar hayvan haklarının korunmasında karşılaşılan probleme göre hayvan haklarına yönelik duygu, düşünce ve davranışlarına ilişkin Kruskal Wallis testi ile değerlendirildi ve sonuçlar Tablo 51’de sunuldu.

Tablo 51. Katılımcıların hayvan haklarının korunmasında karşılaşılan probleme göre tutum değerlendirilmesi

Hayvan Haklarının Korunmasına İlişkin Karşılaşılan Problem	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli işbirliğinin sağlanamaması	36	24	3.79	3.25	4.45	0.29
Hayvan sahiplerinin bilgisizliği	8	5	3.73	3.30	3.95	0.23
Kamuoyunun ilgisizliği	38	25	3.68	3.00	4.11	0.22
Kanunların yetersizliği	61	40	3.78	3.00	4.53	0.27
Veteriner hekimlerin ilgisizliği	6	4	3.23	3.00	3.65	0.23
Diğer*	4	2	3.95	3.95	3.95	-

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum değer, Max.: Maksimum değer, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

Diğer*: Vicdan, insanlık, iman, eğitim yetersizliği

P=0.003 0.05

Araştırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanlarının hayvan haklarının korunmasına ilişkin karşılaşılan problem değeri açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; grup sıra ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulundu. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi uygulandı. Değerlendirmeler Tablo 52’de gösterildi.

Tablo 52. Katılımcıların tutum ortalamalarının hayvan haklarının korunmasına ilişkin kararlaştırılan problemler arasındaki farklılığı gösteren Mann-Whitney U testi sonuçları.

Hayvan Haklarının Korunmasına İlişkin Kararlaştırılan Problem	Veteriner hekimlerin ilgisizliği
Hayvan sahiplerinin bilgisizliği	p=0.005
Kanunların yetersizliği	p=0.000

P < 0.05 ise anlamlı

Hayvan sahiplerinin bilgisizliği ve veteriner hekimlerin ilgisizliği görüşünü bildirenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Veteriner hekimlerin ilgisizliğinde görüş bildiren katılımcıların, hayvan sahiplerinin bilgisizliği yanıtı verenlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergilediği belirlendi.

Kanunların yetersizliği ve veteriner hekimlerin ilgisizliği görüşünü bildirenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Veteriner hekimlerin ilgisizliğinde görüş bildiren katılımcıların, kanunların yetersizliği yanıtı verenlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergilediği tespit edildi.

Buna göre kanunların yetersizliği yanıtı verenlerin hayvan haklarına yönelik tutum ortalamaları anlamlı olarak yüksektir.

Ara tırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanları ortalamalarının hayvan haklarının korunmasında kararlaştırılan probleme göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda aralarında anlamlı bir fark bulunamayan gruplar arasında belirtilmiştir.

- Hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli işbirliği sağlanamaması ve hayvan sahiplerinin bilgisizliği (p=0.463>0.05).
- Yerel yönetimler arasında yeterli işbirliği sağlanamaması ve kanunların yetersizliği (p=0.535>0.05).

- E itim yetersizli i ve hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli i birli i sa lanamaması ($p=0.667>0.05$).
- Hayvan sahiplerinin bilgisizli i ve e itim yetersizli i ($p=0.667>0.05$).
- Kamuoyunun ilgisizli i ve e itim yetersizli i ($p=0.256>0.05$).
- Kanunların yetersizli i ve e itim yetersizli i ($p=0.645>0.05$).
- Veteriner hekimlerin ilgisizli i ve e itim yetersizli i ($p=0.286>0.05$).
- Hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli i birli i sa lanamaması ve hayvan sahiplerinin bilgisizli i ($p=0.267>0.05$).
- Yerel yönetimler arasında yeterli i birli i sa lanamaması ve kamuoyunun ilgisizli i ($p=0.185>0.05$).
- Hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli i birli i sa lanamaması ve kanunların yetersizli i ($p=0.092>0.05$).
- Veteriner hekimlerin ilgisizli i ve hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli i birli i sa lanamaması ($p=0.286>0.05$).
- Hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli i birli i sa lanamaması ve veteriner hekimlerin ilgisizli i ($p=0.649>0.05$).
- Kamuoyunun ilgisizli i ve kanunların yetersizli i ($p=0.063>0.05$).

4.5.3.Hayvan Haklarını Koruma Sorumlulu una Göre

Katılımcılar hayvan haklarını koruma sorumlulu una göre hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Kruskal Wallis Testi ile de erlendirildi. De erlendirmeye ait sonuçlar Tablo 53’de sunuldu.

Tablo 53. Katılımcıların hayvan haklarını koruma sorumluluğuna göre tutum değerlendirilmesi

Hayvan Haklarını Koruma Sorumluluğu	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Devlet politikaları	110	71	3.74	3.00	4.46	0.23
Veteriner hekimler	11	7	3.50	3.00	4.35	0.41
Yerel yönetimler	26	18	3.77	3.32	4.53	0.29
Diğer*	6	4	3.12	3.00	3.18	0.23

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum değer, Max.: Maksimum değer, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

$P=0.374 > 0.05$

Diğer*: Medya, tüm insanlık, bütün halk.

Ara tırmaya katılanların hayvan haklarını koruma sorumluluğuna göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamadı.

4.5.4. Hayvana Kötü Muamelenin Nedenine Göre

Katılımcılar hayvana kötü muamelenin nedenine ilişkin verdikleri cevaplara göre hayvan haklarına yönelik duygu, düşünce ve davranışlarına ilişkin Kruskal Wallis testi ile değerlendirildi. Değerlendirmeye ait sonuçlar Tablo 54’de sunuldu.

Tablo 54. Katılımcıların hayvana kötü muamelenin nedenine göre tutum değerlendirilmesi

Hayvana Kötü Muamelenin Nedeni	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Hayvan sahiplerinin bilgisizliği	7	5	3.49	3.25	3.95	0.28
İnsanın düünebilme gücünden gelen üstünlük anlayışı	17	11	3.61	3.00	3.95	0.31
Kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlığı	38	25	3.71	3.25	4.11	0.21
Kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması	69	45	3.80	3.00	4.53	0.29
Yerel yönetimlerin ilgisizliği	17	11	3.75	3.25	4.15	0.28
Diğer*	5	3	3.71	3.40	4.00	-

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum değer, Max.: Maksimum değer, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.037 0.05

Diğer*: Eğitim yetersizliği

Araştırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanlarının hayvana kötü muamelenin nedenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; grup sıra ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulundu. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi uygulandı. Değerlendirmeler Tablo 55'te gösterildi.

Tablo 55. Katılımcıların tutum ortalamalarının hayvana kötü muamelenin nedenleri arasındaki farklılığı gösteren Mann Whitney U testi sonuçları.

Hayvana Kötü Muamelenin Nedeni	Hayvan sahiplerinin bilgisizliği	Yerel yönetimlerin ilgisizliği
Kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması	p=0.021	-
Kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlığı	-	p=0.024

P 0.05 ise anlamlı

Hayvan sahiplerinin bilgisizli i ve kanunların yeterli yaptırım gücü olmaması görü ünü bildirenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması yönünde görü bildiren katılımcıların, hayvan sahiplerinin bilgisizli i yanıtı verenlere göre hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergiledi i belirlendi.

Yerel yönetimlerin ilgisizli i ve kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlı ı görü ünü bildirenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu. Yerel yönetimlerin ilgisizli i yönünde görü bildiren katılımcıların, kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlı ı yanıtı verenlere göre hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledi i belirlendi.

Ara tırmaya katılanların hayvan haklarına yönelik tutum puanları ortalamalarının hayvan haklarının korunmasında kar ıla ılan probleme göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermedi ini belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda a a ıdaki gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamadı.

- Hayvan sahiplerinin bilgisizli i ve insanın dü ünebilme gücünden gelen üstünlük anlayı ı ($p=0.392>0.05$).
- Hayvan sahiplerinin bilgisizli i ve kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlı ı ($p=0.052>0.05$).
- Hayvan sahiplerinin bilgisizli i ve yerel yönetimlerin ilgisizli i ($p=0.087>0.05$).
- nsanın dü ünebilme gücünden gelen üstünlük anlayı ı ve kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlı ı ($p=0.302>0.05$).
- Kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlı ı ve kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması ($p=0.104>0.05$).
- Kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması ve yerel yönetimlerin ilgisizli i ($p=0.272>0.05$)

4.5.5. İgili 5199 Sayılı Kanunun Bilinirli ine Göre

Katılımcılar 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu Bilinirli ine göre hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi. Sonuçlar Tablo 56'da verildi.

Tablo 56. Katılımcıların 5199 sayılı kanun bilinirli ine göre tutum de erlendirmesi

5199 Sayılı Kanunun Bilinirli i	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Hayvanları Koruma Kanunu	123	80	3.76	3.00	4.53	0.26
Hayvan Sa lı ı ve Zabıtası Kanunu	13	8	3.67	3.00	4.35	0.39
Veteriner Hiz. Bitki Sa lı ı, Gıda ve Yem Kanunu	10	7	3.63	3.00	3.95	0.31
Çevre Kanunu	4	3	3.42	3.25	3.60	0.17

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.66>0.05

Ara tırmaya katılanların 5199 sayılı kanun bilinirli ine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.5.6. iddete Maruz Kalmı Sahipsiz Bir Hayvana Müdahalede Ba vuru Merciiine Göre

Katılımcıların iddete maruz kalmı sahipsiz bir hayvana müdahale etmek istediklerinde ba vurdukları yetkili merciiilere göre hayvan haklarına yönelik tutum de erlendirmesi yapıldı. De erlendirme Kruskal Wallis testi ile yapıldı. Sonuçlar Tablo 57'de belirtildi.

Tablo 57. Katılımcıların iddete maruz kalmı sahipsiz bir hayvana müdahalede ba vuraca ı merciiye göre tutum de erlendirmesi.

iddete Maruz Kalmı Sahipsiz Bir Hayvana Müdahalede Ba vurucu Mercii	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Belediyeler	97	63	3.73	3.00	4.45	0.28
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlü ü	9	6	3.72	3.55	3.95	0.17
Gönüllü hayvan dernekleri	6	4	3.79	3.50	4.10	0.20
Veteriner fakülteleri	34	23	3.71	3.00	4.53	0.33
Di er*	4	2	3.91	3.90	4.05	-

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

Di er*: Tanıdık veteriner, serbest veteriner hekim.

$P=0.665 > 0.05$

Ara tırmaya katılanların iddete maruz kalmı sahipsiz bir hayvana müdahalede ba vuraca ı merciiye göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.5.7. Hayvana iddet Uygulama Durumuna Göre

Katılımcıların hayvana iddet uygulama durumlarına göre hayvan haklarına yönelik tutumları Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi. Elde edilen sonuçlar Tablo 58'de belirtildi.

Tablo 58. Katılımcıların hayvana iddet uygulama de i kenine göre tutum de erlendirmesi

Hayvana iddet Uygulama	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Evet	12	8	3.50	3.00	4.35	0.41
Hayır	127	82	3.75	3.00	4.53	0.26
Emin de ilim	11	7	3.76	3.40	4.00	0.20

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.077>0.05

Ara tırmaya katılanların hayvana iddet uygulama de i kenine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.5.8. Hayvana Eziyet Edilen Bir Durumla Kar ıla ma Durumuna Göre

Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla ma durumuna ba lı olarak hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi. Sonuçlar Tablo 59'da verildi.

Tablo 59. Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla ma durumuna göre tutum de erlendirmesi

Hayvana Eziyet Edilen Bir Durumla Kar ıla ma	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Evet	79	51	3.71	3.00	4.53	0.31
Hayır	71	46	3.76	3.00	4.25	0.25

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.252>0.05

Ara tırmaya katılanların hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla ma durumuna göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.5.9. Hayvana Eziyet Edilen Durumla Kar ıla ıldı ında Gösterilen Tutuma Göre

Katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla tı ında gösterdi i tutuma göre hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi. Sonuçlar Tablo 60'da verildi.

Tablo 60. Katılımcıların hayvana eziyet edilen durumla kar ıla tı ında gösterdi i tutuma göre tutum de erlendirmesi

Hayvana Eziyet Edilen Durumla Kar ıla ıldı ında Gösterilen Tutum	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Gönüllü hayvan koruma derneklerinden yardım istedim	5	6	3.63	3.35	4.10	0.28
Hiçbir ey yapmadan oradan uzakla tım	11	14	3.49	3.00	4.00	0.34
Kendi imkanlarım dahilinde tedavisini üstlendim	38	48	3.76	3.00	4.53	0.24
Yeterli maddi güce sahip olmadı ımdan yardım edemedim	3	4	3.66	3.32	3.90	0.30
Yetkili idari birime haber verdim	21	27	3.69	3.25	4.25	0.28

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.066>0.05

Ara tırmaya katılanların hayvana eziyet edilen durumla kar ıla tı ında gösterdi i duruma göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.5.10. Helâl Sertifikalı Ürün Tercihine Göre

Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercihine göre hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi. Sonuçlar Tablo 61'de verildi.

Tablo 61. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercihine göre tutum de erlendirmesi

Helâl Sertifikalı Ürün Tercihi	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
Evet	76	50	3.75	3.00	4.53	0.32
Hayır	73	47	3.73	3.00	4.15	0.22

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er,S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.064>0.05

Ara tırmaya katılanların helâl sertifikalı ürün tercihine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.5.11. Helâl Sertifikalı Ürün Tercih Etme Nedenine Göre

Katılımcılar helâl sertifikalı ürün tercih etme nedenine göre hayvan haklarına yönelik duygu, dü ünçe ve davranı larına ili kin Kruskal Wallis testi ile de erlendirildi. Sonuçlar Tablo 62’de verildi.

Tablo 62. Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercih etme nedenine göre tutum de erlendirmesi

Helâl Sertifikalı Ürün Tercih Etme Nedeni	N	%	Ort.	Min.	Max.	S.s.
slami artlara uygun olarak hazırlanmı olması	55	72	3.68	3.00	4.25	0.30
Kesim esnasında hayvanların en az eziyete maruz kalması	11	14	3.88	3.35	4.45	0.30
Gıda güvenli i açısından uygun yerlerde üretilip hazırlanması	6	8	3.82	3.30	4.15	0.34
çerisinde GDO vb. sa lı a zararlı katkı maddelerinin bulunmaması	2	3	4.24	3.95	4.53	0.41

N: Sayı, %: Yüzde, Ort.: Sıra ortalaması, Min.: Minimum de er, Max.: Maksimum de er, S.s.: Standart sapma, p: Anlamlılık.

P=0.078>0.05

Ara tırmaya katılanların helâl sertifikalı ürün tercih etme nedenine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ili ki bulunamadı.

4.6. Veteriner Hekim ve Veteriner Fakültesi Ö rencilerinin Adli Veteriner Hekimlik Dersi içeriğine Yönelik Görüşlerine Göre Dağılımı

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin sorulara verdikleri cevaplar frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin, adli veteriner hekimlik dersinden teorik olarak kazanımları ve dersin uygulamaya amaçındaki seviyeli sorgulanmıştır.

4.6.1. “Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle bilirkişi veteriner hekimin görev ve sorumlulukları konusunda bilgilendiğimi düşünüyorum”.

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin, adli veteriner hekimlik dersi içeriğinin bilirkişi veteriner hekimin görev ve sorumlulukları hakkında bilgilenecek için yeterliliğine ilişkin görüşleri Tablo 63’de sunuldu.

Tablo 63. “Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle bilirkişi veteriner hekimin görev ve sorumlulukları konusunda bilgilendiğimi düşünüyorum” yargısına katılım düzeyi.

	Veteriner hekim		Veteriner fakültesi öğrencisi		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Toplam	50	100	26	100	76	100
Kesinlikle katılmıyorum	5	10	1	4	6	8
Kısmen katılmıyorum	7	14	3	11	10	13
Fikrim yok	10	20	1	4	11	14
Kısmen katılıyorum	16	32	12	46	28	37
Kesinlikle katılıyorum	8	16	7	27	15	20
Yanıt yok	4	8	2	8	6	8

$$\chi^2=2.608$$

$$p=0.000 < 0.05$$

Veteriner hekimlerin ve veteriner fakültesi öğrencilerinin Tablo 62’de belirtilen yargıya katılım düzeyleri bakımından aralarında anlamlı bir fark olduğu belirlendi.

Belirtilen yargıya katılım düzeyleri veteriner hekimlerde %48, veteriner fakültesi öğrencilerinde %73 olarak belirlendi. Veteriner hekimlerin ve veteriner fakültesi öğrencilerinin %8'i herhangi bir görüş bildirmemiştir.

4.6.2. “Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle adli rapor yazımı konusunda bilgilendi mi diyorsunuz?”.

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin, adli veteriner hekimlik dersinin, adli rapor yazımı hakkında bilgilendirilme için yeterliliğine ilişkin görüşleri Tablo 64’de belirtildi.

Tablo 64. “Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle adli rapor yazımı konusunda bilgilendi mi diyorsunuz” yargısına katılım düzeyi.

	Veteriner hekim		Veteriner fakültesi öğrencisi		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Toplam	50	100	26	100	76	100
Kesinlikle katılmıyorum	6	12	3	11	9	12
Kısmen katılmıyorum	11	22	7	27	18	24
Fikrim yok	8	16	2	8	10	13
Kısmen katılıyorum	15	30	10	38	25	33
Kesinlikle katılıyorum	6	12	2	8	8	10
Yanıt yok	4	8	2	8	6	8

$$\chi^2=4.698$$

$$p=0.092>0.05$$

Tablo 64 incelendiğinde her iki gruptaki bireylerin belirtilen yargıya katılım düzeyleri arasındaki farkın anlamsız olduğu tespit edildi.

4.6.3. “Adli veteriner hekimlik dersinin hayvanların ölüm nedenlerinin ortaya konulması konusunda bilgimi arttırdı mı düşünüyorum”.

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin, hayvanların ölüm nedeninin ortaya konulması amacıyla adli veteriner hekimlik dersinde verilen eğitimin yeterliliğine ilişkin görüşleri Tablo 65’de sunuldu.

Tablo 65. “Adli veteriner hekimlik dersinin hayvanların ölüm nedenlerinin ortaya konulması konusunda bilgimi arttırdı mı düşünüyorum” yargısına katılım düzeyi

	Veteriner hekim		Veteriner fakültesi öğrencisi		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Toplam	50	100	26	100	76	100
Kesinlikle katılmıyorum	5	10	1	4	6	8
Kısmen katılmıyorum	14	28	6	23	20	26
Fikrim yok	6	12	3	11	9	12
Kısmen katılıyorum	14	28	12	46	26	34
Kesinlikle katılıyorum	7	14	2	8	9	12
Yanıt yok	4	8	2	8	6	8

$$\chi^2=7.843 \quad p=0.000 < 0.05$$

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin Tablo 64’de belirtilen yargıya katılım düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlendi. Veteriner hekimlerin %42’si hayvanların ölüm nedeninin ortaya konmasında adli tıp dersinin bilgilerini arttırdı mı belirtirken, veteriner fakültesi öğrencilerinde bu oranın %54 olduğu belirtti.

4.6.4. “Doğal hayatın korunmasına yönelik düzenlenmiş olan uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözleşmeler hakkında bilgi sahibiyim”.

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin, doğal hayatın korunmasına yönelik uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözleşmeleri hakkında bilgi düzeylerine ilişkin görüşleri Tablo 66’da sunuldu.

Tablo 66. “Do al hayatın korunmasına yönelik düzenlenmi olan uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözleşmeler hakkında bilgi sahibiyim” yargısına katılım düzeyi.

	Veteriner hekim		Veteriner fakültesi öğrencisi		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Toplam	50	100	26	100	76	100
Kesinlikle katılmıyorum	10	20	1	4	11	14
Kısmen katılmıyorum	8	16	5	19	13	17
Fikrim yok	9	18	4	15	13	17
Kısmen katılıyorum	12	24	12	46	24	32
Kesinlikle katılıyorum	7	14	2	8	9	12
Yanıt yok	4	8	2	8	6	8

$$\chi^2=59.443 \quad p=0.012 < 0.05$$

Belirtilen yargıya katılım düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edildi. Katılımcıların %31’i do al hayatın korunmasına yönelik düzenlenmi olan uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözleşmeler hakkında bilgi sahibiyim yargısına katılmazken, bu yargıya katılanların oranı %44 olarak belirlendi. Söz konusu yargıya katılan veteriner hekimlerin oranı %38 iken veteriner fakültesi öğrencilerinin oranı %54 olarak belirlendi.

4.6.5. “Ormancılık meslek yüksekokulunda verilmekte olan avcılık ve yaban hayatı programının veteriner fakültelerinde de verilmesi gerektiğini düşünüyorum”.

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin, veteriner fakültelerinde avcılık ve yaban hayatı programının verilmesinin gerekliliğine ilişkin görüşleri Tablo 67’de sunuldu.

Tablo 67. “Ormancılık meslek yüksekokulunda verilmekte olan avcılık ve yaban hayatı programının veteriner fakültelerinde de verilmesi gerektiğini düşünüyorum” yargısına katılım düzeyi.

	Veteriner hekim		Veteriner fakültesi öğrencisi		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Toplam	50	100	26	100	76	100
Kesinlikle katılmıyorum	1	2	-	-	1	1
Kısmen katılmıyorum	2	4	-	-	2	3
Fikrim yok	7	14	1	4	8	11
Kısmen katılıyorum	14	28	12	46	26	34
Kesinlikle katılıyorum	22	44	11	42	33	43
Yanıt yok	4	8	2	8	6	8

$$\chi^2=2.421$$

$$p=0.103>0.05$$

Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin Tablo 67’de belirtilen yargıya katılım düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olmadığı tespit edildi.

5. TARTI MA VE SONUÇ

Bilimsel çalı malar göstermektedir ki, kendine ait bir ya amı, bilinci ve farkındalı ı olan hatta ya adıklarından haz duyan tek varlık insan de ildir. nsanlar gibi konu amasalar da hayvanlarda bilinç ve farkındalı ın varlı ı üzerine çok sayıda bilimsel çalı ma mevcuttur. Farelerin empati kurabilmesi (Langford D. J. et al. 2006), maymunların adalet duygusuna sahip olması (Brosnan S. F., De Wall F. B. M. 2003), sı ırcık ku larının iyimser yada kötümser olabilmesi (Bateson M., Matheson S. M. 2007) ve sıçanların gıdıklanmaktan zevk almaları (Burgdorf J., Panksepp J. 2001) hayvanlarında ya anmaya de er hayatları oldu unun birer göstergesidir.

Konuyla ilgili artan bilimsel çalı malar ve son yıllarda hayvanların hayatımızda daha fazla yer almaya ba laması ile hayvan hakları kavramı ve hayvanların dahil oldu u adli olaylar ülkemizde de sıklıkla gündeme gelmeye ba lamı tır. Bu ba lamda, hayvan haklarına ili kin bir takım yasal düzenlemeler yapılmı ve somut önlemler alınmaya ba lanmı tır.

Abanoz tarafından (Abanoz N. 2008) 2008 yılında yapılan ara tırmada Türkiye’de hayvan haklarına ili kin yapılan çalı malarda yasal mevzuat ba lamında düzenlemelerin geli mi ülkelerin gerisinde olmadı ı ancak ekonomik ve kültürel bir takım eksikliklerin mevcut oldu una i aret edilmi tir. Bu ara tırmada da bu durum sorgulanmı tır.

Di er yandan dünyada ve ülkemizde yeni bir kavram olan adli veteriner hekimli in bilinirli ini sorgulamaya yönelik Türkiye’de yapılan bu çalı ma ile adalet ve güvenli i sa layan birimler ile veteriner hekimlerin ve veteriner fakültesi ö rencilerinin görüşlerine ba vuruldu. Elde edilen sonuçlar de erlendirilerek meslek gruplarının konuyla ilgili bilgi düzeyleri tespit edildi.

Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeklere ait önermelerin oldukça güvenilir oldukları belirlendi. Ara tırma verileri öncelikle demografik karakterler bakımından incelendi.

Örnekleme grubunu oluşturan bireylerin Tablo 1’de belirtilen yaş gruplarına göre dağılımlarında 55 yaş ve üzerindeki bireylerin oranı %5, 40-55 ve 18-29 yaş aralığındaki bireylerin oranı %32, 30-39 yaş aralığındaki bireylerin oranı %31 olarak belirlendi. En düşük katılımcı oranı 55 yaş ve üzerindeki grupta olmuştur. Bunun nedeni bu yaş grubunun aktif çalışma hayatında olmaması nedeniyle katılımcılara anketin ulaşmasında sorunlar yaşanmasıdır.

Tablo 2’de belirtilen, katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımında erkeklerin oranı %67, kadınların oranı %32 olarak tespit edildi. Cinsiyetlerin meslek gruplarına göre dağılımı incelendiğinde kadınların çoğunluğunun veteriner fakültesi öğrencisi (%62) ve hâkim (%57) olduğu belirlendi. Diğer yandan, polis ve zabıta grubunda bayan katılımcıya rastlanmadı. Ankete katılan erkek bireylerin çoğunluğunun (%79) savcı ve veteriner hekim (%76) olduğu tespit edildi.

Tablo 3’te gösterilen katılımcıların eğitim düzeyleri sırasıyla üniversite (%69), lisansüstü (%24) ve lise (%7) olarak belirlendi.

Tez çalışması kapsamına alınan ehiller özellikle veteriner fakültesi bulundurması göz önüne alınarak tercih edildi. Bunun sebebi araştırmaya konu olan hedef kitlenin içinde veteriner fakültesi öğrencilerinin de bulunmasıydı. Anket uygulanan 14 ilde genel katılım oranlarının farklılık göstermesi birtakım veteriner hekim odaları ve barolarda elektronik haberleşme teknolojisinin yeterli düzeyde olmamasından kaynaklanmıştır. Söz konusu durum elektronik anketlerin genel sınırlılıklarından kabul edilmekte ve bu yolla uygulanan anketlerde geri dönüşlerin az olması normal bir durum olarak belirtilmektedir (Büyüköztürk . 2005).

Tüm katılımcıların (153 kişi) meslek gruplarına göre dağılımları (Tablo 5) büyükten küçüğe sırayla, veteriner hekim (50), veteriner fakültesi öğrencisi (26), avukat (25), hâkim (14), savcı (14), polis (13), zabıta (11) olarak belirlendi.

Katılımcıların aylık toplam gelir düzeyleri ₺0 ile ₺4000’in üzerindedir. Katılımcıların gelir düzeylerine göre dağılımında ailenin aylık toplam geliri ₺3001-4000 (%33) ve ₺2001-3000 (%33) olanlar ilk sırayı alırken bunu sırasıyla ₺4001 ve üstü (%20), ₺1001-2000 (%10), ₺0-1000 (%1) kazananlar izlemiştir (Tablo 6).

Katılımcıların ya grupları ve gelir düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edildi. 18-29 yaş grubunda bulunan bireylerin %27'si ₺1001-₺2000 gelire sahipken, ₺4001 ve üstü gelire sahip bireylerin % 35'inin 40-55 yaş grubunda olduğu belirlendi (Tablo 7).

Çiftlik hayvanı yetiştirme/pet hayvanı besleme de ikenine göre yapılan incelemede katılımcıların %64'ü hayatının herhangi bir döneminde hayvan yetiştirmediğini/beslemediğini ifade etti. Hayvan beslemediğini/yetiştirmediğini belirten katılımcıların oranı %35'dir (Tablo 8).

Katılımcıların gelir düzeyleri ile çiftlik hayvanı yetiştirme/pet hayvanı besleme oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç bulunamadı (Tablo 9). Bu çalışmada, hayvan besleme/yetiştirme oranlarının gelir düzeyinin artmasıyla doğru orantılı olarak artı gösterdiği ifade edildi. Erçalışmalarla (Ramon M. E., Slater M. R., Ward M. P. 2010, Özkul T. 2010) uyumlu bir sonuç bulunamadı.

Demografik karakterlere göre yapılan tutum değerlendirilmesinde, katılımcıların hayvan haklarına yönelik tutumları ölçüldü. Diğer bir deyişle, katılımcıların hayvan haklarına yönelik duygu, düşünce ve davranışları bir takım demografik özelliklere göre Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri ile değerlendirildi.

Yaş de ikenine göre yapılan tutum değerlendirilmesinde 18-29 yaş arası bireylerin 40 yaş ve üzerindeki bireylere oranla hayvan haklarına yönelik daha negatif tutum sergiledikleri belirlense de bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edildi (Tablo 10).

Cinsiyetlere göre yapılan tutum değerlendirilmesinde kadınların erkeklere oranla hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergilediği belirlendi ve bu durum istatistiksel olarak anlamlı bulundu (Tablo 11). Konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda kadınların hayvan haklarına yönelik daha duyarlı olduğu ve hayvan hakları savunucularının çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu belirlenmiştir (Peek C.W. ve ark. 1997, Jerolmack C. 2003, Herzog H. 2007). Bu durum genellikle kadınların sosyal ilişkilerinde üstlendikleri rollerle ilgili olarak açıklanmaktadır. Kadınların erkeklere oranla sorumluluk alma duygusunun gelişmesi olması, sevecen ve empatik ilişkiler

özelliklerine sahip olması hayvan haklarında erkeklere oranla daha fazla desteklemelerine neden olmaktadır. Etkinde yorumlanabilmektedir (Peek C.W. ve ark. 1997).

E-İtim düzeylerinin hayvan haklarına yönelik tutuma etkisi incelendiğinde üniversite ve lisansüstü mezunlarının lise mezunlarından daha pozitif tutum sergilediği görüldü (Tablo 12). Lisansüstü ve üniversite mezunları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken, lise-üniversite ve lise-lisansüstü mezunları tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık belirlendi (Tablo 13). Benzer konuya yer verilen farklı bir çalışmada hayvan haklarını destekleyenlerin çoğunluğunun üniversite mezunları olduğunu, e-İtim düzeyi arttıkça hayvan haklarına yönelik desteğin arttığı ortaya konmuştur (Jerolmack C. 2003). Diğer yandan Türkiye’de yapılan bir çalışmada lisansüstü e-İtim alanların hayvan haklarına yönelik en pozitif tutumu sergilediği belirlenmiştir. Söz konusu etkinin varlığı okuyazar olmayanlar, ilköğretim ve ortaokul mezunları arasında da sorgulanmıştır (Özkul T. 2010). Tutumun bir öğrenme ürünü olduğu bilinmektedir (Türküm S. 1998). Okullarda verilen teorik bilgilerin yanında sevgi, saygı, sorumluluk gibi bir takım evrensel değerler üzerinde durularak öğrencilerin bunları anlamaları, bunlara önem vererek hayatlarını bu değerlere göre yaşamaları sağlanır. Okullarda hayvan haklarına yönelik özel bir e-İtim verilmediği düşünülürse, hayvan haklarına yönelik pozitif tutumun söz konusu evrensel değerlerin e-İtim aracılığıyla edinilmesi sonucunda geliştiği şeklinde yorumlanabilir.

Anket uygulanan 14 şehir Türkiye’nin genelini temsil etmek üzere batı, orta ve doğuda bulunmalarına göre üç farklı grupta toplandı. Doğudan batıya doğru gidildikçe hayvan haklarına yönelik tutumun pozitif yönde arttığı istatistiksel olarak belirlendi (Tablo 14, Tablo 15). Bölgelere göre hayvan haklarına yönelik tutumun incelendiği diğer çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu durum genellikle e-İtim düzeyinin batı bölgelerde daha yüksek olmasına bağlanmıştır. Ancak bu çalışmaya katılan bireylerin e-İtim düzeylerinin her üç bölgede de aynı olması nedeniyle elde edilen sonucu buna bağlamak mümkün değildir. Hayvan haklarına yönelik pozitif tutumun doğudan batıya gidildikçe artması büyük şehirlerde yaşayanların doğaya özleminden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilmektedir (Allen M.D. 2005). Diğer

yandan yapılan çalı malarda, hayvan haklarına yönelik tutumun bölgeler arası kültürel farklılıklardan da kaynaklanabilece i belirtilmi tir (Paul E.S. ve ark. 2000).

Katılımcıların meslek gruplarına göre hayvan haklarına yönelik tutum de erlendirmesinde hâkim ve savcıların en pozitif, polis ve zabıtalara ise en negatif tutumu sergiledikleri belirlendi (Tablo 16). Bu durum istatistiksel olarak anlamlı bulundu (Tablo 17). Avustralya’da demografik karakterlerin hayvan haklarına yönelik tutuma etkisini belirlemek amacıyla yapılan çalı mada (Signal T. D., Taylor N. 2006); polislerin en negatif tutumu göstermesi bu çalı manın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Polislerde tükenmişlik ve görülen psikolojik de iimler üzerine yapılan bir çalı mada ise cinsiyete ba lı olarak de i mekle beraber, yo un çalı ma ko ulları nedeniyle polislerin obsesif kompulsif bozukluk, depresyon, anksiyete, hostilite (saldırganlık), paranoid dü ünceler gibi problemler ya adıkları belirlenmi tir (Gündüz B. ve ark. 2007).

Gelir grupları arasında yapılan incelemede daha öncede belirtildi i gibi gelir düzeyi ₺4000 ve üzerinde olan grup hariç gelir düzeyi arttıkça hayvan haklarına yönelik pozitif tutumun arttı ı belirlensede bu farklılı ın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edildi (Tablo 18).

Hayvan haklarına yönelik yapılan tutum de erlendirmesinde çiftlik hayvanı yeti tiren/pet hayvanı besleyen katılımcıların hayvan beslemeyen/yeti tirmeyen gruba göre daha pozitif tutum sergiledi i Tablo 19’da istatistiksel olarak gösterildi. Elde edilen sonuç hayvan beslemenin/yeti tirmenin ki ilerinin hayvan haklarına yönelik tutumlarına etkisini belirlemek için yapılan di er çalı malarla benzerlik göstermektedir (Paul E.S. 2000, Miura A., Bradshaw J.W.S., Tanida H., 2002) Bireylerin besledikleri/yeti tirdikleri hayvanları ailelerinin bir üyesi olarak görmesi, hayvanlarla kurdukları yakın ili ki sonucu zamanla ki ilerinin empati yeteneklerinin atması ve hayvanın ihtiyaçlarını anlayabiliyor olmaları hayvan besleyen/yeti tiren ki ilerinin hayvanlara kar ı pozitif tutum geli tirmelerini sa lamaktadır.

Katılımcıların büyük ço unlu u hayvan hakları konusunda bilgi edindikleri kaynakları radyo, televizyon (%47) ve internet (%33) olarak belirtmi tir (Tablo 38).

Katılımcıların ya grupları ile hayvan hakları konusunda bilgi edindikleri kaynaklar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmadı (Tablo 50).

Ara tırmaya katılanların hayvan hakları konusunda bilgi edindikleri kaynağa göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamadı (Tablo 39).

Katılımcıların büyük çoğunluğu “Hayvan haklarının korunmasına ilişkin en büyük problem nedir?” sorusuna kanunların yetersizliği cevabını verdi (%40). Bunu “kamuoyunun ilgisizliği” (%25) ve “hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli işbirliğinin sağlanamaması” (%24) izledi (Tablo 40). “Kanunların yetersizliği” ve “veteriner hekimlerin ilgisizliği” cevabını veren kişilerin tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edildi (Tablo 52). Benzer şekilde diğer istatistiksel anlamlılık “hayvan sahiplerinin bilgisizliği” ve “veteriner hekimlerin ilgisizliği” cevabını verenlerin tutum puanları ortalamalarında da bulundu (Tablo 52). Bu veriler ışığında “veteriner hekimlerin ilgisizliği” cevabını verenlerin hayvan haklarına yönelik tutumları “hayvan sahiplerinin bilgisizliği ve kanunların yetersizliği” yanıtını verenlerden daha pozitif bulunmuştur. Bu durum; veteriner hekimlerin hayvan haklarının korunması bakımından halk ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Diğer yandan “kanunların yetersizliği” yanıtını verenlerin hayvan haklarına yönelik en pozitif tutumu sergilediği belirlendi.

Katılımcıların %71’i hayvan haklarının korunmasında asıl sorumluluğun devlet politikalarında olduğu görüşünü belirtirken, yerel yönetimlerin (%18) ya da veteriner hekimlerin (%7) hayvan haklarının korunmasında sorumlu olduğunu düşünenler oranca daha düşük bulundu. Katılımcıların %4’ü ise medyanın ve her bir bireyin kendisinin hayvan haklarını korumada sorumluluğu olduğu görüşünü belirtmiştir (Tablo 41). Ara tırmaya katılanların hayvan haklarını koruma sorumluluğuna göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamadı (Tablo 53).

Katılımcıların, “Hayvana kötü muamelelerin en önemli nedeni nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde %45’i kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması, %25’i kamuoyunun duyarsızlığı, %11’i yerel yönetimlerin ilgisizliği ve insanın dünebilme gücünden gelen üstünlük anlayışı şeklinde görüş bildirmiştir (Tablo 42).

Katılımcıların hayvana kötü muamelenin nedenine göre hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulundu (Tablo 54).

Çalışmaya katılan bireylerin hayvana kötü muamelenin en önemli nedeni olarak kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması görüşünü belirtmesi (%45) ve bu grubun aynı zamanda hayvan haklarına yönelik pozitif tutum sergiliyor olması (Tablo 54) katılımcıların hayvan haklarının korunmasında en etkili yolun kanuni yaptırımlar olduğunu görüşünde birleştiğini göstermektedir.

Yapılan bazı çalışmalarda (Abanoz N. 2008) Türkiye’de hayvanları korumaya yönelik yasal mevzuatın gelişmiş ülkelerden farklı olmadığını, ancak kültür ve ekonomik yönden bazı farklılıkların bulunduğunu ifade edilmiştir.

Oysa ki; katılımcıların büyük çoğunluğunun (%40) “Hayvan haklarının korunmasına ilişkin en büyük problem nedir?” sorusuna kanunların yetersizliği yanıtı vermesi (Tablo 40) katılımcıların hayvanları koruma kanununda hayvana kötü muameleyi önleyici bir takım düzenlemelerin/yaptırımların yapılması gerektiğini görüşünde birleştiğini göstermektedir.

Katılımcıların %80’i (Tablo 43) 5199 sayılı kanunun “Hayvanları Koruma Kanunu” olduğunu bilmektedir. Ancak %37’si kanunun uygulamadaki detaylarını içeren yönetmelikleri bilmedikleri, “iddete maruz kalmış sahihsiz hayvana müdahalede başvurabileceği yetkili mercii neresidir?” sorusuna doğru yanıt verememelerinden anlaşılmaktadır (Tablo 44). Avustralya’da yapılan benzer bir çalışmada ise hayvan istismarı durumunda başvurabileceği yetkili merciiyi bilmeyenlerin oranının %27 olduğunu belirtilmiştir (Taylor N., Signal T. D. 2010). Bu durum katılımcıların söz konusu kanunun varlığından haberdar olduklarını fakat kanun uygulamasına yönelik gerekli bilgiye sahip olmadıkları şeklinde açıklanabilir. Bu, toplumun hayvanları koruma kanununun yanında ilgili yönetmeliklerle ilgili olarak bilgilendirilmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu soruya ait tutum ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamadı (Tablo 57).

Katılımcıların %82’si hayatının herhangi bir döneminde hayvana iddet uygulamadığını belirtirken, evet (%8) ve emin de ilim (%7) yanıtı verenlerin oranca

birbirine çok yakın oldu u belirlendi (Tablo 45). Bu soruya ait tutum ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamadı (Tablo 58).

Katılımcıların hayvana eziyet edilen durumla karşılaştıkları oranlarına bakıldığında ise; çoğunluğun (%51) evet yanıtını verdiği saptandı (Tablo 46). Ancak, bu soruya ait tutum ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamadı (Tablo 59).

Tablo 45 incelendiğinde katılımcıların sadece %8'i hayvana iddet uyguladığını belirtirken, hayvana iddet uygulanan yani kendisi dışında birilerinin hayvana iddet uyguladığını görenlerin oranı %51 (Tablo 46) olarak saptandı. Bu durumu iki şekilde yorumlamak mümkündür. Birinci durumda katılımcıların eğitim ve gelir düzeyleri yüksek bireyler oldu u ve bu alanda yapılan çalışmaları sonuçları (Mara M., 2000, Ramón M E., Slater M. R., Ward M. P. 2010) göz önünde bulundurularak hayvan haklarına duyarlı ve bu nedenden dolayı çevrelerinde meydana gelen bu tür olaylara karşı daha dikkatli oldukları düşünülebilir. Oysa ki; çalışmada elde ettiğimiz diğer veriler doğrultusunda katılımcıların sadece %4'ünün hayvanları korumak için kendini sorumlu görmesi (Tablo 41) çevrelerinde meydana gelen hayvan hakları ihlallerine karşı beklenen duyarlılığı gösteremedikleri şeklinde yorumlanabilir.

İkinci bir durum ise; anketlerin genel kısıtlarından biri olan hedef kitlenin duyarlı oldu u bazı konularda samimi davranmadıkları ve toplumun genel kabulleri doğrultusunda bilgi vermeleri nedeniyle gerçeğin belirlenememesidir (Büyüköztürk . 2005). Bu çalışmada da katılımcıların belirtilen ikinci ihtimal doğrultusunda kendileri iddet uygulamasalar dahi sosyal olarak beenen bir yanıt vermi olma ihtimalleri söz konusudur. Bu bağlamda Türkiye'de hayvana uygulanan iddetin boyutlarını görmek için, katılımcıların hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaştıkları oranını göz önünde bulundurmak daha gerçekçi sonuçlar elde etmemizi sağlayacaktır.

Hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaşan katılımcıların %48'i hayvanın tedavisini kendi imkanları dahilinde üstlendiğini, %27'si yetkili idari birime haber verdiğini belirtmiştir (Tablo 47).

Katılımcıların %63'ü iddete maruz kalmış sahipsiz bir hayvana müdahale etmek istedikleri durumlarda başvurabilecekleri mercinin belediyeler olduğunu

bilmelerine rağmen (Tablo 44) hayvana eziyet edilen bir durumla karşılaşan katılımcıların sadece %27'si devletin yetkili birimlerine başvurmuştur. Katılımcıların çoğunluğu (%48) hayvanın tedavisini kendi imkanları dahilinde üstlendiğini belirtmiştir (Tablo 47). Yaralı, ıddete maruz kalmış bir hayvana yardım etmek isteyen kişilerin, bu durumda devlet tarafından görevlendirilmiş mercilerden haberdar olmasına rağmen hayvanın tedavisini kendi imkanları dahilinde yaptırması, aklı ilk olarak devletin yetkili mercilerine hayvanı ulaştırmadaki zorluğu ya da kişilerin buralarda verilen hizmete güven duymadığını getirmektedir. Bu noktada da, katılımcıların kanunun uygulamaya gelmesinde aksaklıklar olduğunu düşünmektedir. Gönüllü hayvan derneklerinin teknik açıdan ve personel bakımından iyileştirilmesi, yerel yönetimlerce desteklenmesi hem belediyelerin üzerindeki yükü hafifletecek, hemde gönüllülük esasıyla çalışan teknik ve eğitimli personelin hizmet verdiği kuruluşlar sahihsiz ve yardıma muhtaç hayvanlara yardım etmek isteyen kişilerin güvenerek gidebilecekleri sağlık merkezleri haline alacaktır. Bu şekilde sahihsiz hayvanların madduriyetleri giderilebileceği gibi ehil ya da ameliyat içerisinde doğan ve hayvandan kopma noktasına gelen bireylerin hayvanla zaman geçirmesi sağlanacaktır.

İngiltere'de 1824 yılında kurulmuş olan SPCA ve Amerika'da 1866 yılında kurulmuş olan ASPCA gibi sivil toplum örgütleri bu yapılanmanın yıllardır süren gelen en güzel örnekleridir. Yurtdışında bu tür sivil toplum örgütlerine kayıtlı gönüllülerin eğitiminde devlet desteği sağlanmaktadır. Eğitim almış gönüllüler okullarda öğrencilere hayvan hakları ve hayvan sevgisini aşılamaya yönelik eğitim hizmeti vermek üzere görevlendirilmektedirler (Arkow P., 2010).

Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercih etme oranı %50 olarak belirlendi. (Tablo 48). Bu ürünleri tercih etmeyenlerin oranı da azımsanmayacak kadar çoktur (% 47). Helâl ürün tercih etme sebebinin %36 oranında islami artılara uygun olması eklinde belirlenirken, katılımcıların %14'ü kesim esnasında hayvanların en az eziyete maruz kalması nedeniyle bu gıdaları tercih etdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 49). Katılımcıların helâl sertifikalı ürün tercihi ile hayvan haklarına yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilmedi (Tablo 61).

Helâl gıda üretimi çiftlikten sofraya kadar uzanan, köken, tür, üretim ekli, kesim ve i leme prosedürü gibi birçok parametreye ba lı olarak kontrol edilmesi gereken bir zincirdir (Nakyinsige k., Che Man B.Y, Sazili, A. Q. 2012). Bu zincirin önemli bir a aması olan hayvanın kesiminde slam dininde öngörülen; hayvana eziyet etmeden, acı çektirmeden keskin bir alet ile kesmektir. Bu amaçla hayvanın daha az eziyet gördü ü elektro okla bayıltılmasının ardından kesilmesi, Müslüman ilim adamlarınca dinen caiz oldu u belirtilerek kabul görmü tür (Özkan H. 2011). Bu ba lamda, din görevlilerinin üzerine büyük görev dü mekte, halkı helâl gıda ve hayvan hakları konusunda bilinçlendirme yoluna gidilmelidir. Ço unlu u (%74) dinin hayvan haklarını koruyucu ve hayvana kötü muameleyi önleyici etkisi oldu unu belirten örneklem grubundan yola çıkarak (Tablo 27), din görevlileri tarafından yapılacak bilgilendirme çabalarının hayvan hakları açısından faydalı olaca ı söylenebilir.

Avrupa Birli i üyesi 25 ülkede hayvan refahı ve tüketici tercihlerini ara tırmaya yönelik yapılan bir çalı mada katılımcıların %57'si gelir düzeylerinin artı ıyla do ru orantılı olarak bu tür ürünleri daha fazla ödeyerek alabilece ini belirtmi tir (Napolitano F. Girolami A., Braghieri A. 2010). Ancak bu durum çalı mamızda elde edilen veriler ile uyumlu bulunamadı. Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ili ki bulunamadı (Tablo 31).

Tablo 25'te hayvan öldürmek ve insan öldürmenin kanunen aynı ey olmaması gerekti i görü ünde olanların oranı %69'dur. Katılımcıların %29'u ise hayvan ve insan öldürmek arasında fark olması gerekti i yönünde görü bildirdi.

Tablo 33'de görüldü ü gibi “Akademik çalı malarda kullanılan laboratuvar hayvanlarının refahının sa landı nı dü ünüyorum” yargısına tüm katılımcıların %8'i kesinlikle katılmıyorum, %19'ü kısmen katılmıyorum, %39'u fikrim yok, %29'u kısmen katılıyorum, %5'i kesinlikle katılıyorum cevabını verdiler. Ancak bu tür çalı maların dı nda yer alan avukat, hâkim, savcı, polis ve zabıta gibi meslek sahiplerinin %3'ü kesinlikle katılmıyorum, %6'sı kısmen katılmıyorum, %26'sı fikrim yok, % 11 kısmen katılıyorum ve %4'ü kesinlikle katılıyorum ekinde cevap verirken, bu tür çalı maların içinde yer alma olasılı ı yüksek olan veteriner hekim ve veteriner

fakültesi öğrencileri ise diğer meslek gruplarıyla aynı görüşü paylaşmamıştır. Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin %5'i kesinlikle katılmıyorum, %13'ü kısmen katılmıyorum, %12'si fikrim yok, %17 kısmen katılıyorum ve %1'i kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. Bu iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($\chi^2=40.216$; $p=0.02<0.05$). Bu sonuçlarda fikrim yok diyen veteriner hekimlerin oranının yüksek olması artırıcıdır.

Katılımcılardan özellikle veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin akademik çalışmalarında kullanılan deney hayvanlarının refahının yetersiz olduğuna yönelik görüş bildirmesi ve her iki grubunda hayvan hakları konusunda pozitif tutum sergileyen gruplar olması, gerek akademik çalışmalarında kullanılan hayvan refahı gerekse etik kurulların çalışmalarını konusunda endişe duyulduğuna dikkat çekmektedir.

Hekim ve veteriner hekimlerin deneylerde hayvan kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik İstanbul'da yapılan çalışmanın bulguları ise tam ters yöne işaret etmektedir. Hekimlerin %97'si veteriner hekimlerin ise %98'i deneylerde hayvan kullanımının etik kurul tarafından kontrol edilmesi gerektiği görüşünü savunarak, etik kurul çalışmalarına güven duyduğunu belirtmiştir (Çokun A.S. ve ark. 2007). Deney hayvanı kullanımına yönelik veteriner fakültesi öğrencilerine ve veteriner fakültelerinde çalışan akademisyenlere uygulanan farklı bir ankette ise katılımcıların %70'i deneylerde hayvan kullanımının vicdani olmadığını belirtmiştir (Özen A. ve ark. 2004). Elimizdeki diğer veriler ve bu çalışmanın sonuçları göz önünde alındığında akademik çalışmalarda deney hayvanı kullanımı ve etik kurul çalışmalarına yönelik veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencileri arasında mevcut bir tartışmanın olduğu yorumu yapılabilir. Katılımcılar meslek gruplarına göre incelendiğinde veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin diğer meslek gruplarına göre konuyla ilgili daha fazla bilgi sahibi olduğu belirlendi.

Veteriner hekimlerin %48'inin ve veteriner fakültesi öğrencilerinin %39'unun adli veteriner hekimlik kavramı ve/veya adli veteriner hekimin görevi hakkında bilgi sahibi olduğu tespit edildi (Tablo 36). Bu sonuçlar tersten okunduğunda veteriner hekimlerin ve veteriner fakültesi öğrencilerinin yarıdan fazlasının konu hakkında bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu veteriner fakültelerinde verilen eğitimden

gözden geçirilmesi gerektiğini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin bu alana ilgi duyması zaman içerisinde adli veteriner hekimlik kavramının ülkemizde de gelişmesine ve veteriner hekimlik çatısı altında yeni bir bilim ve meslek dalı haline gelmesini sağlayacaktır.

Tablo 37’de görüldüğü gibi veteriner fakültesi öğrencilerinin %69’u veteriner hekimlerin ise %42’si adli veteriner hekimlik dersinin içeriğinin mezuniyet sonrası kariyer için adli olgularda konuyla ilgili meslek gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde olduğunu ifade etti. Veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerinin tabloda belirtilen yargıya katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlendi ($\chi^2=13.051$; $p=0.015 < 0.05$). Bu noktada veteriner hekimlerin katılımının öğrencilerden düşük olması mezuniyet sonrasında kariyer için birtakım olguların çözümünde yetersizlik anlamı olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Veteriner hekimler ile öğrenciler arasındaki görüş farkı öğrencilerin henüz çalışma hayatına atılmadıkları ve tecrübe eksikleri olabileceği için verilen dersin yeterli olduğunu düşünüyor olmalarından kaynaklanabilir. Diğer yandan veteriner fakültesi öğrencilerinin %8’inin fikrim yok yanıtını vermesi bu dersin üst sınıflarda veriliyor olmasından kaynaklanabilir.

Bölüm 4.3’te yer alan Likert tipi ölçeğe göre hazırlanan yargılara katılım düzeyleri incelendiğinde Tablo 20-32, Tablo 34 ve 35’de sunulan yargılara katılım düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanamadı ($p>0.05$).

Adli veteriner hekimlik dersi içeriği ve öğrencilerin bu dersten kazanımlarını ölçmeye yönelik hazırlanan soruların veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencileri tarafından cevaplanması istendi ve dersin içeriğinin olumsuz konular hakkında görüşleri elde edildi.

Veteriner hekimlerin %48’i, veteriner fakültesi öğrencilerinin ise %73’ü adli veteriner hekimlik dersinin, bilirdikleri veteriner hekimin görevleri hakkında yeterli bilgiyi sağlayamadığını ifade etti (Tablo 63). Bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık saptandı ($\chi^2=2.608$; $p=0.000 < 0.05$). Bu sonuç Tablo 36’da belirtilen “Adli veteriner hekimlik dersinin içeriği, veteriner hekimin mezuniyet sonrası kariyer için adli olgularda konuyla

ilgili mesleğin gereksinimlerini karşılayabilecek düzeydedir” yargısına katılımın mesleklere göre da ılımlıyla elde edilen sonuçlar ile uyumludur.

Adli veteriner hekimlik dersinin hayvanların ölüm nedenlerinin ortaya konulması için yeterli bilgiyi verdi ini dü ünen veteriner hekimlerin oranı % 42, veteriner fakültesi ö rencilerinin oranı %54 olarak belirlendi (Tablo 65). Bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık saptandı ($\chi^2=7.843$; $p=0.000<0.05$).

Katılımcıların Bölüm 4.6’da belirtilen yargılara katılım düzeyleri incelendi inde Tablo 64 ve Tablo 67’de istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç saptanamadı ($p > 0.05$).

Tablo 66’da gösterilen “Do al hayatın korunmasına yönelik düzenlenmi olan uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözleşmeler hakkında bilgi sahibiyim” yargısına katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark oldu u saptandı ($\chi^2=59.443$, $p=0.012 < 0.05$). Belirtilen yargıya katılım oranları veteriner hekimlerde %44, veteriner fakültesi ö rencilerinde % 54 olarak belirlendi. Bu sonuçların daha önce Tablo 36’da alınan sonuçlar ile benzer olması veteriner e itiminde yıllar içinde olumlu yönde bir ilerlemenin oldu unu göstermektedir.

Tabloların sonuçları de erlendirildi inde; 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu uygulamalarının hayvanları korumak konusunda yetersiz oldu u ve devletin bu alanda sorumlulu unu yerine getirmedi i belirlendi (Tablo 51, Tablo 53, Tablo 54). Katılımcıların kanun uygulamaları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadı ı, bilgisi olanların ise büyük kısmının yerel yönetimlerce sahipsiz hayvana verilen hizmetten kaçındı ı ya da bu hizmete ula makta zorluk ya adı ı belirlendi.

Çocukların ailelerini rol model olarak aldıkları dönemde temelleri atılan hayvan sevgisi ve hayvan hakları bilinci; çe itli ö renme ve psikolojik kuramlardan yararlanılarak hazırlanacak e itim programlarıyla, kesintisiz bir biçimde ki ilerin ya am boyunca edinebilecekleri bir e itim sürecinde verilmelidir. Bu süreçte ailelere, ö retmenlere, görsel ve i itsel medyaya önemli görevler dü mektedir.

Di er yandan meslek grupları arasında polislere ve zabıtalara yönelik hayvan haklarına ve hayvana kar ı negatif tutumun önüne geçmeye yönelik e itim çalı maları yapılmalıdır.

Adli veteriner hekimin görevleri ya da bir kavram olarak adli veteriner hekimlik, ülkemiz için yeni ve bilinmeyen bir kavramdır. Ancak; veteriner hekim ve veteriner fakültesi ö rencilerinin di er meslek gruplarına oranla konu hakkında daha bilgili olması, bu alana ilgi duyduklarını ve fakültelerde ve/veya meslek odaları aracılı ıyla yapılacak e itimlerle desteklendi i takdirde adli veteriner hekimlik kavramının ülkemizdede geli erek bir uzmanlık alanı haline gelece i yönünde umut vericidir.

6. ÖZET

Toplum düzeninin sağlanmasında hukuk uygulamalarının etkinliği tartışılmazdır ve bu bağlamda adli veteriner hekimlik, morfoloji, histopatoloji, genetik, kriminalistik (balistik, analitik kimya ve toksikoloji) gibi bazı alt disiplinler ile beraber hayvanlarla ilintili olan kanun uygulamaları için önemli bir destek hizmet sunmaktadır.

Bu çalışmada; veteriner hekimlerin, veteriner fakültesi öğrencilerinin ve adalet sistemi içerisinde yer alan diğer grupların (hâkim, savcı, avukat, polis, zabıta) ülkemizdeki temel hayvan hakları ve adli veteriner hekimlik kavramı ile ilgili bilgi düzeylerinin araştırılması, yeterli farkındalığın olup olmadığı gibi konuların aydınlatılması ve hangi noktalarda nasıl eksikliklerin olduğu, bunların nedenleri belirlenerek çözüm için yapılması gerekenler konusunda ön bilgilendirme sağlanması amaçlandı. Diğer yandan veteriner hekim ve veteriner fakültesi öğrencilerine adli veteriner hekimlik dersi içeriği ve uygulamasına ilişkin sorular sorularak adli veteriner hekimlik dersinin teorik ve uygulamada ki seviyesi sorgulandı.

Araştırmaya konu olan hedef kitlenin içinde veteriner fakültesi öğrencilerinin de bulunması sebebiyle özellikle veteriner fakültesi olan iller tercih edildi. Anket uygulaması İstanbul, Bursa, Ankara, Kırıkkale, Aydın, Burdur, Afyon, Konya, Samsun, Hatay, Erzurum, Elazığ, Kars ve Van illerinde gerçekleştirildi.

Online olarak uygulanan anket sonuçları SPSS 17.00 programı ile sıklık analizine, Mann-Whitney U, Kruskal Wallis ve ki-kare testlerine tabi tutuldu.

Çalışma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda; 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu uygulamalarının hayvanları korumak konusunda yetersiz olduğu belirtildi. Ülkemiz için bilinmeyen bir kavram olan adli veteriner hekimliğinin gelişiminde fakültelerde ya da meslek odaları aracılığıyla yapılacak eğitimlere gereksinim duyulduğu ve yıllar içinde olumlu yönde bir ilerlemenin gözlemlendiği veteriner hekimlik eğitiminde bu alandaki eksiklerinin giderilmesi gerekliliğinin altı çizildi.

7. SUMMARY

The effectiveness of law practices on the provision of social order is undisputable and in this respect, veterinary forensics provides support related to practice of law concerning with animals by working together with the subdisciplines such as morphology, histopathology, genetics, criminalistics (ballistics, analytical chemistry, toxicology).

In this study, it has been aimed to investigate the awareness of basic animal rights in Turkey, the concept of veterinary forensics through veterinarians, veterinary faculty students and other occupational groups within the justice system (judge, lawyer, prosecutor, police and municipal police). Furthermore; it has been aimed to provide preliminary information whether satisfactory awareness was raised or not, the reason and the cause of the deficiencies and in this respect to determine the items to make up for the deficiencies.

On the other hand by asking questions about the content and the practice of veterinary forensic medicine, the functionality of the subject has been interrogated through veterinarians and veterinary students.

Due to the presence of veterinary faculty students as the target group of the study, the survey has been carried out in 14 different provinces of Turkey where veterinary faculties exist. The survey was carried out in Istanbul, Bursa, Ankara, Kırıkkale, Aydın, Burdur, Afyon, Konya, Samsun, Hatay, Erzurum, Elazığ, Kars and Van.

Data obtained subsequent to the conduct of the online survey were analysed using SPSS 17.00 statistical programme by subjecting them to frequency analysis, Mann-Whitney U and Kruskal Wallis tests.

According to the data obtained in this study; Animal Protection Act No. 5199 has been determined to be insufficient to protect animals.

As an unknown concept for our country the veterinary forensics educations has been needed to be given through chambers and faculties. Also the need to overcome the deficiencies about this field within the context of veterinary education has been underlined.

8. KAYNAKLAR

- Abbitt, R.J.F., Scott, J.M., Wilcove, D.S. (2000) The Geography of Vulnerability: Incorporating Species Geography and Human Development Patterns into Conservation Planning, *Biological Conservation*, 96 : 169-175.
- Abanoz, N. (2008) Ça da Toplumlarda Hayvan Hakları ve Refahı, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Abensperg-Traun, M. (2009) CITES, sustainable use of wild species and incentive-driven conservation in developing countries, with an emphasis on southern Africa, *Biological Conservation*, 142: 948-963.
- Açıköz, H.N. (2010) Adli Entomoloji, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 34: 216-221.
- Akbay, A.H. (2010) Tekirda lı Süt Sı ırı letmelerinin Hayvan Refahına Uyumu, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirda .
- Alkan, . (2010) Do al Kaynakların Kırmızı Çizgiye Dayandı ı Günümüzde Yaban Hayatı Ticaret ve CITES, *Gümrük Bülteni*, 1: 40-42.
- Allen, M.D. (2005) Teasing out the linkage between public opinion on environmentalism and animal rights, Annual meeting of the midwest political science Association, Chicago, IL.
- Alptekin, C.Ü. mal, B., Öner, N. (20-22 Mayıs 2010) Ülkemizde Do al Korunan Alanlar ve Milli Parklarda Alınabilecek Silvikültürel Önlemler, 3. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 3: 915-926.
- Altınörs, S. A. (2010) Dü ünçe ile Dil Arasındaki li kiye Descartes'in Yakla ımı, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1: 389-401.
- Altu , T. (2009) Hayvan Deneyleri Eti i, Sa lık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2009 7. Ulusal Sempozyum Bildirileri, s. 53-68.

Antalyalı, A.A. (2007) Avrupa Birli i ve Türkiye’de Hayvan Refahı Uygulamaları, AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyi leri Bakanlı ı Dı lı kiler ve Avrupa Birli i Koordinasyon Dairesi Ba kanlı ı, Ankara.

Aracı, S. (2010) An Ethical Criticism of Industrial Animal Farms, Yüksek Lisans Tezi, Bo aziçi Üniversitesi, stanbul.

Arkow, P. (2010) Animal Assisted Interventions and Humane Education: Opportunities for a More Targeted Focus, Handbook on Animal Assisted Therapy, 3: 457- 480, Academic Press, UK.

Arda, S.S. (2003) Türkiye’de Do a Koruma Alanı Uygulamaları ve Avrupa Birli i Mevzuatı ile Kar ıla tırılması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Armutak, A. (2002) Do u ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi, *stanbul Üniv. Vet. Fak. Dergi.*, 28: 411- 427.

Armutak, A. (2008) slam Dini Kutsal Kitabında Hayvan Hakları, *stanbul Üniv. Vet. Fak. Dergi.*, 34: 57-66.

Arslan T.A. (2000) Kıl Delillerinin Kriminalistik Açından Önemi, *Polis Bilimleri Derg.*, 2: 291-304.

Ascione, F.R. (1992) Enhancing Children’s Attitudes About The Humane Treatment of Animals: Generalization to Human-Directed Empathy, *Anthrozoos*, 5: 176-191.

Ascione, F.R., Weber, C.V. (1996) Children’s Attitudes About the Humane Treatment of Animals and Empathy: One Year Follow Up of a School Based interventions, *Anthrozoos*, 9: 188-195.

Aslım, G., Ya ar, A. (2010) Avrupa Birli i ve Türkiye’de Çiftlik Hayvanları Gönenci (Refahı) Yasal Durumunun De erlendirilmesi, *Türk Veteriner Hekimleri Birli i Dergisi*, 10: 84-92.

Ay, Z., Bilgin, F., Afak, ., Akka, M.E. (2005) Türkiye’de Avlanma Kartı Olan Avcıların Profilinin Belirlenmesi, *T.C. Çevre Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Ege Forestry Research Institute Teknik Bülten*, 27: 24.

Bağcıoğlu, R. T. (2007) Hasta Hakları ve Veteriner Hekimlerin Yasal-Ahlâki Sorumlulukları, *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 78: 58-62.

Bateson, M., Matheson, S. M. (2007) Performance on a Categorisation Task Suggests that Removal of Environmental Enrichment Induces ‘Pessimism’ in Captive European Starlings (*Sturnus vulgaris*), *Universities Federation for Animal Welfare*, 16: 33-36.

Benecke, M. (2001) A Brief History of Forensic Entomology, *Forensic Science International*, 120: 2-14.

Bengis, R. (2010) Wildlife CSI: Forensics For The Practitioners, NAVC Conference 2010 Proceedings, pp.1801-1802.

Berksoy, . (2007) Özel Hukukta Hayvan Hakları, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Birincioğlu, ., Özkara E. (2010) Adli Belge İncelemelerinde Bilinmeyenler, Örneklerle Yazı ve İmza Analizi ile Islak İmza Kavramı, *TBB Derg.*, 87: 403-433.

Brosnan, S. F., De Waal, F. B. M. (2003) Monkeys Reject Unequal Pay, *Nature*, 425: 297 – 299.

Brown, J. (2009) Veterinary Forensics Giving a Voice To Those Who Cannot Speak For Themselves, Honors Thesis, Washington State University College of Veterinary Medicine, USA.

Burgdorf, J., Panksepp, J. (2001) Tickling Induces Reward in Adolescent Rats, *Physiology and Behaviour*, 72: 167 – 173.

Büyüköztürk, . (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 2: 133-148.

Chansue, N. (2010) Forensic Veterinary Medicine, *The Thai Journal Of Veterinary Medicine*, 40: 249-250.

Cooper, J.E., Cooper M.E. (1998) Future Trends in Forensic Veterinary Medicine, *Seminars in Avian and Exotic Pet Medicine*, 7: 210-217.

Cooper, J.E., Cooper M. E. (2008) Forensic Veterinary Medicine: a rapidly evolving discipline, *Forensic Science, Medicine and Pathology*, 4: 75-82.

Co kun, A.S., Elibol, P., Co kun, M., Çalı kan, E., Tükenmez, M.A., Ye en, B.Ç. (2007) Hekimlerin ve Veteriner Hekimlerin Ara tırmalarda Deney Hayvanı Kullanımına Bakı Açıları, *Cerrahpa a Tıp Dergisi*, 38: 146-151.

Currie, C.L. (2005), Animal Cruelty by Children Exposed to Domestic Violence, *Child Abuse & Neglect*, 30: 425-435.

Çetin, Ö., Dümen, E., Kahraman, T., Bingöl, E.B., Büyükünäl, S.K., (2011) Kurbanlık Hayvan Seçimi, Kesim ve Hijyeni, *stanbul Üniv. Vet. Fak. Derg.*, 37: 63-67.

Çetin, Ö. (2008) Kurban ile İlgili nanç ve Tutumlar, Doktora Tezi, Uluda Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Çobano lu, N., Aydo du, . B. (2009) Tıp Ara tırmaları ve Hayvan Hakları Açısından Hayvan Deneyleri Etik Kurulları, Sa lık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2009 7. Ulusal Sempozyum Bildirileri, s.112-118.

Çörto lu, F.S. (2006) Avrupalıla ma Ba lamında Türkiye’de Do a Koruma ve Biyolojik Çe itlilik, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Da , G. (2005) O laklarda Boynuz Köreltme. *Hasad Hayvancılık*, 20 (239): 24 - 26

Demirayak. F. (2002) Biyolojik Çe itlilik Do a Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma, TÜB TAK Vizyon 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, s. 12-14.

Demirayak, F. (2006) Türkiye’de Korunan Alanlar için Yeni Bir Yaklaşım Ortaklaşa Yönetim, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Devlet Suçları Vakfı (2011) Çevre ve Orman Bakanlığı Yaban Hayatı Koruma Çalışmalarını Sürdürüyor, *Su Dergisi*, 91: 54.

Dorriety, J.K. (2005) Police Service Dogs in The Use-of –Force Continuum, *Criminal Justice Policy Review*, 16: 88-98.

Duncan, I. J. H. (2006) The Changing Concept of Animal Sentience, *Applied Animal Behaviour Science*, 100: 11-19.

Emini, E.M. (2004) Hak Kavramı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12: 203-217.

European Commission (2005) Attitudes of Consumers Towards the Welfare of Farmed Animals, Special Eurobarometer, 229: 50-51.

Faver, C.A., (2010) School Based Humane Education as a Strategy to Prevent Violence: Review and Recommendations, *Children and Youth Services Review*, 32: 365-370.

Ferry, L. (2000) Ekolojik Yeni Düzen Açık, Hayvan ve İnsan, 1.baskı, s.10, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Fitzpatrick, J., Scott, M., Nolan, A., (2006) Assessment of Pain and Welfare in Sheep, *Small Ruminant Research*, 62: 55-61.

Flynn, C.P., (2001) Acknowledging the “ Zoological Connection” : A Sociological Analysis of Animal Cruelty, *Society & Animals*, 9: 71-87.

Fournier, A.K., Geller, E.S., Fortney, E.V. (2007) Human Animal Interaction in a Prison Setting : Impact on Criminal Behaviour, Treatment Progress, and Social Skills, *Behaviour and Social Issues*, 16: 89-105

Francione, G.L. (2008) Hayvan Haklarına Giriş, 1.baskım, s. 101, İletişim Yayınları, İstanbul.

Furst, G. (2006) Prison Based Animal Programs: A National Survey, *The Prison Journal*, 86: 407-430.

Genç. S.V., Elmaz, Ö. (2009) Hayvan Kesiminde Gönenç (Refah) Kıstasları, *Vet. Hekim Der. Derg.*, 80: 25-29.

Gleyze, R., Felthous, A.R., Holzer, C.E. (2002) Animal Cruelty and Psychiatric Disorders, *The Journal of The American Academy of Psychiatry and Law*, 30 : 257-265.

Goble, D.D., George, S.M., Mazaika, K., Scott, J.M., Karl, J. (1999) Local and National Protection of Endangered Species: An Assessment, *Environmental Science & Policy*, 2: 43-59.

Goddard, K. (2005) Veterinary Aspects of Forensic Medicine, Wild Animals, Encyclopedia of Forensic and Legal Medicine, 1st edition, pp.344-349, Academic Press, USA.

Gündüz, B., Erkan, Z., Gökçakan, N. (2007) Polislerde Tükenmişlik ve Görülen Psikolojik Belirtiler, *Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2): 283-298.

Hancı, . H. (2004) Adli Tıp Analizi, *TBB Derg.*, 50: 162-166.

Hensley, C., Tallichet, S.E., Dutkiewicz, E.L. (2010) Childhood Bestiality: A Potential Precursor to Adult Interpersonal Violence, *Journal of Interpersonal Violence*, 25: 557-567.

Hensley, C., Tallichet, S.E., Dutkiewicz, E.L. (2010) Examining Demographic and Situational Factors on Animal Cruelty Motivations, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55: 492-502.

Herzog, H.A. (2007) Gender Differences in Human-Animal Interactions: A Review, *Anthrozoös*, 20: 7-21.

Ilgar, R. (2007) Türkiye’de Hayvan Hakları ihlallerine Co rafi Açıldan Bakı , *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16: 347-360.

zmirli, S. (2009) Türkiye’ de Veteriner Hekimler, Veteriner Hekimliği Öğrencileri, Hayvan Sahipleri ve Toplumun Hayvan Gönenci (Refahı) Tutumları Üzerine Anket Çalışması, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Jerolmack C. (2003) Tracing the Profile of Animal Rights Supporters: A Preliminary Investigation, *Society & Animals*, 11 (3): 245-263.

Kabay, B. (2007) Deney Hayvanları Kullanımı: Etik İlkeler, *Akademik Dizayn Dergisi*, 1: 19-21.

Kellert, S. R. (1980) American attitudes toward and knowledge of animals: An update. *International Journal for the Study of Animal Problems* 1(2): 87-119.

Kirk, R.G.W. (2008) Wanted-Standard Guinea pigs’: Standardisation and The Experimental Animal Market in Britain ca.1919-1947, *Stud. Hist. Phil. Biol. & Biomed. Sci.*, 39 : 280-291.

Kolatan, H. E. (2008) Farklı Laboratuvarlarda Yetiştirilen Sıçanların Yetiştirilme ortamlarının Bazı Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kondağçıl, G.O. (2009) Adli Bilimlerde *Lucilia sericata* Larvalarının Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Langford, D. J., Crager, S. E., Shehzad, Z., Smith, S. B., Sotocinal, S. G., Levenstadt, J. S., Chanda, M. L., Levitin, D. J., Mogil, J. S. (2006) Social Modulation of Pain as Evidence for Empathy in Mice, *Science*, 312: 1967 – 1969.

Lockwood R. (2005) The Veterinarian as Expert Witness: What To Expect, Proceedings of the NAVC North American Veterinary Conference, pp.948-949.

Lorenzini, R. (2005) DNA Forensics and The Poaching of Wildlife in Italy: A Case Study, *Forensic Science International*, 153: 218-221.

Lorenzini, R., Cabras, P., Fanelli, R., Carboni, G.L. (2011) Wildlife Molecular Forensics: Identification of the Sardinian Mouflon Using STR Profiling and The Bayesian Assingment Test, *Forensic Science International : Genetics*, 5: 345-349.

Mara M. (2000) Consumer concerns about animal welfare and the impact on food choice Italian report on laddering interview, published by University of Pisa.

Mariti, C., Papi,F., Mengoli, M., Moretti, G., Martelli, F., Gazzano, A. (2011) Improvement in Children's Humaneness Toward Non Human Animals Through a Project of Educational Anthrozoology, *Journal of Veterinary Behaviour*, 6: 12-20.

Meliko lu, B. (2009) Türkiye'de Kurulan İlk Hayvanları Koruma Derneğinin Tarihsel Gelişimi, *Vet. Hekim Der. Derg*, 80: 37-44.

Mente Gürler, A., Meliko lu, B., Osmana o lu, . (2009) Türkiye'de hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi, *Kafkas Univ. Vet. Fak. Derg.*, 15: 325-330.

Mente Gürler, A., Meliko lu, B., Osmana o lu, . (2011) A Historical Evaluation of Animal Protection Efforts of Non-Govermental Organizations in Turkey, *Kafkas Univ. Vet. Fak. Derg.*, 17: 901-908.

Merck, M.D. (2008) Veterinary Forensics Animal Cruelty Investigations, 1st edt., pp. xix, Wiley Online Library. doi: 10.1002/9780470344583.fmatter.

Miller, C. (2001) Childhood Animal Cruelty and Interpersonal Violence, *Clinical Psychology Review*, 21: 735-749.

Miura, A., Bradshaw, J.W.S., Tanida, H. (2002) Childhood experiences and attitudes toward animal issues: A comparison of young adults in Japan and the UK. *Animal welfare*, 1 (4): 437-448.

Mulcahy, D.M. (2003) Does The Animal Welfare Act Apply to Free-ranging Animals, *ILAR Journal*, 4: 252-258.

Nakyinsige, K., Che Man, Y. B., Sazili, A. Q. (2012) Halal Authenticity issues in meat and meat products, *Meat Science*, 91: 207 – 214.

Napolitano, F., Girolami, A., Braghieri, A. (2010) Consumer liking and willingness to pay for high welfare animal-based product, *Trends in Food Science and Technology*, 21: 537 – 543.

Newbury, S., Blinn, M. K., Bushby, P. A., Cox, C. B., Dinnage, J. D., Griffin, B., Hurley, K. F., Isaza, N., Jones, W., Miller, L., O'Quin, J., Patronek, G.J., Smith-Blackmore, M., Spindel, M. (2010) Guidelines for Standards of Care in Animal Shelters, pp.10, Association of Shelter Veterinarians.

Oesterhelweg, L., Kröber, S., Rottmann, K., Willhöft, J., Braun, C., Thies, N., Püschel, K., Silkenath, J., Gehl, A. (2008) Cadaver dogs – A Study on Detection of Contaminated Carpet Squares, *Forensic Science International*, 174: 35-39.

Oral, M., Çakar, S. (2005) Deneysel Hayvan Çalışmalarında Etik Prensipler, *Anestezi Dergisi*, 13: 75-82.

Özcan, . . ., Akın, H., Bayram, H., Ba , M., Yıldız, A., Özdemiro lu, A. (2007) Köpeklerin Adli Alanda Kullanımı ile İlgili Bir Derleme, *Polis Bilimleri Dergisi*, 11: 149-173.

Özdamar, K. (2004) Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, 8. Baskı, Kaan Kitabevi, Eskişehir.

Özen, A., Ya ar, A., Armutak, A., Öztürk, R., Ba a aç, R. T., Özgür, A., eker, I., Yerlikaya, H. (2004) A survey of attitudes of Turkish veterinary students and educators about animal use in research, *Vet-Med Czech*, 49 (11): 413-420.

Özgür, A. (1997) Veteriner Hekim Terimi Üzerine Tarihsel Bir Ara tırma, *Ankara Üniv. Vet. Fak. Derg.*, 44: 1-8.

Özgür, A. (2010) Hayvanlarla Ya amı Paylaşmak, *Vet Hekim Der Derg.*, 81: 9-13.

Özkan, H. (2011) Hanefi Mezhebinde Helâl Gıda Kriterleri, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale.

Özkul, T. (2010) Türk Toplumunun Hayvan Hakları Kavramına Yaklaşımının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, TÜB TAK Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu, Bursa.

Özkul, T. (2012) Deney Hayvanlarının Kullanımında Genel Mevzuat, Düzenleme ve Kurallar, Journal of Clinical and Analytical Medicine Kitap Serisi, Küçük Deney Hayvanlarından Rat, s.1-4, Ankara.

Paul, E.S. (2000) Empathy with animals and with humans: Are they linked? *Anthrozoos* 13 (4): 194-202.

Paul, E.S., Podberscek, A.L. (2000) Veterinary Education and Students' Attitudes Towards Animal Welfare. *Vet. Rec.*, 146: 269-272.

Peek, C.W., Dunham, C.C., Dietz, B.E. (1997) Gender Relational Role Orientation, and Affinity for Animal Rights, Sex Roles, 37: 905-920.

Pehlivanolu, F., Yardımcı, H. (2007) Deniz Memelilerinin Bakteriyel enfeksiyonları, *Veteriner Hekimler Dergisi*, 78: 51-56.

Pekmezci Sargın, S. C. (2010) Hayvan Hakları Konulu Toplumu Bilinçlendirmeye Yönelik Canlandırma Çalışmaları; Karakter Tasarımı Temelinde Live Action Uygulamalar, Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Polat, O. (2009), Klinik Adli Tıp, 4.baskı, s.9, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Poyraz, Ö. (2000) Laboratuvar Hayvanları Bilimi, s:11-16, Kardelen Ofset, Ankara.

Rámon, M. E., Slater, M. R., Ward, M. P. (2010) Companion animal knowledge, attachment and pet care and their associations with household demographics for residents of a rural Texas town, *Preventive Veterinary Medicine*, 94: 251 – 263.

Sancar, K.N. (2005) Çevre için Halk Eğitiminde Japonya ve Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sava , T., Yurtman, .Y., Tölu, C. (2009) Hayvan Hakları ve Hayvan Refahı : Felsefi Bakı –Nesnel Aray lar, *Hayvansal Üretim*, 50 (1): 54-61.

Seamer, J. H. (1998) Human Stewardship and Animal Welfare, *Applied Animal Behaviour Science*, 59: 201-205.

Serpen, A. (2011) Dünyada Veteriner Hekimli i E itiminin Ba lamasının 250'inci Yıldönümünde Veteriner Bilimi ve Veteriner Hekimli i Mesle i, *Hayvancılıkta Performans Dergisi*, 146: 90-104.

Shanan, A. (2011), A veterinarian's Role in Helping Pet Owners With Decision Making, *Vet Clin Small Animal*, 41: 635-646.

Signal, T. D., Taylor, N. (2006) Attitudes to Animals: Demographics with in a Community Sample. *Society & Animals*, 14 (2): 147-157.

Strimple, E.O. (2003) A History of Prison Inmate –Animal Interaction Programs, *American Behavioural Scientist*, 47: 70-78.

Stroud, R.K. (1998) Wildlife Forensics and The Veterinary Practioners, *Seminars in Avian and Exotic Pet Medicine*, 7: 182-192.

akacı, B.K. (2011) nsanmerkezcilik ve Çevremerkezcilik Ekseninde Derin Ekoloji Yakla ımının Çözümlemesi ve Ele tirisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ekercio lu, Ç.H., Anderson, S., Akçay, E., Bilgin, R., Can, Ö.E., Semiz, G., Tav ano lu, Ç., Yoke , M.B., Soyumert, A., pekdal, K., Sa lam, .K., Yücel, M., Dalfez, H.N. (2011) Turkey's Globally Important Biodiversity in Crisis, *Biological Conservation*, 144 (12) : 2752-2769.

entürk, B. (2006) Hayvan Refahı, *Veteriner Hekimler Derne i Dergisi*, 77: 46-51.

entürk, S. (2007) Adli veteriner hekimlik ve lgili Yönetmelikler, Ekin Yayınevi, Bursa

Takahashi, M.A. (2009) Overview of the structure and the challenges of Japanese wildlife law and policy, *Biological Conservation*, 142: 1958-1964.

Taylor, N., Signal, T. D. (2010) Community Demographics and The Propensity to Report Animal Cruelty, *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 9: 3, 201 – 210.

Turner, B. (2009) Forensic Entomology: a Template for Forensic Acarology, *Exp. Appl. Acarol.*, 49: 15-20.

Uysal, S., Petridis, G., Ozcan, S., Farkoglu, R., Barcak, D., Yukseloglu, H., Abaci-Kalfoglu E., Atasoy, S. (2006) The Use of DNA Microsatellite Loci for 'Caretta Caretta' Identification, *Journal of Environmental Science and Health Part A Toxic/Hazardous Substances and Environmental Engineering*, 41: 1981-1987.

Thompson, K.L., Gullone, E. (2003) Promotion of Empathy and Prosocial Behaviour in Children Through Humane Education, *Australian Psychologist* , 38: 175-182.

Türküm, S. (1998) Ça da Toplumlarda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci, Ça da Ya am Ça da nsan-Eski ehir: Anadolu Üniversitesi Açık Ö retim Fakültesi İkö retim Ö retmenli i Lisans Tamamlama Programı, 1: 165-181.

Vaughn, M.G., Fu, Q., DeLisi, M., Beaver, K.M., Perron, B.E., Terrel, K., Howard, M.O. (2009) Correlates of Cruelty to Animals in The United States: Results From The National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions, *Journal of Psychiatric Research*, 43: 1213-1218.

Ya ar, A., Yerlikaya, H. (2004) Dünya'da ve Türkiye'de Hayvan Haklarının Tarihsel Geli imi, *Vet. Bil. Derg.*, 4: 39-46.

Ya ar, A., Yerlikaya, H. (2004) Hayvan Gönenci-Veteriner Hekimli i li kisi ve Avrupa Birli indeki Yasal Düzenlemeler Üzerine Bir Ara tırma, *Vet. Bil. Derg.*, 4: 17-24.

Yost J., Burke T. (2007) Veterinary Forensics Animals Curtailing Crime, *FBI Law Enforcement Bulletin*, 76: 12-14.

Wan, Q., Fang, S. (2003) Application of Species - Specific Polymerase Chain Reaction in The Forensic Identification of Tiger Species, *Forensic Science International*, 131: 75-78.

Warren, S.F. (2007) Psychology in Intellectual and Developmental Disabilities, *American Psychological Association*, 33: 1-11.

nternet Kaynakları:

A History of Improving Animal Welfare, www.ufaw.org.uk/history.php, 29/04/2012.

Av ve Yaban Hayvanları ile Bunlardan Elde Edilen Ürünlerin Bulundurulması, Üretimi ve Ticareti Hakkında Yönetmelik, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23190.html, 15.02.2012.

Belediye Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1525.html>, 19.01.2012.

Belirli Yavru Fokların Kürklerinin ve Bunlardan Elde Edilen Ürünlerin thalatının Yasaklanmasına li kin Yönetmelik, www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080822.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080822.htm 08.02.2012.

Bern Sözle mesi, <http://www.ogm.gov.tr/yukle/bern.doc>, 03.10.2012.

Council of the European Union, Stricter Rules for Animal Experimentation, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/agricult/114370.pdf, 11.03.2012.

Çiftlik Hayvanlarının Refahına li kin Yönetmelik, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111223-3.htm>, 24.09.2012.

Do a Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlü ü Deniz Kaplumba aları Markalama lemleri, http://www2.milliparklar.gov.tr/DKMP/AnaSayfa/dogaKorumaHaber/10-02-14/Deniz_Kaplumba%c4%9falar%c4%b1_Markalama_%c4%b0%c5%9flemleri.aspx?sflang=tr, 07.10.2012.

Environmental Performance Index, <http://epi.yale.edu/epi2012/rankings>, 02.10.2012.

European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes, www.coe.int/document-library/default.asp?urlwcd=https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=699921, 10.03.2012

Ev ve Süs Hayvanlarının Üretim, Satı , Barınma ve E itim Yerleri Hakkında Yönetmelik,
www.gkgm.gov.tr/mevzuat/yonetmelik/ev_sus_hayv_uretim_satis_barinma_egitim_yonetmelik.html, 10.04.2012.

Federation of Veterinarians of Europe, FVE Position an a Dangerous Dog, www.fve.org/news/position_papers/animal_welfare/fve_00_039_dangerous_dogs.pdf, 09.02.2012.

Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi, <http://web.inonu.edu.tr/~dehum/hhb.htm>, 24.02.2012.

Hayvanları Koruma Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1386.html, 03/05/2011.

Hayvanların Kesilirken Acı Çekti ini İspatladık,
www.haber7.com/haber/20101128/Hayvanlarin-kesilirken-aci-cektigini-ispatladi, 23.12.2011.

Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeli i,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111224-2.htm>, 24.09.2012.

International Veterinary Forensic Science Association, www.ivfssa.org/about.htm, 23.01.2012

İstanbul İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlü ü Ruhsatlı Pet Shoplar,
www.istanbultarim.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1046&Itemid=334, 25/01/2012.

Kara Avcılı ı Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1269.html, 15/02/2012.

Karasar, N. (2009) Bilimsel Ara tırma Yöntemi, s. 77, Nobel Yayın Da ıtım, stanbul.

Kurban Hizmetlerinin Diyanet leri Bakanlı nca Yürütülmesine Dair Yönetmelik, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21131.html, 28/04/2012.

Kürk Hayvancılı ı, http://www.tarim.gov.tr/images/Files/HAYGEM/pdf/Kurk_Hayvanciligi.pdf, 27.04.2012.

Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=487159>, 10.03.2012.

Society for WildLife Forensic Science Member Labs, www.wildlifeforensicscience.org/mission/member-labs/, 03.01.2012.

The Council of The European Union, Protection of Animals at the Time of Slaughter or Killing, www.ec.europa.eu/food/fs/aw/aw_legislation/slaughter/93-119-ec_en.pdf, 10.03.2012.

Türk Ceza Kanunu, www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html, 19.01.2012.

Türk Polis Te kilatında Görev Köpeklerinin Kullanılması ve Geli im Süreci, www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=80&KKey=153, 09.01.2012.

Türk Veteriner Hekimleri Birli i Hizmetlerinin Yürütülmesine li kin Uygulama Yönetmeli i, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27153.html>, 11.01.2012.

Türkiye statistik Kurumu Hayvansal Üretim statistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=46, 17.05.2012.

U.S.Fish and Wild Life Laboratory Forensics Laboratory, About The Laboratory, www.lab.fws.gov/about.php, 03.01.2012.

Veteriner Hizmetleri, Bitki Sa lı ı, Gıda ve Yem Kanunu, www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm, 18.06.2012.

What is Cites, www.cites.org/eng/disc/what.php, 03.03.2012.

9. EKLER

Ek 1 Anket Formu

VETERİNER HEKİMLERİN, VETERİNER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN VE ADALET SİSTEMİNDE YER ALAN DİĞER MESLEK GRUPLARININ ADLİ VETERİNERLİK VE HAYVAN HAKLARI ÜZERİNE BAKI AÇILARINI BELİRLEME ANKETİ

Sayın katılımcı, bu anket formu, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü tarafından yürütülen “Türkiye’de Adli Veteriner Hekimlik Kavramı” adlı tez projesine veri sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Elinizdeki bu anket formu ile ülkemizde ilk kez adalet sistemi içerisinde yer alan grupların ve veteriner hekimlerin adli veteriner hekimlik kavramı ve hayvan haklarıyla ilgili bilgi düzeylerinin ve konuya bakı açılarının belirlenmesine yönelik veriler elde edilecektir. Katkılarınız ve işbirliğiniz için şimdiden teşekkür ederiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Mesleğiniz,

- Veteriner hekim
- Veteriner fakültesi öğrencisi
- Hâkim
- Savcı
- Avukat
- Polis
- Zabıta

2.Cinsiyetiniz,

Kadın

Erkek

3.Ya ınız,

18-29

30-39

40-55

55 ve üzeri

4.E itim düzeyiniz,

Lise

Üniversite

Lisansüstü

5.Ya adı ınız ehir.....

6.Ailenizin toplam gelir düzeyi,

0-1000

1001-2000

2001-3000

3001-4000

4001 ve üstü

7.Çiftlik hayvanı yeti tirdiniz mi/yeti tiriyor musunuz, pet hayvanı (kedi,köpek,ku) beslediniz mi/besliyor musunuz?

() Evet

() Hayır

K NC BÖLÜM

A a ıda cevaplayaca ınız bölümde her soru için 1 - 5 arasında sadece bir rakam yada seçenek i aretlenecektir. Rakamların anlamları a a ıda belirtilmi tir.

1 (Kesinlikle katılmıyorum)

2 (Kısmen katılmıyorum)

3 (Fikrim yok)

4 (Kısmen katılıyorum)

5 (Kesinlikle katılıyorum)

1.Hayvanlarında ya am hakkı vardır ve herkes bu hakka saygı duymalıdır.

(1) (2) (3) (4) (5)

2.Hayvan hakları ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip oldu umu dü ünüyorum

(1) (2) (3) (4) (5)

3.Hayvana iddet uygulayan ki ilerin hayvana iddet uygulamayan ki ilere oranla insanlara iddet uygulama olasılı ı daha yüksektir.

(1) (2) (3) (4) (5)

4.Hayvana kötü muamele psikolojik bir bozuklu un belirtisi olabilir

(1) (2) (3) (4) (5)

5.Kanunen hayvan öldürmek ve insan öldürmek arasında hiçbir fark olmamalıdır.

(1) (2) (3) (4) (5)

6.25 A ustos 2010 tarihinde, Yunanistan, Veria Ceza Mahkemesi tarafından, mathia Bölgesi, Agia Marina Köyü'nde eczacı M. M. 'ye ait 9 köpe i evinin bahçesinde zehirleyerek öldürmekten suçlu bulunan 72 ya ındaki çiftçi H. B. 'ye 5 ay hapis cezası verilmi tir. Yunan mahkemesince verilen bu kararı hayvan hakları açısından ülkemizde de emsal te kil etmelidir.

(1) (2) (3) (4) (5)

7.Dinin hayvan haklarını koruyucu ve hayvana kötü muameleyi önleyici etkisi oldu unu dü ünüyorum.

(1) (2) (3) (4) (5)

8.Hayvanların hayvanat bahçeleri ve sirklerde insanları e lendirmek amaçlı kullanılmalarını bencilce ve insanlık dı ı buluyorum.

(1) (2) (3) (4) (5)

9.Bo a güre i, kurt avlama, balina avlama bazı ülkelerin geleneklerindedir. spanya, ngiltere, Japonya gibi ülkelerin hayvan hakları adına bu geleneklerinden vazgeçmeleri gerekmektedir.

(1) (2) (3) (4) (5)

10.Kesilmek üzere ithalatı yapılan canlı hayvan sevkiyatında, hayvan refahı ve sa lı ının uluslararası kanunlarla düzenlenmesi gereklidir.

(1) (2) (3) (4) (5)

11. Etiketinde “hayvan refahı gözetilerek yeti tirilmi tir” ibaresi bulunan hayvansal ürünleri %10 daha fazla para ödemek ko uluyla satın alabilirim.

(1) (2) (3) (4) (5)

12. İlkö retim e itim müfredatına hayvan hakları e itimi dahil edilmelidir.

(1) (2) (3) (4) (5)

13. Akademik çalı malarda kullanılan laboratuvar hayvanları refahının sa landı ını dü ünüyorum.

(1) (2) (3) (4) (5)

14. Üniversitelerde bulunan deney hayvanları etik kurulu çalı malarını hayvan refahının sa lanması açısından yeterli buluyorum

(1) (2) (3) (4) (5)

15. Adli veteriner hekimlik kavramı ve / veya adli veteriner hekimin görevi hakkında bilgi sahibiyim.

(1) (2) (3) (4) (5)

16. Adli veteriner hekimlik dersinin içeri i, veteriner hekimin mezuniyet sonrası kar ıla tı ı adli olgularda konuyla ilgili mesle inin gereksinimlerini kar ılayabilecek düzeydedir.

(1) (2) (3) (4) (5)

3.BÖLÜM

Lütfen soruları dikkatli bir şekilde okuduktan sonra size en uygun seçeneği işaretleyiniz.

1. Hayvan hakları konusunda bilgilenmenizi sağlayan en önemli kaynak hangisidir?

- Kitap, film, video
- Radyo, televizyon
- Gazete, broşür
- İnternet
- Gönüllü hayvan koruma dernekleri web siteleri

2. Sizce ülkemizde hayvan haklarının korunmasına ilişkin karşılaşılan en büyük problem nedir?

- Veteriner hekimlerin ilgisizliği
- Kanunların yetersizliği
- Kamuoyunun ilgisizliği
- Hayvan sahiplerinin bilgisizliği
- Hayvan koruma dernekleri ile yerel yönetimler arasında yeterli işbirliği sağlanamaması
- Diğer

3. Hayvan haklarının korunmasında en büyük sorumluluk kime aittir?

- Veteriner hekimler
- Devlet politikaları
- Hayvan koruma gönüllüleri
- Polis
- Yerel yönetimler
- Diğer.....

4. Ülkemizde hayvana fena (kötü) muamelenin en önemli sebebi hangisidir

- Kamuoyunun hayvan hakları konusunda duyarsızlığı
- Kanunların yeterli yaptırım gücünün olmaması
- İnsanın düünebilme gücünden gelen üstünlük anlayışı
- Hayvan sahiplerinin bilgisizliği
- Yerel yönetimlerin ilgisizliği
- Diğer.....

5. 5199 sayılı kanunun içeriğinde aşağıdakilerden hangisidir?

- Hayvanları Koruma Kanunu
- Çevre Kanunu
- Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu
- Belediye Kanunu

6. Yaralı, iddete maruz kalmı veya kaza geçirmi sahihsiz bir hayvana yardım etmek istedi inizde ba vuru yapaca ınız ilk yetkili mercii hangisidir?

- Belediyeler
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlü ü
- Orman ve Su ıleri Müdürlü ü
- Gönüllü hayvan koruma dernekleri
- Veteriner fakülteleri
- Di er

7. Ya amınızın herhangi bir döneminde hayvana iddet (fiziksel, cinsel, vb.) uyguladınız mı?

- Evet
- Hayır
- Emin de ilim

8. Bugüne kadar hayvana eziyet edilen bir durumla kar ıla tınız mı?
(Cevabınız evetse 9. soruya geçiniz.)

- Evet
- Hayır

9. Bu durumla karılaştığınızda gösterdiğiniz davranış ekli a a dâkilerden hangisi olmuştur?

- Yeterli maddi güce sahip olmadımdan yardım edemedim.
- Yetkili idari birime haber verdim.
- Kendi imkanlarım dahilinde tedavisini üstlendim.
- Gönüllü hayvan koruma derneklerinden yardım istedim.
- Hiçbir şey yapmadan oradan uzaklaştım
- Diğer.....

10. Farklı markalarda satılan hayvansal gıdalardan helâl sertifikalı olan ürünleri almayı tercih ederim.(Tercihiniz helâl sertifikalı gıda ise 11. soruya geçiniz).

- Evet
- Hayır

11. Helal sertifikasına sahip hayvansal gıdaları tercih etmenize neden olan en önemli faktör a a dâkilerden hangisidir?

- İslami usullere göre hazırlanmış olması
- Kesim esnasında hayvanların en az eziyete maruz kalması
- İçerisinde GDO vb. zararlı katkı maddelerinin bulunmaması
- Gıda güvenliği açısından uygun yerlerde üretilip hazırlanması
- Ekonomik açıdan daha uygun olması

4.BÖLÜM

A a ıda belirtilen adli veteriner hekimlik dersi içeri ine yönelik sorular yalnızca veteriner hekimler ve veteriner fakültesi ö rencileri tarafından cevaplanacaktır.

1. Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle bilirki i veteriner hekimin görev ve sorumlulukları konusunda bilgilendi imi dü ünüyorum.

(1) (2) (3) (4) (5)

2. Adli veteriner hekimlik dersi kapsamı itibariyle adli rapor yazımı konusunda bilgilendi imi dü ünüyorum.

(1) (2) (3) (4) (5)

3. Adli veteriner hekimlik dersinin hayvanların ölüm nedenlerinin ortaya konulması konusunda bilgimi arttırdı ını dü ünüyorum.

(1) (2) (3) (4) (5)

4. Do al hayatın korunmasına yönelik düzenlenmi olan uluslararası av ve yaban hayatı mevzuatı ve sözleşmeler hakkında bilgi sahibiyim.

(1) (2) (3) (4) (5)

5. Ormancılık meslek yüksekokulunda verilmekte olan avcılık ve yaban hayatı programının veteriner fakültelerinde de verilmesi gerekti ini dü ünüyorum.

(1) (2) (3) (4) (5)

ÖZGEÇM

Kişisel Bilgiler

Ad-Soyad: Burcu KOÇ

Doğum Tarihi: 14.05.1985

Doğum Yeri: İstanbul

Eğitim Durumu

Özel İstikbal Ulu bey Lisesi (1997-2003)

İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi (2003-2009)

İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Programı (2009- Halen)

Deneyimi

Animoclinic Veteriner Kliniği, Veteriner Hekim (2010-2011)

Magma Mühendislik ve Çeviri Yönetimi, Medikal Çevirmen (2011-2012)